

Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Донецький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

МЕТОДИЧНИЙ ПУТІВНИК УЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ:

громадянська
та історична галузь

Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

**МЕТОДИЧНИЙ ПУТІВНИК
УЧИТЕЛЯ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ:
громадянська та історична галузь**

Краматорськ – 2021

УДК 373.3.016:[32+94](072)
М 54

*Затверджено на засіданні кафедри
суспільно-гуманітарної та медійної освіти
Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 7 від 20.10.2021 р.)*

*Рекомендовано Вченою радою
Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 4 від 05.11.2021 р.)*

УКЛАДАЧІ:

Гречка В. С., учитель історії, заступник директора з виховної роботи комунального закладу «Гімназія зі структурним підрозділом початкової школи № 17 Маріупольської міської ради Донецької області» вчитель вищої категорії, старший учитель;

Лаврут О. О., доцентка кафедри суспільно-гуманітарної та медійної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, докторка історичних наук, доцентка;

Рибак І. М., завідувачка відділу суспільних дисциплін Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, учитель-методист вищої категорії, відмінник освіти;

Салагуб Л. І., методистка відділу суспільних дисциплін Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Наукова редакція:

Лаврут О. О., доцентка кафедри суспільно-гуманітарної та медійної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, доктор історичних наук, доцентка

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ломакіна Г. І., проректорка з науково-педагогічної роботи та моніторингу якості освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидатка педагогічних наук, доцентка

Титаренко О. О., доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України (м. Кривий Ріг), кандидатка історичних наук, доцентка

М 54 Методичний путівник Нової української школи: громадянська та історична освіта : збірник науково-практичних матеріалів / В. Гречка, О. Лаврут, І. Рибак, Л. Салагуб; за заг. ред. О. Лаврут. – Краматорськ : Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2021. – 120 с.

Посібник призначений для педагогів громадянської та історичної галузі, які будуть працювати із дітьми Нової української школи. Матеріали носять рекомендаційний характер та спрямовані на формування дитини-особистості, дитини-інноватора, дитини-патріота.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. МІСІЯ УЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У РОЗБУДОВІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	6
1.1. Місія учителів суспільних дисциплін	6
1.2. Оновлення форм методичної роботи	8
1.3. Розвиток інфомедійної грамотності педагогів	15
1.4. Практика формування медіаграмотності	17
РОЗДІЛ II. КЛЮЧОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТА «МЕХАНІЗМИ» РОБОТИ З УЧИТЕЛЯМИ ІСТОРІЇ	33
2.1. Науково-дослідницька діяльність	33
2.2. Участь учителів суспільствознавчого циклу у семінарах-практикумах, вебконсультаціях, постійно діючих семінарах	41
2.3. Краєзнавчий напрям	43
2.4. Курси підвищення кваліфікації – дієвий спосіб формування пошуково-дослідницьких умінь та навичок у вчителів	46
РОЗДІЛ III. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ІЗ ДЖЕРЕЛАМИ	49
3.1. Дефініції проблематики	50
3.2. Методологічні засади питання	54
3.3. Особливості роботи з деякими джерелами	56
РОЗДІЛ IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ НИМИ НА УРОКАХ	65
4.1. Педагогічні родзинки з історії	65
4.2. Громадянознавчі і правові аспекти	85
РОЗДІЛ V. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПРИЙОМІВ В УМОВАХ НУШ	89
5.1. Сучасні прийоми візуалізації матеріалу	89
5.2. Історична мозаїка від педагогів Донеччини	92
РОЗДІЛ VI. ТЕХНОЛОГІЯ «ВЕБКВЕСТІВ» (ПІЗНАВАЛЬНОЇ ГРИ): СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА КЛЮЧОВІ ВЕКТОРИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ...	100
6.1. Сучасні візії на вебквест	100
6.2. Складові вебквесту	105
6.3. Практичні поради новачкам у створенні освітніх вебквестів	113

ВСТУП

У збірнику представлені методичні рекомендації щодо організації роботи з учнями в умовах Нової української школи. Автори-укладачі конкретизували методологічні аспекти питання, зупинившись на принципах, методах та закономірностях роботи з джерелами, прийомами. У роботі представлені доробки слухачів курсів підвищення кваліфікації, які стануть у пригоді всім, хто цікавиться громадянською та історичною галуззю.

Збірник рекомендовано до використання учителям суспільних дисциплін, фахівцям методичних служб, викладачам курсів підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти.

Висловлюємо щиру вдячність нашим педагогам, доробки яких стали у пригоді:

Антоновій Аллі, учительці Опорного закладу ЗЗСО імені Василя Стуса Краматорської міської ради Донецької області;

Антоновій Анжеліці Ігорівні, учительці історії Костянтинівського ЗЗСО I-III ступенів № 2 Костянтинівської міської ради Донецької області;

Бараненко Світлані Михайлівні, учителю історії Ліцею № 35 імені Валентина Шеймана Краматорської міської ради Донецької області;

Белік Ользі Анатоліївні, учительці Опорного ЗЗСО імені Василя Стуса Краматорської міської ради Донецької області;

Веретенниковій Наталії Вікторівні, учительці історії Билбасівського опорного закладу I-III ступенів Слов'янського району Донецької області;

Гофіч Галині Анатоліївні, учительці історії Іванівської школи I-III ступенів Костянтинівського району Донецької області;

Гочошвілі Інні Олександрівні, учительці історії Краматорської школи I-III ступенів № 25 з профільним навчанням Донецької області;

Дорошенко Ксенії Миколаївні, учительці історії загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Покровської міської ради Донецької області

Дрюк Тетяні Григорівні, учительці історії загальноосвітньої школи I-III ступенів № 12 Покровської міської ради Донецької області

Єфремову Миколі Володимировичу, учителю історії Ганнівської школи I-III ступенів Добропільського району Донецької області;

Казаковій Каріні Миколаївні, викладачці історії та громадянської освіти ПТНЗ «Краматорське Вище професійне училище», м. Краматорськ, Донецької області;

Качиній Яні Андріївні, учительці історії Водянської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 11 Добропільської ради Донецької області;

Кіляр Тетяні, учительці історії Староварварівського закладу загальної

Клименко Марині Олександрівні, учительці історії Краматорської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11 Краматорської міської ради Донецької області;

Коробовій Марині Вікторівні, учительці історії Маяківської школи I-III ступенів Слов'янського району Донецької області;

Куріло Альоні Володимирівні, учительці історії та правознавства Дем'янівської школи I-III ступенів Першотравневої районної ради Донецької області;

Левчинській Олені Олександрівні, учительці історії філії Дружківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 17 – Райський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-II ступенів – дитячий садок» № 11 Дружківської міської ради Донецької області;

Мачихиній Ніні Анатолійвні, учительці історії Лисівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Покровської міської ради Донецької області;

Мегельбей Марині Миколаївні, учительці історії Великоновосілківського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 2 Великоновосілківської селищної ради;

Мироненко Ользі Євгенівні, учительці історії Святогірської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I – II ст. № 12 Донецької області;

Михальовій Світлані Володимирівні, учительці історії та правознавства Краматорського закладу загальної середньої освіти № 22 з профільним навчанням імені Миколи Миколайовича Крупченка Краматорської міської ради Донецької області;

Окінчиць Яні Віталійвні, учительці історії Комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа I-III ступенів № 67 Маріупольської міської ради Донецької області»;

Петровській Наталі Вікторівні, учительці історії та правознавства КЗ «Маріупольський технічний ліцей» Маріупольської міської ради Донецької області;

Пирожніковій Тетяні Дмитрівні, учительці історії КЗ «Малоянисольська ЗОШ I – III ступенів ім. В. В. Балабана Нікольської районної ради Донецької області»;

Рачинському Олександрові Васильовичу, учителю історії Краматорського ЗЗСО № 22 з профільним навчанням імені Миколи Миколайовича Крупченка;

Рилік Наталі Іванівні, викладачці суспільних дисциплін ВНЗ КФВ «Бахмутський коледж мистецтв ім. І. Карабиця» м. Бахмут Донецької області;

Савчуку Олегу Анатолійовичу, учителю історії Краматорської української гімназії Краматорської міської ради Донецької області;

Сищенко Маргариті Володимирівні, учительці історії Добропільського КЗССО I-III ст. № 2 Добропільської міської ради Донецької області;

Суверньовій Любові Миколаївні, викладачці історії Селидівського професійного ліцею Донецької області;

Точило Ользі Миколаївні, учительці правознавства Авдіївської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 Авдіївської міської ради Донецької області.

РОЗДІЛ І. МІСІЯ УЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У РОЗБУДОВІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Рибак І.М., завідувачка відділу
суспільних дисциплін Донецького
ОблППО*

1.1. Місія учителів суспільних дисциплін

На сучасному етапі розвитку Української держави нагальною залишається проблема формування нації, становлення громадянського суспільства та його консолідація. Серед факторів, що впливають на цей процес, є шкільна історична освіта. Вона має вагомий потенціал для забезпечення соціальної злагоди та єдності, в тому числі довкола історичного минулого. На історичній освіті ґрунтуються національна ідентичність і пам'ять як сукупність знань, досвіду та ціннісних оцінок подій минулого, що справили вирішальний вплив на становлення, самоусвідомлення, державотворчі й цивілізаційні досягнення Українського народу.

Важливою складовою творення сучасної української нації є конструювання національного історичного наративу та його закріплення у суспільній свідомості. Фундаментальна потреба суспільства у власній самоідентифікації підсилює важливість переосмислення та конструювання «своєї» історії з метою оновлення поглядів на минуле України та українців, звільнення його від багатьох «чужих», ідеологічно заангажованих, а то й неправдивих, трактувань. Як зазначає відомий дослідник Я. Грицак, «для сучасного українського історика – а надто того, який творить нові синтети і пише нові підручники, найважливішою метою є редефініція старої та творення нової української ідентичності». «Відкриваючи» та переосмислюючи власну історію, учителям слід з обережністю та повагою ставитися до історичного минулого своєї та інших країн, але не дозволяти нав'язувати чуже бачення суперечливих історичних подій. «Навчати історії означає навчати культурі пам'ятати...». «Нехворобливий», здоровий патріотизм дозволяє любити Батьківщину з недосконалостями, а не сліпо. Історія – неідеальна, у ній немає ангелів як дійових осіб, але важливо про неї говорити з дітьми, сформувати критичну думку й активну громадянську позицію. Плутання ксенофобії з патріотизмом, так само небезпечне, як пряма дискримінація» – зазначає Любов Терехова, методистка Національного центру «Мала академія наук України», кандидатка філософських наук. Проблема набагато глибша й більш комплексна. Вона стосується того, як ми вчимо дітей історії, чого ми хочемо їх навчити, навіщо взагалі це робимо, яких помилок припускаємося на цьому шляху?

Шкільна історична освіта продовжує бути предметом уваги як у соцмережах, так і на сторінках педагогічних видань і, звісно, у розмовах

вчителів та почасти батьків. Предметом перманентної дискусії залишається питання, а яким має бути опанування історії у школі? За якими принципами та підходами має будуватися викладання історії? Перипетії української політики природно викликали до життя іншу проблему – скільки можна переписувати історію.

Сталими принципами викладання історії є принцип науковості, історизму та антропоцентризму. Щодо сучасної історичної освіти науковці визначають певні протиріччя. Зокрема, Олексій Толочко неодноразово наголошує, що «навчання історії в школі, особливо вітчизняної історії... передбачає... соціальне дисциплінування майбутнього громадянина, від якого держава очікує лояльності, законслухняності, знати, хто наш ворог і хто наш друг і на який призовний пункт іти в разі чого. Це формування колективної ідентичності». Разом з тим він зазначає, що «шкільна історія могла би бути більше антропологізованою, аніж героїзованою».

Незалежний журналіст Дмитро Рибаків висловлює таку думку: «Що ж до шкільної історії, то, як влучно зазначив відомий український еміграційний історик Іван Лисяк-Рудницький, Україні треба мати такий спосіб мислення, який робить можливим у Лондоні одночасне існування пам'ятникам і Кромвелю, і того короля, якого він стратив. Принаймні, ми маємо навчитися дивитися на наше різноманіття традицій, культур, історичних досвідів не як на слабкість, а як на силу. Єдиного правильного шляху від минулого до сучасності не існує...».

Що ж робити вчителю історії у такому розмаїтті думок, в середовищі, в якому одне і те ж історичне явище може по-різному сприйматися представниками різних народів, соціальних верств, конфесій, поколінь.

«Коли ж у соціумі гостро стикаються різноспрямовані інтереси і вирують політичні пристрасті, репрезентація минулого здатна перетворитися на небезпечне знаряддя маніпулювання масовою свідомістю», говорить Ю. Шаповал. «Історичний наратив у будь-якому вигляді – це не стільки фіксація подій, скільки реєстр їхнього відображення у свідомості сучасників і нащадків. Пропущений через свідомість дослідника факт перестає бути об'єктивною реальністю, стаючи не більш як образом, сформованим у його уяві... Заклики «писати таку історію, якою вона була» можуть бути щирими, але суспільної користі від них небагато... політична й ідеологічна кон'юнктура ... змушує одних проходити повз «незручні» для них факти, а інших – щось прикрашати чи сакралізувати.... Перевірити щось із того, що відбувалося у минулому, неможливо, а спроби відтворити картину лишаються у кращому випадку моделями. Саме тому у моделюванні історичної пам'яті найбільшого успіху досягають ті соціуми, які керуються простим принципом – «не зашкодь». Злагода у будь-якому суспільстві вибудовується непросто, і механізми відтворення минулого зазвичай передбачають і відповідні інструменти його «подолання». Йдеться насамперед про принципове не повторення того, що призводило в минулому

до зіткнень і травм. І ще про пошук в історичному досвіді здорових консолідуючих ідей і шляхів порозуміння».

Культура історичної пам'яті – це канал передачі історичного досвіду і чинник формування національної ідентичності. **Культура історичної пам'яті** – єдине, що здатне страхувати соціум від небезпек підміни об'єктивного знання міфами, а міфи є найзручнішим об'єктом політичних маніпуляцій.

Ізраїльський історик Юваль Ной Гараррі зазначає, що у сучасному світі «...останнє, чим варто займатися вчителю – завантажувати дітей інформацією. Вони й так нею переповнені. Замість цього люди потребують вміння видобувати з неї користь, розрізняти суттєве та другорядне і, що найважливіше, об'єднувати частинки інформації у цілісну, широку картину світу. Багато спеціалістів у сфері освіти поділяють думку про те, що освітній процес має перемикнути на розвиток чотирьох умінь: критичного мислення, спілкування, винахідливості й взаємодії».

Отже, один з напрямів підвищення кваліфікації педагогів – **залученість** до заходів, що сприяють формуванню культури історичної пам'яті. Треба зважати на те, що у кожного педагога є своя система координат, яка впливає на індивідуальне сприйняття інформації: бачу, чую те, що і всі, але приймаю інакше, відповідно до власного досвіду та ціннісних установок. Тому важливо існування відповідного **відкритого середовища**, яке дозволить вчителю вийти із своєї зони комфорту, почути інших, критично опрацювати та сприйняти інформацію, не вдаючись до емоцій, побачити питання комплексно. А це потребує формування певних компетентностей педагогів, що дозволить

1.2. Оновлення форм методичної роботи

Сьогодні українська школа переживає складні та відповідальні часи. У країні відбувається кардинальна реформа освіти відповідно цивілізаційним викликам. Інтеграція в європейський простір потребує осмислення та сприйняття євроатлантичних цінностей, перш за все цінностей демократії. Засвоєння їх здобувачами освіти у процесі навчання має бути підтверджено їх реалізацією у шкільному середовищі, отриманням позитивного досвіду поваги та їх сприйняттям дорослими, запровадження у практику шкільного буття.

Отже, реформування нової української школи передбачає інший зміст освіти, нову методику навчання та нове освітнє середовище – такі основні складові нової української школи. А це, відповідно, потребує зміни менталітету всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, педагогів, батьків, громади.

У процесі реалізації концепції «Нова українська школа» освітянська спільнота, у тому числі й учителі суспільних дисциплін, отримала творчі модернізаційні виклики, за яких видозмінюється соціальна й професійна місія педагога в контексті європейського професіоналізму зі збереженням

кращих ментальних українських характеристик. Таке соціальне замовлення актуалізує необхідність підготовки фахівців, які відповідатимуть викликам суспільства, здатних до неперервного інтелектуального, культурного і духовного розвитку впродовж життя шляхом формальної і неформальної освіти, орієнтованих на збереження, примноження та передачу гуманістичних суспільних цінностей, засвоєння нових професійних ролей і функцій, адаптованих до умов суспільства, що стрімко змінюється. Вмотивований вчитель є основою успішної реформи.

«Нове соціальне замовлення – підготовка педагога Нової української школи, здатного до безперервного інтелектуального, культурного і духовного розвитку впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти, орієнтованого на збереження, примноження та передачу гуманістичних суспільних цінностей, засвоєння професійних ролей і функцій – актуалізує перегляд місії і нових завдань методичної служби в умовах децентралізації освіти в Україні, необхідність підготовки методистів-андрагогів, що виконують ролі супервізора, коуча, дорадника освітньої сфери та супроводжують усі етапи навчання, професійної діяльності та вдосконалення професійних компетентностей сучасних фахівців. Перелік цих компетентностей визначено і затверджено наказом Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736, https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf.

Професійний стандарт втілює сучасний підхід до визначення переліку та опису загальних і професійних компетентностей вчителя. До загальних компетентностей увійшли громадянська, соціальна, культурна, лідерська та підприємницька. До переліку професійних компетентностей відносяться:

- мовно-комунікативна;
- предметно-методична;
- інформаційно-цифрова;
- психологічна;
- емоційно-етична;
- педагогічне партнерство;
- інклюзивна;
- здоров'язбережувальна;
- проєктувальна;
- прогностична;
- організаційна;
- оцінювально-аналітична;
- інноваційна;
- рефлексивна;
- здатність до навчання впродовж життя.

Тому педагогам радимо обирати такі напрями й формат підвищення кваліфікації, які спрямовані на формування критичного мислення педагога, опанування технологій сучасного уроку і організації активного навчання, дебатних технологій, навичок організації проєктної та пошуково-дослідної

роботи школярів, інфо-медійної грамотності, цифрових навичок та навичок організації дистанційного навчання тощо. Відділ суспільних дисциплін закликає до участі у тренінгах, семінарах-практикумах, круглих столах, творчих групах, авторських творчих майстернях, творчих лабораторіях, веб-квестах, форумах, фестивалях, фахових конкурсах тощо.

Представляємо інноваційний досвід організації роботи з педагогами щодо формування їх компетентностей та готовності до організації роботи в новій українській школі, задоволення суспільних викликів.

Опануванню педагогами сучасними методиками навчання історії присвячені авторські творчі майстерні та лабораторії майстра:

1. вебмайстерня «Історичні дослідження як технологія навчання» (Майстри – Гайворонський П.Г., учитель історії НВК № 1 Покровської міської ради; Макарова Н.Г., учитель історії Дружківської ЗОШ І-ІІІ ст. № 9;

2. Денисова Л.О., учитель історії Білицької ЗОШ № 10 Добропільської міської ради);

3. вебмайстерня «Формування навчальної компетентності учнів у процесі вивчення історії через використання елементів дистанційної освіти» (з досвіду роботи Петровської Н.В., учителя історії та правознавства КЗ «Маріупольський технічний ліцей» Маріупольської міської ради);

4. авторська творча майстерня «Інтелектуальні змагання з історії та правознавства, як засіб розвитку здібностей учнів» (з досвіду роботи Денисової Л.О., учителя історії та правознавства Білицької ЗОШ № 10 Добропільської міської ради);

5. авторська творча майстерня «Педагогічний супровід розвитку інтелектуальних здібностей учнів при вивченні історії та правознавства» (з досвіду роботи Михальової С. В. – учителя історії та правознавства Краматорського ЗЗСО № 22 з профільним навчанням ім. М.М. Крупченка Краматорської міської ради Донецької області);

6. авторська творча майстерня «Використання онлайн-ресурсів для організації дистанційного навчання суспільних дисциплін» (з досвіду роботи Т.М. Філіпенко, учитель історії та правознавства Курахівської гімназії «Престиж» Мар'їнської районної ради, заслужений вчитель України).

Філософія нової української школи передбачає формування компетентностей через взаємодію. Таку можливість надають творчі лабораторії 2021 року, частина з яких продовжить свою роботу і у 2022 році:

1. «Методика вебквесту (пізнавальної гри) як інноваційна освітня технологія» (керівник – Гречка В.С., учитель історії, заступник директора з виховної роботи КЗ «Гімназія зі структурним підрозділом початкової школи № 17 Маріупольської міської ради Донецької області»; науковий консультант – Рибак І.М., завідувачка відділу суспільних дисциплін Донецького ОблППО). Результатом роботи стало створення інструментарію для обласних вебквестів, присвячених пам'ятним датам та ювілеям (30-тиріччя Незалежності України, 820 років з дня народження Данила

Галицького, Всеукраїнський тиждень права (до міжнародного дня прав людини));

2. «Мандруємо рідним краєм» (керівник – Рибак І. М., завідувачка відділу суспільних дисциплін Донецького ОблППО, Фарін С.Л., завідувач відділу зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти Донецького ОблППО, науковий консультант – Лаврут О. О., доц. кафедри суспільно-гуманітарної освіти Донецького ОблППО, доктор історичних наук, доцент). Результатом роботи педагогів має стати створення і наповнення краєзнавчим контентом відповідного блогу, нанесення пам'яток історії, культури, природи на гугл-карту з метою репрезентації Донеччини.

3. Методична альтанка «Українська державність в історичній ретроспективі: постаті, ідеї, події» (керівник – Салагуб Л. І., методистка відділу суспільних дисциплін Донецького ОблППО, науковий консультант – Лаврут О. О., доц. кафедри суспільно-гуманітарної освіти Донецького ОблППО, доктор історичних наук, доцент). Результатом роботи педагогів стала репрезентація розвитку ідей української державності через призму подій, постатей, пам'яток історії та культури.

Пропонуємо центрам професійного розвитку педагогічних працівників звернути увагу на наступний формат роботи з учителями суспільних дисциплін за пріоритетними напрямками розвитку освіти.

Іншого підходу і формату потребує робота з учителями правознавства, яким недостатньо традиційних форм підвищення кваліфікації у зв'язку з постійними змінами в чинному законодавстві і появою нових нормативно-правових актів, що є предметом шкільної правової освіти. Фахові конкурси вчителів, зокрема «Сучасний урок історії та правознавства», засвідчив, що викладанню правознавства в школі приділяється недостатня увага, педагоги не зацікавлені у підвищенні своєї майстерності у цій галузі внаслідок непропорційного співвідношення: малої кількості годин (1 година у 9 класах) та складністю самоосвітньої діяльності з цього напрямку.

Тому пропонуємо методичним об'єднанням педагогів та всім, хто опікується зростанням їх професіоналізму, звернути увагу на наступну модель роботи з цією категорією вчителів. З метою виявити та підтримати творчу працю вчителів, підвищити їх професійну майстерність, сприяти самореалізації вчителя та його творчим педагогічним пошукам, популяризувати педагогічні здобутки, відділом суспільних дисциплін Донецького ОблППО було проведено моніторингові дослідження (тестування вчителів правознавства), їх анкетування «Вивчення запитів щодо професійного розвитку вчителів правознавства" Донецької області та розпочато роботу такої інноваційної форми для вчителів правознавства як «Правова «teaching team» (учительська команда)». Доречною стала організація щоквартальних онлайн-зустрічей, під час яких керівник майстерні Михальова С. В. формувала програму за результатами діагностики і запитам педагогів, здійснювала корекцію знань, проводила теоретичні вебінари з метою ліквідації прогалин у знаннях, практикуми щодо рішення

задач та методики проведення уроків. Результативність цієї роботи засвідчили учасники лабораторії, переважна частина з яких зареєструвалася для участі у конкурсі «Учитель року – 2022».

З метою підвищення методичної культури вчителів суспільних дисциплін, їх професійної компетентності в Донецькій області вже традиційно проводиться обласний конкурс «Сучасний урок історії та правознавства в Новій українській школі» в номінаціях: «Урок з історії», «Урок з правознавства». Він проходить у III етапи: перший етап відбувається в закладах загальної середньої освіти міст, районів і ОТГ, під час якого конкурсанти довільно обирають тему уроку й готують авторське методичне забезпечення, реалізуючи обрану ними педагогічну ідею. Це обов'язкова умова, адже всі розробки перевіряються на антиплагіат (запозиченого може бути не більше 50 %) – і це, як правило, тексти документів. Можливість вибору створює для педагога комфортне середовище. Порядок проведення цього етапу визначається управліннями (відділами) освіти на місцях і передбачає створення журі (або експертних рад, якщо кількість учасників менше 3). На цьому етапі важлива роль відводиться експертам-наставникам із числа досвідчених педагогів, які мають досвід результативної участі в конкурсах. Вони допомагають вчителю готуватися до другого етапу. Положення дозволяє участь у II (заочному обласному) етапі й шляхом самовисування, якщо конкурс на місцях не було проведено або він не визначений переможцем. Це дає шанс педагогу виявити себе поза межами свого середовища.

Проведення II (заочного обласного) етапу конкурсу дозволяє виявити ступінь опанування педагогом теми, розуміння основних тенденцій періоду, виокремлення важливих подій і виявлення зв'язків між ними. Для учасників обласного етапу проводяться вебінари, під час яких визначаються пріоритети щорічного конкурсу. Учасники знайомляться з орієнтованими критеріями, отримують рекомендації щодо підготовки до майстер-класу тощо. До роботи в складі журі залучаються науковці, методисти та вчителі-практики, що були переможцями фахових конкурсів. Журі відбирає розробки, яким властива унікальність і креативність у висвітленні тем, історичний зміст розглядається з позицій багаторакурсності й багатоперспективності, уроки забезпечують формування учнівських компетентностей. Загальна тенденція конкурсу: зниження відсотку плагіату і зростання частки авторської унікальності уроків, запровадження у розробках діяльнісного і компетентнісного підходів через організацію роботи з історичними джерелами (з правовими документами – складніше), викликом для учасників стала реалізації принципу багатоперспективності.

III (очний обласний) етап конкурсу проводиться у форматі майстер-класу (фрагмент конкурсного уроку протягом 30 хвилин). Учасники демонструють не стільки власну теоретичну підготовку з історії та правознавства, скільки методичну компетентність: володіння методами навчання, їх адаптація до обраної теми та вікових особливостей учнів,

налагодження діалогу між учасниками навчання, організації учнівських досліджень під час опрацювання документів, висловлення власних суджень під час обговорення та дискусій, вміння систематизувати матеріал занять із застосуванням дієвих графічних організаторів, проведення цілісної рефлексії уроку.

Обласний конкурс проводиться з 2010 року. Його формат, змістове та методичне наповнення постійно оновлюється згідно вимог часу. За цей час конкурс підтвердив свою ефективність як форми методичної роботи з педагогами через такі функції:

- *популяризаторська* – учасники конкурсу реалізують на практиці основні засади Нової української школи (педагогіки партнерства, академічної свободи вчителя, орієнтації на учня, виховання на цінностях, академічної доброчесності тощо);

- *фахова* – є можливість продемонструвати свою методичну компетентність досвідченим вчителям;

- *тренувальна* – є педагогічним майданчиком для молодих вчителів і дає можливість заявити про себе, випробувати свої сили перед головним фаховим змаганням країни – конкурсом «Учитель року» у номінаціях «Історія» та «Правознавство»;

- *навчальна* – проведення III етапу є відкритим – переглянути конкурсні майстер-класи запрошуються учителі історії та правознавства, слухачі курсів підвищення кваліфікації, які не тільки спостерігають, але й оцінюють дії конкурсантів, визначаючи переможців «глядацького журі» (а це вже елементи формуального оцінювання);

- *аналітична* – надає можливість визначити «слабкі місця» в підготовці вчителів і скорегувати програми підвищення кваліфікації, тематику міжкурскових заходів;

- *виховна* – учасники демонструють формування національних та демократичних цінностей і ставлень засобами історії та правознавства, реалізують концепцію наскрізного виховання в Новій українській школі;

- *демонстраційна* – уроки переможців та їх майстер-класи публікуються на блозі відділу та сайті ОблІППО і є доступними для самостійного опрацювання та запровадження вчителями-практиками.

По суті, це конкурс одного уроку, але поєднання заочного й очного форматів проведення дозволяє розвивати професійну компетентність вчителя, його методичну майстерність, здійснювати «навчання в дії». Участь у конкурсі – це завжди хвилювання й напруження, але й поштовх для самовдосконалення, навіть якщо учитель не став переможцем, це матеріал для самоаналізу і корегування власної педагогічної програми розвитку. Разом з тим учителі-учасники конкурсу є більш конкурентоспроможними і під час інших фахових конкурсів. Усі переможці й лауреати обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року-2020» у номінації «Історія» були переможцями й лауреатами обласного конкурсу 2016, 2018 та 2019 років. Компетентного учня може підготувати тільки компетентний учитель.

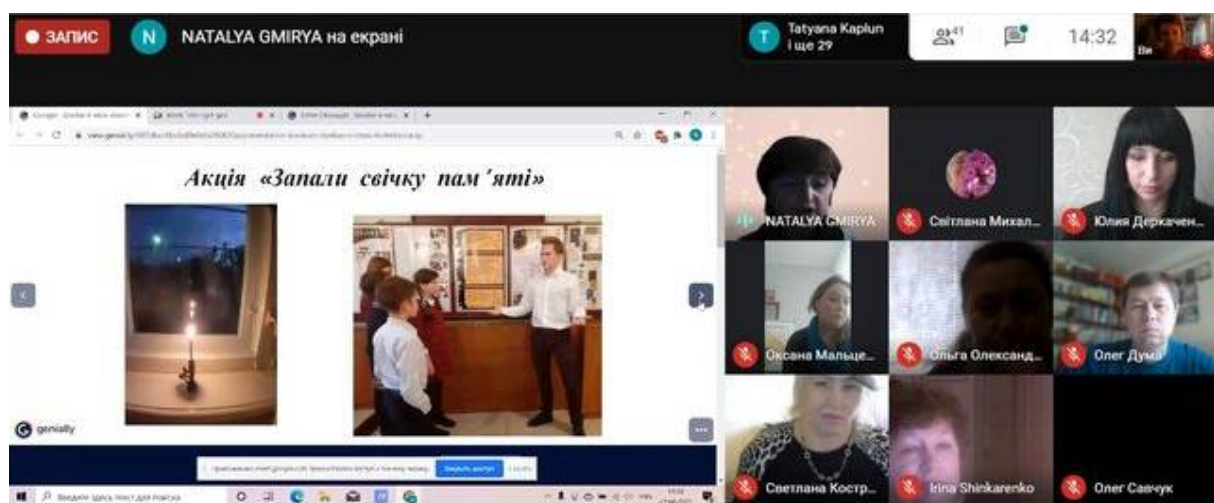
Сподіваємося, що досвід, набутий під час роботи майстерень, лабораторій, фахових конкурсів, допоможе педагогам бути провідниками принципів та цінностей нової української школи.

Із контентом матеріалів переможців можна ознайомитися за покликанням:

URL: https://drive.google.com/drive/folders/1NlXmGYkZgDNwoNYHjSvc_LxW5fwbNkeL?usp=sharing

Із технологією щодо підготовки до участі у конкурсі можна ознайомитися за покликанням:

URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1oYx5yfI0TKf4Rs1IVBoNHYHxILR-Y9cs?usp=sharing> (запис методичної консультації)

ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ
ВІДДІЛ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

III (очний обласний) етап конкурсу «СУЧАСНИЙ УРОК ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ»

1.3. Розвиток інфомедійної грамотності педагогів

Критичне мислення і вміння працювати з інформацією – найважливіші навички сучасної людини. Медіаресурси нині стали засобом розвитку, виховання і соціалізації особистості (що, власне, є метою освіти). Ризики, пов'язані з недоліком інфомедійної грамотності громадян, обов'язково виявляються в різних негативних явищах. Для суспільства це загроза демократії: дезінформація, маніпуляції фактами, нав'язлива пропаганда. На рівні окремої людини це стрес, психологічні залежності, булінг тощо. В економіці – непродуктивні бізнес-рішення, недобросовісна реклама, відставання від глобальних трендів. В Україні та в усіх пострадянських країнах ці проблеми дуже актуальні. Тому зусилля, спрямовані на розвиток сфери медіаосвіти, матимуть суттєвий результат для розвитку й суспільного прогресу країни. Власне, медіаосвіту треба вважати фундаментальною складовою освіти загалом. Чітке розуміння інформаційних загроз важливе для всіх країн. За короткий час ми опинилися свідками багатьох впливів на геополітичні процеси. Зокрема, BREXIT, втручання у виборчі кампанії в США, проблеми радикальних політичних рухів у Європі. Масивні атаки проросійської пропаганди та інформаційний вплив на виборчі процеси вже помітили декілька країн, зростає кількість кібератак на європейські урядові організації. У документах, затверджених Євросоюзом та ООН, наголошується, що медіаграмотність є базовим елементом політики у сфері споживання інформації, основою обізнаності щодо питань прав людини, необхідною умовою залучення громадян до участі в демократичному житті, дієвим фактором міжкультурного діалогу. Результатом медіаосвіти має бути підвищення рівня медіакомпетентності, або ж медіаграмотності, яка полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створенню та поширенню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві. Вважається, що термін «медіаграмотність» походить від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність», розглядається як результат медіаосвіти. Медіаграмотність визнано однією з ключових навичок XXI століття. Саме навички з медіакомпетентності унеможливають сприйняття медіатекстів поза суспільним і політичним контекстом. Українське суспільство особливо потребує цих навичок на сучасному етапі, у період громадсько-політичної кризи, коли медіаспоживач ніби потрапив у «воронку» інформаційних потоків

Отже, використання медіаресурсів набуває пріоритетного значення у освітніх процесах закладів загальної середньої освіти у Новій українській школі, особливо на уроках історії, правознавства та громадянської освіти. Методиці розвитку інфомедійної грамотності педагогів присвячений спецкурс «Медіаграмотність на уроках історії та громадянської освіти» (авт.

Рибак І.М.), навчальні модулі програм підвищення кваліфікації «Формування компетентностей школярів через організацію роботи з історичними та медіаджерелами», вебіари та тренінги у міжкурсовий період.

Пропонуємо вам добірку практичних робіт учителів історії під час підвищення кваліфікації щодо опрацювання медіаджерел на уроках історії

Вважаємо, що такі інноваційні форми методичної роботи відповідають концепції Нової української школи – навчання через дію і сприяють підвищенню фахової майстерності учителів суспільних дисциплін.

Список використаних джерел та літератури

1. Володимир В'ятрович представив концепцію викладання історії для 10 – 11 класів. УІНП : веб-сайт. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/volodimir-vyatrovich-predstaviv-kontseptsiyu-vikladannya-istorii-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 15.11.2021).
2. Руденко Юлія Юріївна. Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 364 с. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.12/Rydenko_monograph1904.pdf (дата звернення: 12.11.2021).
3. Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2012. 328 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nahorna_Larysa/Istorychna_pamiat_teorii_dyskursy_refleksii.pdf?PHPSESSID=gp7k1ultrhbmu6ara1khv468s7 (дата звернення: 14.11.2021).
4. Ірина Васірук. Вплив історичної пам'яті на формування національної ідентичності. ЧТИВО : веб-сайт. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vasiruk_Iryna/Vplyv_istorychnoi_pamiat_i_na_formuvannya_natsionalnoi_identychnosti.pdf (дата звернення: 15.10.2021).
5. Юрій Шаповал. Науково-методичні засади діяльності українсько-польського форуму істориків. УІНП : веб-сайт. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/naukovo-metodichni-zasadi-diyalnosti-ukrainsko-polskogo-forumu-istorikiv> (дата звернення: 01.11.2021).
6. Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти». URL: https://rada.info/upload/users_files/41868892/77dd4226add8e617afd9889da11634d8.pdf (дата звернення: 12.11.2021).
7. Сидоренко В.В. Методична діяльність в умовах децентралізації освіти в Україні /матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» Запорізький ОІППО (14-21 травня 2018 р.). URL: <https://drive.google.com/file/d/15cOXwHM3Cmh4HJ6ts5gIFn2JSgn74P-/view> (дата звернення: 01.11.2021).

8. Блог відділу суспільних дисциплін Донецького ОблІППО. URL: <https://vsdippo.blogspot.com/>

9. Інфомедійна грамотність: імплементація в освіті дорослих : навч.- метод. посіб. / Т. В. Водолазська, Н. І. Курмишева, Т. А. Устименко ; упор. Т. А. Устименко. – Полтава : ПОІППО ім. М. В. Остроградського, 2021. – 108 с. URL: <https://ed.poippo.pl.ua/bitstream/022518134/373/1/%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%282%29.pdf> (дата звернення 12.11.2021)

1.4. Практика формування медіаграмотності

Бараненко Світлана Михайлівна, учитель історії Ліцею № 35 імені Валентина Шеймана Краматорської міської ради Донецької області	
Клас, курс історії	11 клас, історія України
Тема уроку	Економічне та суспільно-політичне життя у повоєнний період
Очікувані результати, які ви плануєте досягти з учнями через організацію роботи з цим медіаджерелом	Учні зможуть: 1. розуміти сутність пропагандистських ідеологічних кампаній. 2. Висловлювати власне ставлення до вивчених явищ. 3. формулювати та пояснювати на прикладах прийоми та методи радянської пропаганди щодо висвітлення «ворогів». 4. застосовувати набуті знання під час ознайомлення з сучасним медіапростором.
Медіаджерело для опрацювання (текстові, візуальні, кіно, аудіо джерела) (із посиланням на його адресу в інтернеті або QR-код)	 http://data.cyclowiki.org/images/a/aa/1037.jpg Крокодил. №3. 30.01.1953. С.16

	 https://biography.wikireading.ru/207658 Правда. 13.01.1953 Запитання: <i>Учитель демонструє карикатуру</i> 1. Спеціалісти якої галузі зображені на карикатурі з журналу «Крокодил»? Що вас наштотувало на цю думку? 2. За допомогою яких стилістичних прийомів автори карикатури зображують лікаря-«ворога»? 3. Як ви гадаєте, що мали на меті автори, розташовуючи позаду фігури лікаря типові образи іноземних агентів спецслужб? 4. Яке враження, на вашу думку, повинно було з'явитися у читача журналу, дивлячись на карикатуру? <i>Учитель демонструє уривок зі статті у газеті «Правда»</i> 5. Чи співпадає образ лікаря з газети, що була офіційним рупором партії та сатиричного журналу? Чи могла бути в ЗМІ дискусія (або альтернативна думка) щодо цієї справи? 6. Як ви вважаєте, яке джерело було первинним? Чому?
Рекомендовані форми організації діяльності учнів (опис)	Фронтальна форма організації діяльності учнів (учитель задає питання всьому класу, учні, дискутуючи, дають відповіді).
Рекомендований метод навчання (короткий опис)	Спочатку учитель демонструє карикатуру з журналу «Крокодил» та задає питання 1-4. Під час дискусії, яка виникла в учнів при відповіді

	на запитання вчителя, діти можуть використовувати метод «Прес» (дають відповідь за такою схемою: «Я вважаю, що ... (висловлюють у чому полягає їхня думка). ...тому, що... (наводять на чому ґрунтуються їхні докази). ... наприклад... (наводять факти). Отже (тому), я вважаю... (роблять висновок). Після того учитель демонструє уривок зі статті у газеті «Правда», учні, використовуючи порівняльний метод, відповідають на питання 5-6 та роблять висновок про прийоми та методи радянської пропаганди щодо висвітлення «ворогів».
Короткий висновок: ця робота сприяє розвитку яких ключових компетентностей, яких наскрізних вмінь	Компетентності: громадянські та соціальні компетентності; вільне володіння державною мовою. Наскрізні вміння: уміння висловлювати власну думку усно; критичне та системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію.

Дрюк Тетяна Григорівна, вчитель історії загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №12 Покровської міської ради Донецької області	
Клас, курс історії	Вступ до історії .5 клас
Тема уроку	Міста і села в минулому і зараз.
Очікувані результати, які ви плануєте досягти з учнями через організацію роботи з цим медіаджерелом	1.Вміння описувати фотодокумент. 2.Робити порівняльний аналіз вигляду сучасного міста і міста поч.ХХ ст. 3.Висловлювати власну думку,озвучувати власні враження від побаченого.
Медіаджерело для опрацювання (текстові, візуальні, кіно, аудіо джерела) (із посиланням на його адресу в інтернеті або кьар-код)	Медіаджерело 2 (посилання), https://i.ytimg.com/vi/0PBdYxpA6Cc/maxresdefault.jpg https://static.tildacdn.com/tild6433-6436-4665-b564-633432623163/9ffb106fe63a99d55fd3.jpg Завдання та запитання до нього: 1.Коротко опишіть, що ви бачите на фото 2.До яких періодів відносяться дані фото 3.З чого це видно 4.Як змінився вигляд міста? 5.Яке фото вам більше подобається? Чому?

Рекомендовані форми організації діяльності учнів (опис)	Можна використовувати різні форми організації діяльності учнів : індивідуальну, парну, групову
Рекомендований метод навчання (короткий опис)	Метод порівняння. За допомогою фото порівняти вигляд сучасного міста і міста на початку XX ст. Описовий метод.
Короткий висновок: ця робота сприяє розвитку яких ключових компетентностей, яких наскрізних вмінь	Ця робота сприяє розвитку мовленнєвої, хронологічної, просторової, інформаційної компетентностей. Вміння описувати фотодокументи, висловлювати власну точку зору.

Дорошенко Ксенія Миколаївна, учитель історії Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2 Покровської міської ради Донецької області	
Клас, курс історії	9 клас Історія України
Тема уроку	Ліквідація кріпацтва та реформи 1860–1870-х років.
Очікувані результати, які ви плануєте досягти з учнями через організацію роботи з цим медіаджерелом	на основі аналізу різних джерел інформації: описувати явища й наводити статистичні дані щодо соціальних та економічних зрушень в українських землях, визначати основні тенденції модернізації українського суспільства у другій половині XIX ст.
Медіаджерело для опрацювання (текстові, візуальні, кіно, аудіо джерела) (із посиланням на його адресу в інтернеті або кьар-код)	 О. Суров. Селян наділяють землею. Карикатура з журналу «Шершень». 1906 р. https://mozok.click/uploads/istorija-ukrajini-9-strukevich/istorija-ukrajini-9-strukevich-60.jpg Завдання та запитання 1)З'ясуйте походження цього медіаджерела • Хто його автор?

	• За яких історичних умов з'явилася ця карикатура? • Представники якої соціальної групи зображені? • Яка провідна думка міститься у джерелі? • Опишіть емоційний стан селянина. • Які причини викликали цей емоційний стан? • Головна ідея цього медіаджерела? "Поміщики за грою в карти" Карикатура Г. Доре, 1854 р. https://www.5.ua/suspilstvo/manifest-1861-iak-skasovuvaly-kriptatstvo-i-koly-naspravdi-seliany-staly-vilnymi-238250.html Завдання та запитання 1)З'ясуйте походження цього медіаджерела • Хто його автор? • За яких історичних умов з'явилася ця карикатура? • Представники якої соціальної групи зображені? • Яка провідна думка міститься у джерелі? • Опишіть емоційний стан поміщика. • Які причини викликали цей емоційний стан? • Головна ідея цього медіаджерела?
Рекомендовані форми організації діяльності учнів (опис)	Завдання пропонується виконувати в рамках інтерактивної форми роботи. Клас розбивається на 2 групи «селяни», «поміщики»

Рекомендований метод навчання (короткий опис)	Наочний метод Ілюстрація – допоміжний метод при словесному методі, її значення полягає в яскравішому викладенні та показі власної думки. Засоби ілюстрації (картинки, таблиці, моделі, муляжі, малюнки тощо) є нерухомими, вони мають «оживати» в розповіді вчителя.
Короткий висновок: ця робота сприяє розвитку яких ключових компетентностей, яких наскрізних вмінь	Ця робота сприяє розвитку аксіологічної та інформаційної компетентності.

Клименко Марина Олександрівна, учитель історії Краматорської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 11 Краматорської міської ради Донецької області	
Клас, курс історії	10 клас, історія України
Тема уроку	Голодомор 1932-1933 рр.
Очікувані результати, які ви плануєте досягти з учнями через організацію роботи з цим медіаджерелом	Після роботи з джерелами учні зможуть проаналізувати передумови, причини та наслідки Голодомору 1932-1933; розкривати сутність поданих історичних документів; критично оцінювати історичні факти, висловлювати власне судження на основі опрацьованої інформації
Медіаджерело для опрацювання (текстові, візуальні, кіно, аудіо джерела) (із посиланням на його адресу в інтернеті або кьюар-код)	1) Перегляньте відео за посиланням та дайте відповіді на запитання: https://www.youtube.com/watch?v=JEFaCt8SLzs - Прослухайте спогади очевидців та назвіть передумови голоду - Чому з цього періоду майже немає світлин? - Як змінювались моральні устої людей під час голодних років? - Як Голодомор вплинув на демографічну ситуацію в українському селі? 2) Роздивіться плакати і дайте відповіді на запитання https://znohistory.ed-era.com/m5/124 https://fs00.infourok.ru/images/doc/251/256281/img15.jpg http://istoryk.in.ua/kolektivizatsiya-silskogo-gospodarstva/ https://gallerix.ru/pic/_UNK/1973977528/30140279.jpeg

	З якою метою створено ці плакати? Яку думку вони мали донести? Які почуття нав'язати? Які уявлення або стереотипи сформувати? На підставі зображень доповніть перелік пропагандистських образів. Наприклад, «куркулі – класові вороги-їх належить знищити»; -збройний захист колгоспів... –(очікувана відповідь:це обов'язок кожного селянина, свідомого громадянина держави) -вступити в колгосп...- (очікувана відповідь: «стати щасливим селянином, покращити своє становище порівняно з тими, хто в колгосп не вступив») Чому справжня мета пропаганди тієї доби - не утвердження віри у «світлі ідеали комунізму», а насадження страху?
Рекомендовані форми організації діяльності учнів (опис)	Практичне заняття: напередодні уроку учні підбирають самостійно джерела(наприклад, спогади очевидців) і опрацьовують джерела, рекомендовані вчителем під час уроку.
Рекомендований метод навчання (короткий опис)	Робота в малих групах при опрацюванні документів та медіаджерел (в даному випадку кожна група аналізує візуальне джерело-плакат і представляє іншим учням свої висновки)
Короткий висновок: ця робота сприяє розвитку яких ключових компетентностей, яких наскрізних вмінь	Ця робота сприяє розвитку інформаційної, комунікативної та громадянської компетентності; Наскрізнi лiнii-громадянська вiдповiдальнiсть

Мачихіна Ніна Анатоліївна, учитель історії Лисівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Покровської міської ради Донецької області	
Клас, курс історії	8 клас, історія України
Тема уроку	Люблінська унія 1569 р. та її вплив на українське суспільство
Очікувані результати, які ви плануєте досягти з учнями через організацію роботи з цим медіаджерелом	Навчати учнів різнобічно сприймати інформацію. Розвивати навички критичного аналізу медіа джерел. Виховувати почуття національної свідомості, поваги до прав людини, формування громадянської позиції.
Медіаджерело для опрацювання (текстові,	Медіаджерело 2 (посилання): https://zbruc.eu/node/24135

візуальні, кіно, аудіо джерела) (із посиланням на його адресу в інтернеті або кьар-код)	http://ostarbeiter.vn.ua/zamek-w-lublinie.html/zamek-w-lublinie3-1
Рекомендовані форми організації діяльності учнів (опис)	Фронтальна форма роботи з пояснювально – ілюстративним викладом матеріалу
Рекомендований метод навчання (короткий опис)	Таксономія Блума. 1. Що відбувається на картині? 2. Опишіть учасників цієї події. Представники якої суспільної верстви зображені на картині? 3. Чи однакові настрої у учасників цього дійства? Чому? 4. Як ви вважаєте, це міг бути польський чи український художник? Далі учитель повідомляє, що ця картина була написана польським художником Яном Матейко з приводу 300 річчя Люблінської унії, її розміри (299 x 512 см). Польща в цей час не мала власної держави. Також учитель демонструє фото Люблінської галереї де нині знаходиться ця картина. 5. Які почуття викликає у вас ця картина? 6. Які емоції і почуття картина повинна викликати у поляків? Чому ви так вважаєте? 7. Чи могло б бути так, щоб цією подією пишалися і українські князі? За яких умов? 8. Запропонуйте власний варіант умов Люблінської унії? Учні роблять висновок, що відсутність власних державотворчих традицій, національної самосвідомості, відповідальності за свою землю, зневага до свого народу, були головними причинами нерівноправних умов унії.
Короткий висновок: ця робота сприяє розвитку яких ключових компетентностей, яких наскрізних вмінь	Ця робота сприяє розвитку низки ключових компетентностей учнів: мовної, культурної, соціальної і громадянської. Розвиває вміння критично мислити.

Мегельбей Марина Миколаївна, учитель історії Великоновосілківського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №2 Великоновосілківської селищної ради	
Клас, курс історії	7 клас історія України
Тема уроку	Внутрішня політика кн. Ярослава Мудрого
Очікувані результати, які ви плануєте досягти з учнями через організацію роботи з цим медіаджерелом	Учні навчаться: • робити висновки, базуючись на аналізі інформації. • формулювати логічний, обґрунтований аргумент «за» або «проти» певного твердження. • оцінювати ризики, пов'язані з вибором різних варіантів. • аналізувати різні погляди. • визначати суспільну роль різних верств населення Київської держави (Русі-України)
Медіаджерело для опрацювання (текстові, візуальні, кіно, аудіо джерела) (із посиланням на його адресу в інтернеті або кьар-код)	Відеосюжет «Ярослав Мудрий» (1981 р. укр. реж. Г.Кохан). https://drive.google.com/file/d/1urWFGBls2OUiTu6p3gqZ7nFWCfo227py/view?usp=sharing
Рекомендовані форми організації діяльності учнів (опис)	На першому етапі уроку учні знайомляться з історичним документом, першою писаною збіркою законів «Руська правда» (як саме учні опрацьовують документ визначає вчитель). Важливо по закінченню роботи з документом, щоб учні висловили своє ставлення до збірки законів та назвали на їх думку слабкі та сильні сторони цього документу. Після завершення роботи з документом, учні об'єднуються в чотири групи (вчитель може використовувати різні технології об'єднання в групи, також це можуть бути четвірки, які учні утворюють, сидячі на своїх місцях). Кожна група отримує аркуш А2 та маркер, які необхідні для роботи. Коли учні зайняли свої місця вчитель просить учнів переглянути сюжет (5 хв.) з художнього фільму «Ярослав Мудрий» та занотувати собі, без спілкування з іншими, свої переживання, враження,

	емоції, запитання, коментарі... які вони відчули під час перегляду сюжету. Після закінчення перегляду вчитель, за потреби, надає ще час 1-2 хв., щоб кожен учень закінчив свою роботу. Лише після того, як всі завершили, вчитель пропонує групам на аркушах А2 записати ті тези які були занотовані членами групи самостійно ті, що співпали та ті, що не співпали.(2-3 хв.) Після закінчення роботи (важливо, щоб всі групи закінчили і слухали один одного), вчитель пропонує одному спікеру від групи презентувати роботу. Аркуші бажано розмістити на дошці. Після закінчення презентації робіт груп вчитель має обговорити записи: • яка саме емоція переважала в класі під час перегляду сюжету, чому ви так себе відчували? • що вплинуло на формування ваших емоцій? • кого ви підтримуєте в даній ситуації? • спробуйте оцінити цю ситуацію з позиції дівчини Неждани, братів Любомира, князя Ярослава Мудрого, простого спостерігача. (вчитель по черзі називає головних персонажів сюжету). • коли вас попросили уявити, себе в різних ролях на чому ґрунтувались ваші відповіді? • чому різні люди мають різні емоції, що на це впливає? • як ви вважаєте, емоції можуть впливати, заважати здоровому глузду? • наведіть приклад з життя, коли емоції «говорять» одне, а закон інше? • до чого може призвести «перемога» емоцій? • наскільки вірно, або невірно вчинив князь? • наскільки змінилось, або не змінилось ваше ставлення до «Руської правди»?
--	---

Рекомендований метод навчання (короткий опис)	Навчальна дискусія (лат. discussio – розгляд, дослідження) – словесний метод навчання, суть якого полягає в обміні поглядами щодо конкретної проблеми з метою набуття нових знань, зміцнення власної думки, формування вміння її обстоювати.
Короткий висновок: ця робота сприяє розвитку яких ключових компетентностей, яких наскрізних вмінь	Дана вправа сприяє формуванню аналітичного та критичного мислення, мовленевої та аксіологічної компетентності.

Левчинська Олена Олександрівна, учитель історії філії Дружківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №17 – Райський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І-ІІ ступенів – дитячий садок» №11 Дружківської міської ради Донецької області	
Клас, курс історії	7клас, історія України
Тема уроку	Русь-Україна за правління князя Ярослава Мудрого
Очікувані результати, які ви плануєте досягти з учнями через організацію роботи з цим медіаджерелом	Учні зможуть: - визначати роль і місце особи в історії; - вдосконалити логічне мислення, зв'язне мовлення; - висловлювати власне ставлення до діяльності історичної особи; - застосовувати набуті знання під час складання характеристики персонажа.
Медіаджерело для опрацювання (текстові, візуальні, кіно, аудіо джерела) (із посиланням на його адресу в інтернеті або кьар-код)	1) Відеоролик «Внутрішня і зовнішня політика Ярослава Мудрого» на ютуб-каналі HistOk Популярно про історію. https://www.youtube.com/watch?v=5SZY7RPP518 Завдання учням під час перегляду: створити «хмаринки» слів до образу князя. Запитання: - Хто створив це відео? - Чи була корисною інформація? - На яку аудиторію розраховано? - Що запам'яталося одразу? - Які протилежні думки існують у дослідників стосовно характеру князя? 2) Уривок із поеми Олександра Олеся «Княжа Україна» «Ярослав Мудрий». [Олесь О. Княжа Україна: Минуле України в піснях:

	Поема. – К.: Веселка, 1991. – С. 137] http://interactive.ranok.com.ua/theme/contentview/serednya-ta-starsha-shkola/storya-ykrani-7-9-klas/storya-ykrani-7-klas-rozdl-iii-rys-ykrana-v-drygyi-polovin-xi-pershyi-polovin-xiii-st/z-rysko-pravdi Запитання після виразного прочитання тексту: - Яким чином Ярослав прийшов до влади? Як цю подію висвітлює автор поеми? - Що ви дізналися з поеми про розбудову міста Києва князем Ярославом? - Як ви розумієте значення поняття «шлюбна дипломатія»? Як Ярослав Мудрий використовував її під час свого правління? - Що вам відомо про «державне будівництво» Ярослава Мудрого? Проаналізуйте внутрішньополітичну діяльність цього князя, дайте їй власну оцінку. - У поемі викладено історичні факти чи автор застосував художній вимисел? - Які розбіжності з попереднім відео ви могли б відзначити?
Рекомендовані форми організації діяльності учнів (опис)	Під час перегляду відео вчитель пропонує учням створити в зошиті «хмару»(форма й колір довільні) зі слів, які допомагають запам'ятати інформацію. Така форма роботи сприяє переосмисленню та систематизації навчального матеріалу, робить акценти на ключових моментах теми. Також пропонується фронтальна форма роботи(бесіда з елементами дискусії, порівняльний аналіз)
Рекомендований метод навчання (короткий опис)	Хмара слів – це візуальне відтворення списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмар слів можна візуалізувати термінологію з певної теми у більш наочний спосіб. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації, розвитку логічного мислення. Під час обговорення дискусійних питань

	доцільно використати метод «Прес». Учні навчаються формулювати аргументи, висловлювати свої думки у виразній і стислій формі, переконувати співрозмовників.
Короткий висновок: ця робота сприяє розвитку яких ключових компетентностей, яких наскрізних вмінь	Робота з медіа джерелами сприяє формуванню логічної, інформаційної, хронологічної, аксіологічної, мовленнєвої компетентностей. У процесі роботи учні навчаються критично та системно мислити, сприймати інформацію з розумінням, висловлювати й логічно обґрунтовувати власну думку, проявляти ініціативність, творчість при вирішенні поставленого завдання.

Окінчиць Яна Віталіївна, учитель історії Комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа I-III ступенів № 67 Маріупольської міської ради Донецької області»	
Клас, курс історії	6 клас «Всесвітня історія. Історія України. Інтегрований курс»
Тема уроку	Архітектура та мистецтво Стародавніх єгиптян
Очікувані результати, які ви плануєте досягти з учнями через організацію роботи з цим медіаджерелом	Учні дізнаються, яким чином, з якою метою, ким будувалися єгипетські піраміди. Отримують відповіді на проблемні питання: яким чином давні єгиптяни побудували багатотонні піраміди
Медіаджерело для опрацювання 1. «Настоящее Предназначение Пирамид Наконец-то Раскрыто» https://www.youtube.com/watch?v=5o0SQ0YJtjU&ab_channel=AdMe.ru-%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5	Медіаджерело для опрацювання 2. «Как строили египетские пирамиды?» https://www.youtube.com/watch?v=IC5_a081e1Q&ab_channel=%D0%9D%D0%B0%D1%83%D1%87%D0%BF%D0%BE%D0%BA
Джерело транслює антинаукові судження	Джерело побудоване на новітніх історичних дослідженнях
Завдання учнів – знайти ключові «прапорці», які дозволяють відокремлювати фейки та факти. Довести, що джерело 1 – антинаукове, а джерело 2 – містить науковий контент.	

Рекомендовані форми організації діяльності учнів	Групова робота
Рекомендований метод навчання	Дебати \ дискусія
Короткий висновок: ця робота сприяє розвитку яких ключових компетентностей, яких наскрізних вмінь	Формування навичок критичного мислення, фактчекінгу, вміння будувати логічну аргументацію, висновки та причинно-наслідкові зв'язки

Рачинський Олександр Васильович, учитель історії Краматорського закладу загальної середньої освіти №22 з профільним навчанням імені М.М. Крупченка Краматорської міської ради Донецької області	
Клас, курс історії	9 клас Всесвітня історія
Тема уроку	Німецька імперія. Канцлерство Отто фон Бісмарка
Очікувані результати, які ви плануєте досягти з учнями через організацію роботи з цим медіаджерелом	- Розвивати у учнів уміння аналізувати текстові та візуальні історичні джерела, робити висновки, узагальнення і порівняння, визначати причини історичних явищ і подій; - Вчити учнів ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами та першоджерелами, вміння перевіряти інформацію, формувати візуальну грамотність, вміння аналізувати карикатури
Медіаджерело для опрацювання (текстові, візуальні, кіно, аудіо джерела) (із посиланням на його адресу в інтернеті або кьар-код)	Медіаджерело (посилання), https://pikabu.ru/story/trolling_na_istoricheskuyu_tematiku_4935597 (тільки перероблене) Завдання та запитання до нього: Медіа і користувачі соцмереж часто посилаються на авторитетів та історичних діячів, яким аудиторія беззаперечно вірить. Чому так відбувається? Як ви думаєте, ці цитати Бісмарка є фактом чи фейком? Чому? Медіаджерело (посилання),

	Розгляньте карикатуру по окремим елементам і дайте відповіді на питання: - Про який «внесок Бісмарка» (у що) йде мова? (дві війни, результатом яких стало об'єднання Німеччини) - завдяки якій реформі, проведеній всупереч парламенту, війни були успішними? (військовій – мілітаризація)
Рекомендовані форми організації діяльності учнів (опис)	Учні знайомляться з карикатурами, розглядають її фрагменти і дають відповіді на питання
Рекомендований метод навчання (короткий опис)	Учні опрацьовують матеріал в групах (Розглянути карикатуру і дати відповіді на питання, поставлені вчителем), представити класу відповіді
Короткий висновок: ця робота сприяє розвитку яких ключових компетентностей, яких наскрізних вмінь	Ця робота сприяє розвитку таких ключових компетентностей, як вміння спілкуватися українською мовою, інформаційно-цифрова компетентність, соціальна та громадянська компетентність. Формуються наскрізні вміння висловлювати власну думку, критичне та системне мислення, співпраця з іншими.
Савчук Олег Анатолійович, учитель історії Краматорської української гімназії Краматорської міської ради Донецької області	
Клас, курс історії	Історія України, 11 клас
Тема уроку	Практичне заняття «Зовнішні та внутрішні загрози суверенітету України в умовах гібридної війни».
Очікувані результати, які ви плануєте досягти з учнями через організацію роботи з цим медіаджерелом	- вміння визначати факти, фейки і судження; – вміння висловлювати думку та аргументувати її на основі фактів; – вміння критично мислити; - вміння аналізувати медіа джерело.
Медіаджерело для опрацювання (текстові, візуальні, кіно, аудіо джерела) (із посиланням на його адресу в інтернеті або куар-код)	Медіаджерело: Відео авторської передачі Яніни Соколової «Рандеву» («5 канал»). Дата прем'єри: 30.10.2021 р. https://www.youtube.com/watch?v=RpxsaN08pOU Запитання до медіаджерела: 1. Чи можна довіряти інформації даного медіаджерела? 2. Чи здалися вам учасники телепередачі упередженими? 3. Яке враження справив на вас відомий український письменник Андрій Любка? 4. На скільки розуміється, на вашу

	думку, письменник Андрій Любка на події минулої та сучасної історії України? Завдання до медіаджерела: Закінчить дані речення, базуючись на перегляді даного медіа джерела: «Це дійсно так, тому, що...» «Я думаю інакше, тому що...» «Тепер я знаю, що...» «Я впевнений (а) у тому, що...»
Рекомендовані форми організації діяльності учнів (опис)	Після перегляду передачі запропонувати учням зробити її аналіз та дискусійно обговорити її за такими питаннями: 1. Як називається передача? 2. Хто є її автором? Що ви знаєте про його творчість? 3. До якого жанру належить передача? 4. Які засоби і прийоми використано автором передачі? Чому саме такі? Чи були вони ефективними? 5. Як ви думаєте, яка головна ідея цього інтерв'ю? 6. Що хотів показати автор? 7. Які думки та почуття викликає у вас дана передача? 8. Які деталі переглянутої передачі вам запам'яталися найбільше? Чому? 9. Сформулюйте висновок, до якого ви дійшли після роботи з відеосюжетом.
Рекомендований метод навчання (короткий опис)	Проблемний (перегляд, аналіз, діалог, обговорення, дискусія)
Короткий висновок: ця робота сприяє розвитку яких ключових компетентностей, яких наскрізних вмінь	навчально-пізнавальна; загальнокультурна; соціальна; компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій; аксіологічна; громадянська.

РОЗДІЛ II. КЛЮЧОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТА «МЕХАНІЗМИ» РОБОТИ З УЧИТЕЛЯМИ ІСТОРІЇ

*Салагуб Людмила Іванівна,
методистка відділу суспільних дисциплін
Донецького ОблІППО;
аспірантка кафедри історії України та спеціальних
галузей історичної науки Донецького національного
університету імені Василя Стуса*

2.1. Науково-дослідницька діяльність

Науково-дослідницька діяльність посідає одне з чільних місць у реаліях сьогодення. Методичний супровід учителів щодо вищезазначеного вектору – на черзі. Залучення освітян до дослідницької роботи в ЗЗСО має сприяти створенню ними умов для виявлення та відбору обдарованих дітей, забезпечення духовного, інтелектуального, творчого розвитку покоління, яке зростає.

Просимо читачів звернути увагу на форми роботи, які презентовані у статті і впроваджувати результати їх у своїй діяльності. Однією із них є методична альтанка «Українська державність в історичній ретроспективі: постаті, ідеї, події», яка презентувала процес «кристалізації» (визрівання) ідей державотворення, боротьби за рідну землю через призму діяльності історичних постатей, ідей, які вони продукували, подій / явищ / процесів, сутнісну складову історичних документів) у межах історичної ретроспективи.

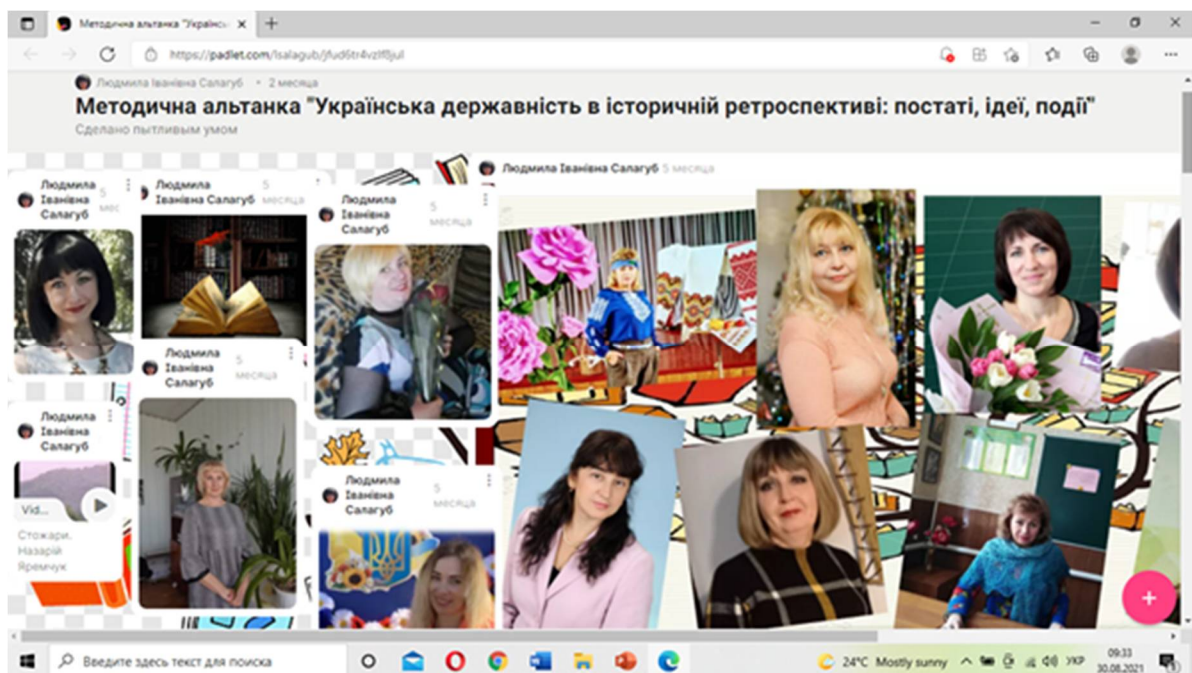
«Компонентами» методичної альтанки є такі:

ЗМІСТОВА СКЛАДОВА	МЕТОДОЛОГІЧНА СКЛАДОВА
Підвищення рівня обізнаності вчителів історії щодо основних віх у розвитку українських теренів на шляху до незалежності з акцентуванням уваги на різних історичних «цікавинках», нових напрямках досліджень («Історія повинна мати ЛЮДСЬКЕ ОБЛИЧЧЯ!»).	Ознайомлення з найбільш інноваційними методами, прийомами та технологіями, що стануть у нагоді під час проведення уроків історії у 5-х-11-х кл., у тематичному спектрі яких чітко простежується ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ ДО ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ, «кристалізація» ідей на шляху до формування української ДЕРЖАВНОСТІ, НАЦІЄТВОРЕННЯ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ.

Члени творчої групи методичної альтанки представили тематичні кейси (тематико зорієнтованих фрагментах уроків), які відбиваються важливі аспекти ідей українства на шляху до державотворення): (URL: https://drive.google.com/drive/folders/171jc8_GY5PuTRoWLX0YOwUiPEgs5rWHy?usp=sharing; <https://drive.google.com/drive/folders/1ZfLlb6vJX4tfmvLH10I9XtZaiuYpahAK?usp=sharing>; <https://bit.ly/3vVBg0d>), на чому доречно зупинитися у контексті вивчення Національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр. Серед них такі:

- «М. Грушевський: роль у націєтворенні»;
- «В. Винниченко та етапи державницького поступу: здобутки та втрати»;
- «Н. Махно: своєрідність постаті та політичних ідей»;
- «Павло Петрович Скоропадський: особливості правління»;
- «Вільгельм Габсбург: австрієць як носій української ідентичності»;
- «Українська культура в період Української революції 1917 – 1921 рр.»;
- «Микола Міхновський: погляд на українську державність»).

Перспективним є «пропагування» сутнісних засад історичної ретроспективи [1]. Робота освітян Донецької області у межах методичної альтанки «Українська державність в історичній ретроспективі: постаті, ідеї, події» презентована кейсом із матеріалами – на мультимедійному ресурсі для створення, спільного редагування та зберігання інформації «Padlet» (URL: <https://padlet.com/lsalagub/jfud6tr4vzlf8jul>).

*Est quoque cunctarum novitas carissima rerum.
Новизна – найдорожча річ із усіх речей.*

**Пропонуємо ознайомитися із анонсом деяких матеріалів
методичної альтанки «Українська державність в історичній
ретроспективі:**

постаті, ідеї, події: методико-дидактичний контент»

<https://padlet.com/lsalagub/jfud6tr4vzlf8jul>

П.І.П.	Заклад освіти	Назва робіт	Анотація
Сніговий Павло Валерійович	Учитель історії, Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 Черкаської селищної ради Слов'янського району Донецької області	«Інкorporація руських удільних князівств до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського інших держав. Кревська унія 1385 р. і українські території. Опір руських князів політиці централізації та його наслідки» (7 клас)	Представлений матеріал про опір руських князів політиці централізації та його наслідки
Соколенко Юлія Вячеславівна	Учитель історії, Новгородівського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів № 7 Донецької області	«Зародження дисидентського руху» (11 клас)	Мова йде про особливості, передумови, причини, учасників цього руху, напрями діяльності дисидентського руху в УРСР у 1950 – 1970-х рр. Його учасники вимагали ширших громадянських, релігійних і

			національних прав.
Тераніс Анжеліка Вікторіва	Учитель історії, Навчально- виховного комплексу Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 7 – дошкільного навчального закладу Добропільської міської ради, Донецької області	«Данило Романович Галицький – один із перших фундаторів української держави» (7 клас)	Робота присвячена діяльності Данила Романовича (1238 – 1264). Він своєю діяльністю доклав чималих зусиль для укріплення, розвитку держави та підняття авторитету на міжнародній арені.
Рубленко Владислав Миколайович	Учитель історії, Маріупольської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 19 Маріупольської міської ради Донецької області	«Гетьманування П. Дорошенка в Правобережній Україні» (8 клас)	Автор представив життєпис Петра Дорошенка (1627, Чигирин – 1698) – визначного українського військового, політичного і державного діяча, Гетьмана Війська Запорозького Правобережної України (1665–1676), очільника Гетьманщини (1668– 1670). Козацького полковника, учасника Хмельниччини та московсько- української війни. Його гетьманування, котре припало на добу Руїни, провів у постійних війнах, як з зовнішніми, так і внутрішніми супротивниками.

Матвеев Артур Григорович	Краматорської школи І-ІІІ ступенів № 16 Донецької області	«Національно- визвольна війна (1648-1657рр) , особлива роль Богдана Хмельницького у визначенні історичного шляху, та дипломатичних відносин з іншими країнами » (8 клас)	У доробку охарактеризовано формування української ранньоновітньої нації, яка у межах Речі Посполитої фактично не мала шансів на повноцінний розвиток. Перетворення українського козацтва на провідну політичну силу, що виражала ідеї народу і внаслідок загострення протиріч між Україною і великодержавними амбіціями Речі Посполитої відігравала роль суспільного детонатора. Поширення ідей боротьби за національну незалежність та особисту свободу людини, які набули поширення на той час у Європі.
Зінченко Наталія Василівна	Учителька історії, Маріупольська школа І-ІІІ ступенів №34 Донецької області	«Національно- Визвольна війна українського народу 1648 – 1657 років на чолі з Б. Хмельницьким. Постать Адама Кисіля.» (8 клас)	Закцентовано н різних дефініціях теми: Хмельниччина, Національно- визвольна війна під керівництвом Богдана Хмельницького, Польсько-козацька війна, Козацька революція, Велика українська революція,

			Українська революція, Визвольна війна українського народу проти польсько-шляхетського панування, Визвольна війна, повстання під проводом Богдана Хмельницького. Результатом стало: Річ Посполита втратила контроль над центральною частиною українських етнічних земель, на базі яких постала козацька держава на чолі з гетьманом. Цей період розглядається як перша фаза Української національної революції XVII століття.
Шарова Лариса Анатоліївна	Учителька історії та правознавства, Шандриголівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Донецької області	«В єдності – сила» (10 клас)	Педагогиня звернула розкрила Національне відродження, утвердження реального суверенітету й незалежності України в ім'я відновлення та повернення історичної правди, віддаємо належне Акту Злуки – взірцеві вікового прагнення українців до національної державності та возз'єднання [4].

Гочошвілі Інна Олександрівна	Краматорської загальноосвітньої I-III ступенів школи № 25 Донецької області	«М. Шашкевич – видатна особистість української історії» (9 клас)	Його характеризують як українського (галицького) пророка («Будителя»), письменника, поета, духовного просвітителя, натхненника національного пробудження Галичини, зачинателя нової української літератури в Галичині, священника УГКЦ, релігійного та культурно- громадського діяча. Виступав за рівноправність української мови з польською.
Гречка Володимир Сергійович	Учитель історії, Маріупольської гімназії зі структурним підрозділом початкової школи № 17 Донецької області	«Південна Україна. Ліквідація запорозької січі» (8 клас)	В умовах розбудови сучасної української держави, тема історії Нової Січі набуває значної актуальності, адже, протягом тривалого часу на Запоріжжі формувалися елементи державності. Саме в період Нової Січі склався такий устрій, який найбільше був наближений до державного утворення. У XVIII столітті українське низове козацтво не лише виступало, як заслон проти турецько-татарської

			агресії, а й було головним фундатором української державності
Єлфімова Ірина Іванівна	Учителька історії, Вугледарського навчально- виховного комплексу «МРІЯ» (загальноосвітня школа I – III ступенів – дошкільний навчальний заклад) Вугледарської міської ради Донецької області	«Українцями не народжуються – українцями стають» (11 клас)	Політична незалежність держави неможлива без культурної незалежності. Український народ впродовж багатьох віків створював свою незабутню культуру. Незважаючи на будь- які скрутні часи, українці виявляли розуміння того, що без підтримки науки, освіти, мистецтва не можна успішно розв'язувати інші питання державного будівництва.
Манякіна Наталія Миколаївна	Учителька історії, Селидівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Селидівської міської ради Донецької області	«Основні тенденції розвитку культури в період Української революції» (11 клас)	Акцентовано, що культура України 1917 – 1920 рр. переживала водночас і випробовування, і нові можливості. Розвиток української культури 20 століття можна характеризувати як період її національно- державного відродження. Справді, зміни, які відбулись за цей період дали могутній поштовх для розвитку культури.

Петрикєєва Наталія Григорівна	Учителька історії, Соледарської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 13 з поглибленим вивченням англійської мови. Соледарської міської ради Донецької області	«Павло Петрович Скоропадський» (10 клас)	Одним із яскравих особистостей цього періоду був Павло Скоропадський – український державний, політичний і громадський діяч, військовик, гетьман Української Держави (29 квітня – 14 грудня 1918), один з лідерів та ідеологів монархічного гетьманського руху, що стало предметом вивчення педагогині [3].
-------------------------------------	---	---	--

2.2. Участь учителів суспільствознавчого циклу у семінарах-практикумах, вебконсультаціях, постійно діючих семінарах

Ми живемо в період прогресивної діяльності, пов'язаної з децентралізацією та стрімким реформуванням освіти [1]. «Est quoque cunctarum novitas carissima rerum», що в перекладі з латинської означає: «Новизна – найдорожча річ із усіх речей» [2]. Цей вислів якнайкраще підходить до наших сучасних освітніх реалій. Учитель громадянської та історичної галузі має володіти цілим спектром знань, умінь і навичок щодо реалізації ключових і предметних компетентностей учнів. У цьому контексті одне з чільних місць посідає підвищення кваліфікації педагогів. Однак самоосвітня діяльність також є невід'ємною формою поповнення власної скарбнички знань щодо реалізації ідейних засад Нової української школи.

Педагогам важливо брати участь у продукуванні власних ідей і в межах функціонування постійно діючих семінарів (міжкурсовий формат заходів). Практико зорієнтовані семінари є ефективною формою закріплення теоретичних знань, розвитку пізнавальної активності та професійного зростання вчителів історії. Їх діяльність спрямована на акцентування уваги про необхідність організації дослідницької діяльності на уроках історії та в позаурочний час, надання рекомендацій щодо методів дослідження та написання учнівських науково-дослідницьких робіт. Важливим при цьому залишається організація дослідницької діяльності на місцях та підготовка наукових досліджень, осмислення значення індивідуального освітнього

маршруту для самовизначення та самореалізації освіченої особистості, також сприяння формуванню у суб'єктів освітнього процесу навичок роботи щодо пошуку, відбирання різних видів історичних джерел і робот з ними. Звертаємо увагу на результат діяльності постійно-діючого семінару **«Особливості методології та організації наукових досліджень історичного спрямування»**, який стане у нагоді педагогам задля реалізації науково-дослідницьких практик у шкільному житті:

Не виключенням є і такі зустрічі із педагогічної громадськістю.
Семінар **«Учнівські дослідницькі практики з історії»**

Семінар **«Радянське минуле. (Пере)осмислення історії: Міжнародний конкурс учнівських проєктів з історії у 2019 – 2020 н. р.»**.

Із інформацією щодо матеріалів заходів, презентованих вище, можна ознайомитися за покликаннями:

URL: «<https://drive.google.com/drive/folders/1D0AUK7mdL2-df52zvVr7vtMYEt9I8-95?usp=sharing>;

<https://drive.google.com/drive/folders/1GGLCXIR202Svzg3QZks8AYRPA1pJG81o?usp=sharing>;

<https://drive.google.com/drive/folders/19pHbZE6fQIc4zpR4ceM85b0LNLTZzIYV?usp=sharing>.

Однією з цікавих форм взаємодії із педагогами проведення заходів є **віртуальний фестиваль (бієнале), зокрема з теми «Мистецька Україна – мистецька Донецщина»**. Він сприяє реалізації творчого потенціалу талановитих освітян у сфері історико-культурологічного підходу до сучасного мистецтва, розвитку мистецької компетентності, збереження та примноження інтелектуального потенціалу України, популяризації українського мистецтва серед широких верств населення, об'єднуючи широке коло педагогів і бібліотекарів закладів загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти всіх типів і форм власності.

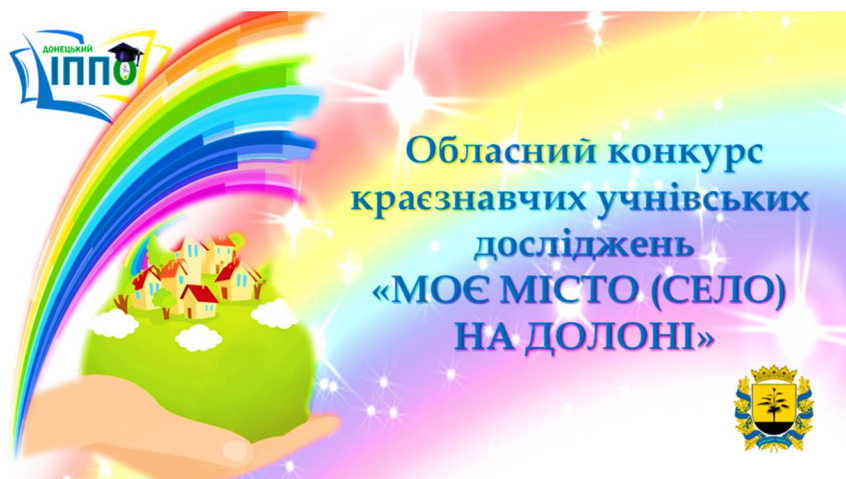
Із контентом інформаційних матеріалів щодо особливостей проведення бієнале можна ознайомитися за покликанням: URL: <https://ippo.dn.ua/novyny-afisha/novyny/2021/pro-pidsumki-virtualnogo-festivalyu-bienale-mistetska-ukrajina-mistetska-donechchina>. Із контентом творчих робіт – URL: https://drive.google.com/drive/folders/1i_LiGcDltEz0Sd8E9K1SNWeqRgFfYy_v?usp=sharing, <https://uk.padlet.com/alinashirko/ip49z8x1u60iobcb>.

2.3. Краєзнавчий напрям

Учителі області та їх вихованці також активно долучаються до участі у вебінарах щодо висвітлення науково-краєзнавчої роботи, які проводяться спільно із ЗВО України. Прикладом цього є проведення круглих столів з теми «Концепт української соборності в історичній ретроспективі», присвячений 100-річчю Акту Злуки. Антикризисний центр м. Краматорська підтримує подібні заходи і під час їх роботи розглядаються ідеї соборності українських земель в історичній ретроспективі та визначаються ключові проблеми вивчення цих подій на уроках історії. У дискусіях також беруть участь науковці, відомі на теренах України та далеко за її межами. Зокрема: Задунайський В. В., доктор історичних наук, професор Українського католицького університету (м. Львів), Отземко О. В., кандидат історичних наук, доцент кафедри спеціальних галузей історичної науки Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця). Усі його учасники є свідомими громадянами та цілеспрямованими особистостями, яким небайдуже майбутнє України.

Слід зазначити, що **краєзнавчо-дослідницька діяльність учителів історії та їх учнів є однією з ключових у межах конкурсного руху на рівні області**. Семінар «Учнівські дослідницькі практики з історії» за участю *Темірової Н. Р.*, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри спеціальних галузей історичної науки Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця) продемонстрував не лише зацікавленість учасників, а й подальші успіхи їх вихованців.

Удосконалення змісту та форм краєзнавчо-дослідницької роботи в ЗЗСО Донецької області відбувається через щорічну практику проведення обласного огляду-конкурсу краєзнавчих учнівських досліджень «Моє місто (село) на долоні».

Після завершення III (фінального очного обласного етапу) щорічно проходить фестиваль під гаслом «Немає кращої землі, ніж та, що зветься рідним краєм» під час якого презентуються найкращі роботи учасників.

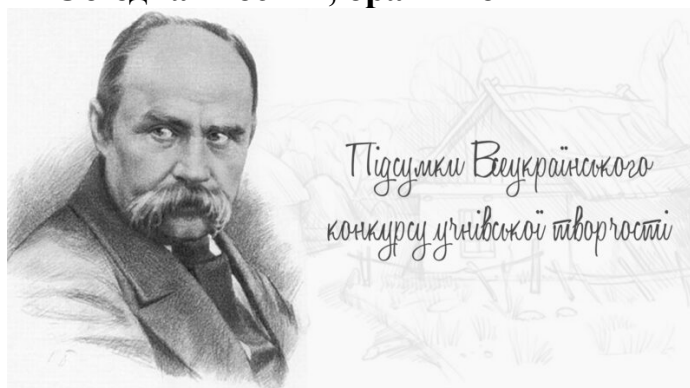

Із роботами переможців та особливостями щорічної практики проведення вищезазначеного Конкурсу і презентацією робіт переможців, можна ознайомитися за покликанням, розміщеним на блозі відділу суспільних дисциплін Донецького ОблІППО:
URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1pfmDKjlFyNgm7yoAJE1R2NqVOjNaAiSc?usp=sharing>.

Звертаємо увагу на участі учнів закладів загальної середньої освіти Донецької області у багатьох Всеукраїнських олімпіадах історичного спрямування («Ісламський Схід: історія та сучасність» (для учнів 10-11-х класів); «Єдина Україна: історія соборницького поступу» (для учнів 10-11-х класів) та ін. Участь учнів в олімпіадах Всеукраїнського рівня сприяє підвищенню рівня національної самосвідомості та предметної обізнаності у хлопців і дівчат. Водночас стрижневим є те, що саме завдяки толерантній та партнерській співпраці вчителів, батьків, учнів та методистів Донецького ОблШПО ми маємо високі показники щодо участі в конкурсах, зазначених вище.

Традиційним є долучення учнів ЗЗСО області до участі в конкурсах Всеукраїнського рівня. Зокрема, у XX Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості під гаслом **«Об'єднаймося ж, брати мої!»**.

Підростаюче покоління і серед нього, у тому числі, є популяризація творчої спадщини Т. Г. Шевченка, утвердження його духовних заповідей як важливого чинника консолідації суспільства. Цьогоріч він був XX –

ювілейним (проводився протягом 25 лютого – 05 березня 2021 року на підставі наказу МОН України від 23.02.2021 року № 252/138 «Про організацію та проведення 4-го (підсумкового) етапу» XX Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості). Конкурс, присвячений Шевченківським дням, проходить під гаслом «Об'єднаймося ж, брати мої». Він активізує виховну і патріотичну роботу серед учнівської молоді, зберігає і розвиває інтелектуальний потенціал України завдяки державній підтримці талановитої молоді та творчої праці вчителів, викладачів, керівників студій тощо.

Чільне місце під час формування контенту у межах конкурсних робіт має вибір актуальної теми та використання широкого спектру історичних джерел різного формату. Освітняни акцентують увагу на аудіовізуальних джерелах, які є доволі трендовими на часі. Робота із історіографічною та джерельною спадщиною є досить важливою, серйозною та клопіткою. Учасники мають змогу чітко висвітлити своє ставлення до тих чи інших актуальних проблем, підбивши загальний висновок.

Із матеріалами 4-го (підсумкового) етапу XX Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості» можна ознайомитися за покликанням: URL:

<https://drive.google.com/drive/folders/1P4E84fEHy6lW6sxxh1X964MINNa06puET?usp=sharing>

2.4. Курси підвищення кваліфікації – дієвий спосіб формування пошуково-дослідницьких умінь та навичок у вчителів

Доцільно брати до уваги те, що в сучасних освітніх реаліях та в умовах стратифікованого українського суспільства для побудови демократичної спільноти громадян зі свідомим ставленням до різних політичних, соціальних, духовних, освітніх та економічних процесів важливе значення має аспект медіаграмотності [5]. Саме через призму навчання можливим є формування в юних співвітчизників критичного та цілісного світогляду з метою розвитку України демократичним шляхом.

На концептуальні засади ставлення особистості до тих чи інших історичних подій впливають багато «агентів соціалізації»: ЗМІ, заклад освіти, коло спілкування, специфіка роботи (навчання), погляди, що притаманні у сім'ї тощо. Зважаючи на зазначене вище, доцільним є пошук механізмів, що допоможуть боронити покоління, яке зростає, від «історичних фейків», що негативно віддзеркалюються на формуванні національної самоідентифікації та створенні цілісного українського наративу і уміти розрізняти об'єктивні дані від маніпулятивних та пропагандистських, особливо в умовах гібридної війни.

Через модулі, зазначені нижче, стрижнево проходить ідея щодо формування пошуково-дослідних умінь у вчителів історії області, елементів

критичного мислення та навичок щодо впровадження медіаграмотності в освітній процес в контексті Нової української школи (авторами-розробниками є працівники відділу суспільних дисциплін Донецької області, які опікуються проблематикою щодо викладання предметів «Громадянської та історичної освітньої галузі» в контексті Нової української школи):

- «Формування інфомедійної грамотності засобами суспільних дисциплін»;
- «Використання усних історичних джерел у процесі вивчення історії»;
- «Міжсуб'єктна взаємодія у контексті реформування НУШ: організація роботи з історичними джерелами»;
- «Академічна доброчесність як основа ефективного навчання»;
- «Формування предметних історичних і правових компетентностей учнів під час роботи з різними джерелами на уроках історії та правознавства»;
- «Медіаосвіта педагогів в умовах інформаційних війн»;
- «Особливості методології та організації наукових досліджень актуального напрямку»;
- «Використання методу проєктів як засобу активізації пізнавальної та дослідницької діяльності на уроках»;
- «Теорія та методика навчання громадянської освіти»;
- «Медіаграмотність в освітньому процесі: ключові аспекти щодо впровадження»;
- «Реалізація принципів історизму, багаторакурсності (багатоперспективності) під час організації роботи зі спектром джерел різного формату»;
- «Фахові педагогічні конкурси (конкурсні дослідження педагогів): різновиди, особливості підготовки, участі та здобуття перемоги».

Із контентом матеріалів можна ознайомитися за покликаннями, поданими нижче: URL:

- https://drive.google.com/drive/folders/1DaSx9oZDzfR415higFeN87T3_fwEBLbi?usp=sharing;

- <https://drive.google.com/drive/folders/1n5Z4pjkrln-fxB397RSLzmtUYilWZoYb?usp=sharing>;

- https://drive.google.com/drive/folders/149fgEaTf_Za9QjdYOiwmPzWH7sBjBi0L?usp=sharing;

- https://drive.google.com/drive/folders/1WizphjvQCgL8c-S3yjtQ_A2X-TRvtYPG?usp=sharing;

Отже, модерація та фасилітація вчителів області з пошуково-краєзнавчої, наукової діяльності, формування критичного мислення та елементів «медіаграмотної свідомості» вимагають від керівника (керівниці) курсів підвищення кваліфікації / методиста (методистки) ОПППО умінь та навичок щодо володіння широким спектром інноваційних методів та технологій із розвитку різних типів мислення, ключових знань щодо проведення уроку на компетентнісних засадах та здійснення активної самомотиваційної діяльності щодо подальшої участі у тематичних міжкурсових заходах, присвячених актуальним педагогічним проблемам сьогодення.

Протягом наступних років плануємо оновити форми та методи організації та проведення курсової підготовки та міжкурсових заходів через призму більш активного впровадження елементів дистанційного навчання, науково-дослідницької та проєктної роботи.

Список використаних джерел та літератури

1. Мисан В. О. Багатоперспективність у змісті шкільного курсу історії як основа розвитку критичного мислення учнів: веб-сайт. URL: <http://vuzlib.com/content/view/369/84/> (дата звернення: 13.11.2021)..
2. Мисан В.О. Багатоперспективність як засіб та метод у навчанні шкільного курсу історії України. Історія в школах України. 2009. № 9. с. 3–7.
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: веб-сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 11.11.2021).
4. Інститут історії України : веб-сайт. URL: <http://history.org.ua/uk> (дата звернення: 17.10.2021).
5. Сахновський О. Є. Багатоперспективність у викладанні історії. Електронна бібліотека юридичної літератури: веб-сайт. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/46387/%CE> (дата звернення: 16.11.2021).

РОЗДІЛ III. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ІЗ ДЖЕРЕЛАМИ

*Лаврут Ольга Олександрівна,
доцентка кафедри суспільно-гуманітарної
та медійної освіти Донецького ОблІППО,
докторка історичних наук, доцентка*

У процесі вивчення запропонованого матеріалу важливо уточнити й узагальнити власні знання щодо понятійного апарату. Також слід проаналізувати власну систему роботи щодо використання джерел на уроках суспільствознавчого циклу. *Успішне вивчення цього дозволить:*

- зрозуміти сутність понятійного апарату, принципів та методів роботи із історичними джерелами, взаємозв'язок із іншими дисциплінами.
- знати класифікацію історичних джерел.
- застосовувати набуті знання з метою розвитку критичного мислення на уроках громадянської та історичної галузі.

Робота не претендує на охоплення характеристики комплексу історичних джерел та організацію роботи з ними.

Допомагати опрацьовувати матеріал Вам буде путівник (умовні позначення):

– прочитай (інформація до роздумів),

– запитання,

– переглянь,

– вислови власну думку,

– подумай,

– запропонуй.

3.1. Дефініції проблематики

З'ясуємо та уточнимо дещо. Що таке джерело? Які асоціації виникають, коли Ви чуєте цей термін?

А, що діти говорять з цього приводу?

Зануримося глибоко у круговерть цієї нестримної сили та з'ясуємо деякі важливі питання.

Чому ми на уроках користуємось джерелами? Чому автори підручників нам їх презентують? Чому, вивчаючи певне питання, ми зіштовхуємось із різними думками? Чи не можна написати як було, чи як треба і на цьому закінчити, або й не починати полеміку?

Спробуємо дати відповіді на ці питання.

Почнемо із найголовнішого. А що таке взагалі «джерело»?

А які вони бувають?

А чи є якість правила роботи з ними? Чи історія їх не має?

Ще у XVIII столітті історики умовно поділили джерела на іноземні та вітчизняні оповідні пам'ятки. Термін почали використовуватись після виходу у 1816 р. першого тому «История государства Российского», де М. Карамзін у її передмові писав про це.

В. Ключевський поділив їх на писемні чи речові пам'ятки, де відбилось згасле життя окремих осіб, суспільства.

Французькі історики вживали термін «документ» і виділяли 2 їх роди:

1) пам'ятка чи речовий предмет (розглядали з боку матеріального аспекту),

2) психологічного плану – опис, розповідь, мемуар (які створювалися через внутрішнє сприйняття дійсності окремої особи).

В. Данилевич писав: «Джерела – всі матеріали, з яких історик дістає свідчення про минуле життя, що встановлюють факт минулого».

С. Платонов до джерел відносив «Будь-який залишок старовини (будівля, предмет мистецтва, річ повсякденного вжитку, книга, переказ)». Він вперше у Російській імперії дав визначення історичному джерелу у широкому (усі джерела) та вузькому (писемні) значенні

О. Лаппо-Данилевський – «Історичне джерело – є реалізований продукт людської психіки, придатний для вивчення фактів з історичним значенням».

Радянські вчені дотримувались класичного марксистського підходу до

цього питання. Так, **М. Варшавчик** визначав джерело як пам'ятку, яка виникла в результаті суспільних відносин та несла на собі інформацію; М. Тихомиров – «Пам'ятка, яка свідчить про історію суспільства».

М. Блок – представник французького руху опору писав: «Історичне джерело – все, що людина робить, до чого торкалась».

У літературі можуть вживатися такі дефініції: «матеріали», «продукти», «пам'ятки», «сліди минулого», «носії історичної інформації» тощо. Зокрема, термін «залишки» вживався для протиставлення терміну «традиція».

Подумайте, чи є у сучасному суспільстві подібні «залишки» попередніх поколінь у різних сферах життя?

У XIX – поч. XX ст. цю дефініцію використовували з метою вживання – що безпосередньо залишилось від минулого (наприклад, речові пам'ятки – залишок). У XX ст. популярним став термін «пам'ятка» (мова йшла про архітектурні чи скульптурні споруди). Отже,

Історичне джерело – результат діяльності людей, який містить у собі інформацію про історичні події, явища; виступає пам'ятками матеріальної та духовної культури епохи, в яку вони були створені.

У сучасній науці існують 4 підходи до визначення джерела та його природи:

- 1 – позитивістський: історичне джерело розглядає як пам'ятки минулого, які містять інформацію про події та явища,
- 2 – марксистський – як продукти певних суспільних відносин,
- 3 – культурологічний – як явища культури,
- 4 – неокантіанський – продукти індивідуальної людської психіки

А Ви до якого підходу схильєтесь? Чому? Відповідь обґрунтуйте.

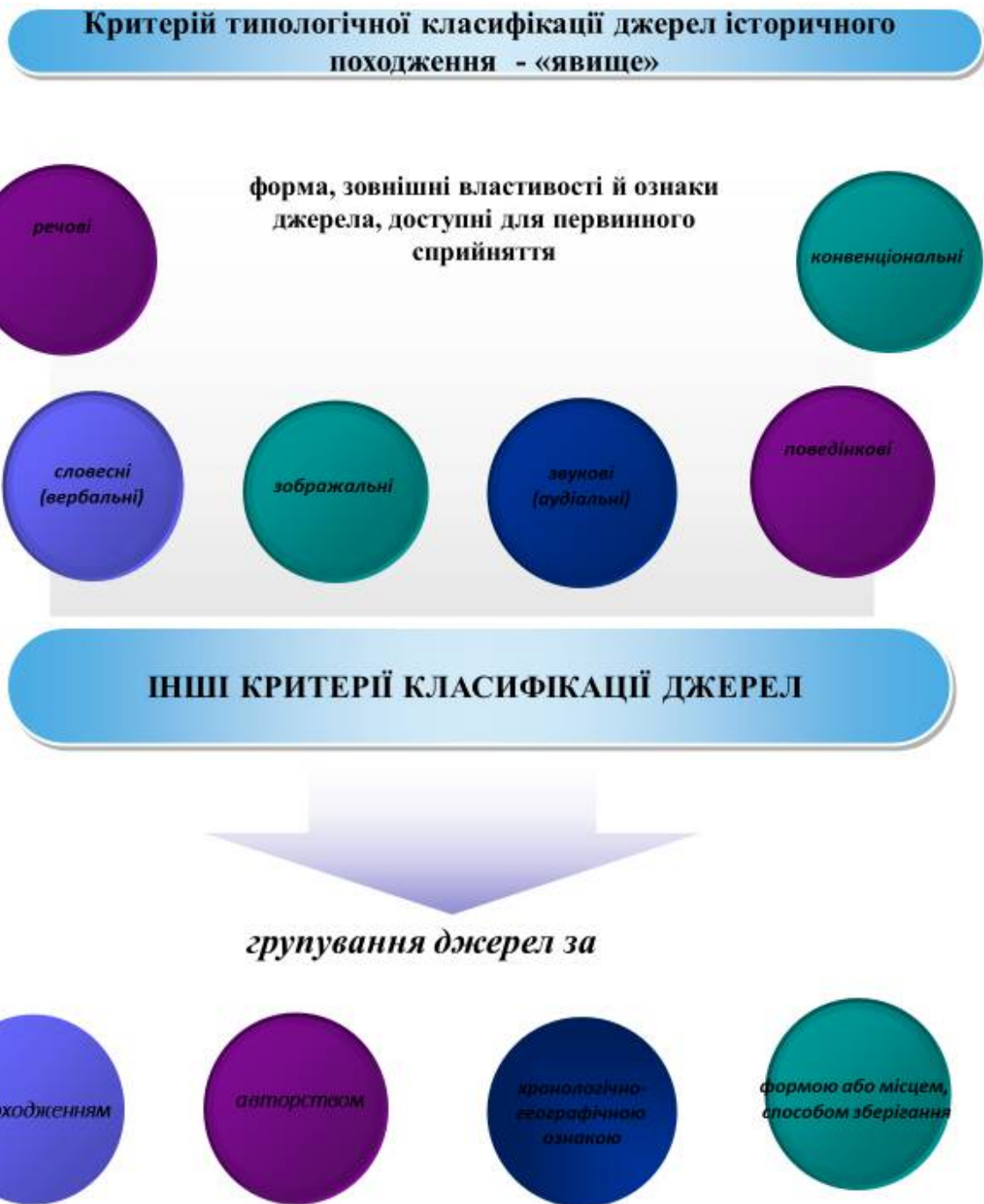

Які існують властивості історичних джерел?

Серед них виділяємо такі:

- історичні джерела – свідки свого часу, бо відбивають певні сторони буття;
- вони обмежені в об'єктивності відображення історичної дійсності, бо творцями їх є люди, а кожен має власне бачення;
- історичні джерела – невичерпні за змістом, вони мають подвійний і більше зміст;

- історичні джерела різняться між собою за формою, змістом, походженням тощо.

Критика джерел

Запропонуйте дітям такий текст і запитання:

М. Грушевський у праці «Як козаки лагодяться в морський похід» писав: *«Походи козаків на море доходять у роках 1613 – 1620 небувалих розмірів і нечуваної відваги; згадані роки – це геройська доба тих походів. Козаки швендялися тоді на своїх убогих чайках по всьому Чорному морі, не даючи спокою турецькому царству, перед котрим дрижав увесь тодішній*

європейський світ, і до божевілля доводили всесильних турецьких султанів, що навіть у своїх царгородських палатах не чули себе безпечними від козаків».

Подумайте над таким:

1. З якою метою козаки ходили саме у морські походи?
2. Куди вони здійснювали свої походи саме в зазначені роки?
Наведіть приклади.
3. Назвіть передумови успішних походів?
4. Як Ви розумієте вислів М. Грушевського: «Козаки швендялися тоді на своїх убогих чайках по всьому Чорному морі»?
5. Чому турецькі султани були в небезпеці, навіть у власних «царгородських палатах», а Річ Посполита схвально до цього ставилась?

Орієнтовні відповіді можуть бути такими:

1. Козаки визволяли невільників, відволікали турок і татар від нападів на українські землі, грабували їх кораблі, ринки, постійно тримаючи ворогів у напрузі.

2. Походи на Кафу (1616 р.). Скориставшись слабкістю Туреччини через війни з Австрією і Венецією, козаки на початку XVII століття організували справжню навалу на турецькі міста. Запорожці здобули Синоп (1614), Трапезунд (Трабзон, 1614), кілька разів нападали на Стамбул (1615, 1620), викликаючи паніку серед місцевого населення. Західна Європа з захопленням сприймала кожен звістку про походи українців. Зокрема, до Константинополя 1615 року козаки підійшли на 80 чайках, гарнізон якого тоді нараховував 24 тисячі яничар і 6 тисяч сіпахів. На берег запорожці зійшли між столичними портами Мізевною і Архіокою, спаливши їх.

Осатанілий султан дав наказ наздогнати запорожців, котрі з багатою здобиччю відпливли назад. Козаки були змушені прийняти важкий бій біля гирла Дунаю, спромоглися навіть взяти на абордаж кілька галер і привести їх до Очакова, де спалили на очах турецького війська.

3. Українське козацтво остаточно усвідомило необхідність мати власну потужну флотилію, щоб впливати на розвиток подій на чорноморському узбережжі. Основними рисами козацького військового мистецтва на морі були: по-перше, відчайдушна рішучість і активність, вміння вчасно завдавати удари наперед з метою перехоплення ініціативи; по-друге, висока маневреність, непередбачуваність та мобільність; по-третє, твереза оцінка власних сил і сил супротивника; по-четверте, ретельна підготовка; по-п'яте, нерушна військова дисципліна, безумовне виконання наказів флотоводця; в шосте, вмотивованість запорожців, бажання повернути українських бранців додому і відплатити ворогу за спустошливі набіги.

4. Очевидно, простоту, невибагливість життя; наближеність до українського народу, оскільки використав «швендялись». «Чайки» були невеликими, але маневреними, тому – «убогі». Дійсно – по всьому Чорному морю, бо доходили не лише до Константинополя, але й до інших міст Причорномор'я.

5. Козаки були непередбачуваними щодо їх діяльності. Вони не лише вміли зберігати таємниці, але були й мобільними, кмітливими. Їх походи викликали паніку серед місцевого населення. Західна Європа з захопленням сприймала кожен звістку про походи українців. Для Речі Посполитої походи козаків були вигідні із декількох позицій. По-перше, вони виступала захисниками південних рубежів, по-друге тримали в напрузі турок і татар, оскільки ті мали бути завжди наготові, а не здійснювати набіги на землі Речі Посполитої. Поступово козацтво ставало грізною і небезпечною силою для цієї держави, що вилилось у середині 17 століття у потужну Національно-демократичну революцію.

3.2. Методологічні засади питання

Чи можна говорити про певні закономірності роботи із історичними джерелами?

ПРИНЦИПИ РОБОТИ З ІСТОРИЧНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ

загальні принципи (правила)
наукового дослідження джерел

найважливіші принципи
методології
джерелознавства:

Чи є методи роботи з історичними джерелами?

ІСТОРИЧНІ МЕТОДИ

ІЄРАРХІЧНА СИСТЕМА МЕТОДІВ

за ступенем універсальності їх можна розділити на

3.3. Особливості роботи з деякими джерелами

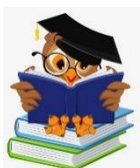
ОБОВ'ЯЗКОВІ ПРАВИЛА

За якими критеріями визначається цінність історичного джерела?

Для оцінки змісту джерела доцільно звернутися також до як «надійності свідчень». Компонентами надійності джерела є його автентичність, вірогідність, повнота, новизна, репрезентативність.

Лист – є одним із джерел до вивчення певної епохи, проблеми тощо. Це текст, написаний із суб'єктивної авторської точки зору.

Мемуари (від лат. *memoria* – пам'ять) – це письмове історичне джерело, що представляє собою написані від першої особи спогади автора про минулі події, учасником або очевидцем яких він був.

До уваги читачів наводимо пам'ятку для аналізу мемуарів, щоденників та приватних листів (особового походження):

1. Необхідно з'ясувати хто був автором.
2. Визначити час і місце створення документа.
3. Охарактеризувати світосприйняття та погляди автора.

4. Визначити рівень наближеності автора до описаних подій.
5. Проаналізувати ступінь компетентності та логічності суджень, спостережень, коментарів та узагальнень автора.
6. З'ясувати, що спонукало автора до створення цього джерела.
7. Визначити рівень достовірності подій, що описуються в джерелі.
8. Знайти наявні у спогадах, щоденниках, листах стереотипи (етнічні, соціальні, релігійні).
9. Порівняти особливості зображення аналогічних подій у автора (спогадів, щоденників, приватних листів), та у пресі тих часів і сучасних підручниках та роботах дослідників.

На прикладі вітчизняної чи зарубіжної історії **запропонуйте учням заповнити анкету**, попередньо підбравши такі запитання, які б допомогли отримати максимальну інформацію про автора листа, його вподобання, стосунки з родиною, плани тощо. Надайте цей лист та проаналізуйте за таким, зокрема, прикладом:

Ім'я.....
 Вік.....
 Соціальний, етнічний, релігійний статус (за походженням).....
 Соціальний статус (на даний час).....
 Місце народження.....
 Місце проживання.....
 Освіта.....
 Місце роботи, чим займається?.....
 Як потрапив (-ла) туди? За яких обставин?.....
 Інтереси героя (героїні), його (її) вподобання.....
 За яких обставин брав участь.....
 Чи змінилися його (її) погляди на події.....
 За яких обставин познайомився.....
 Як це вплинуло на подальшу долю.....
 Як сприйняли його (її) участь у подіях.....
 Наскільки добре розуміється в подіях, людях і дає їм оцінку.....
 Стосунки з родиною, близьким.....
 Плани на майбутнє.....

Працюючи в такий спосіб із документом важливо, привертати увагу учнів на окремі деталі, які допоможуть скласти більш-менш повне уявлення про його авторів.

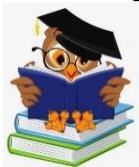
Запропонуйте учням принести з дому листи їх батьків, бабусь, дідусів. За їх бажанням виберіть декілька і спробуйте надати певні технічні характеристики його написання: на якому папері, якою ручкою

чи чорнилом. Який конверт, які марки, що на них зображено? Що вони знають про це?

Чи втрачений текст? Спробуйте його відновити, якщо так. Чи відповідає написаний текст тодішній дійсності? Хто може підтвердити описані події чи явища? Коли? Кому надсилали листи? Чому? Прочитайте декілька із принесених листів (за згодою дітей) та спробуйте скласти свої анкети.

Поговоримо про деякі візуальні джерела. Що таке візуалізація? Які джерела ми сюди відносимо?

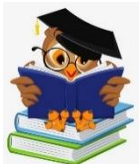

Візуалізація – унаочнення, створення умов для візуального спостереження. Візуальний ([англ.](#) *visual*, [нім.](#) *visuell*) – той, що видно неозброєним оком. Нині існує доволі широкий спектр форм візуалізації навчального матеріалу. Наведемо приклад лише деяких електронних:

- комп'ютерні презентації;
- флеш анімації;
- відео / аудіо матеріали;
- зображення;
- діаграми;
- схеми;
- графіки;
- інтелект-карти тощо.

Які існують загальні правила роботи з візуальними джерелами?

Алгоритми для роботи з фотодокументом, плакатом, карикатурою дуже схожі. Кожен з них складається з двох частин.

1) Опис повинен бути якомога детальнішим.

2) Інтерпретація:

а) первинна;

Доцільно також проаналізувати підпис і співвідношення підпису і зображення.

б) вторинна або власне історична.

Фотодокументи. Фото фіксують певні моменти життя і є свідками епохи. Завжди при аналізі цього виду зображень слід ставити питання наскільки постановочним є це фото, наскільки йому можна довіряти. В той же час, попри все, часто фото несуть інформацію, про яку навіть не думав фотограф і яка може суперечити тій установці, з якою він здійснював зйомку. Розглянемо, наприклад, таке фото:

На ній ми бачимо дорослих дівчат, які зберегли цю мить на лоні природи – сидять на узбережжі річки чи якогось іншого водоймища. Схоже, що це весна, бо вилазить маленька молода травичка, з'являються бруньки та листочки. Фото є постановочним: всі майже дивляться у камеру, лише одна дівчина відвернула свій погляд (середня у нижньому ряді). Щоб усіх було видно на фото, вони присіли і стали як «сходишки». Перше, мабуть, що хотів сказати автор – показати їх спільність. Або навпаки – дівчата не хотіли один одного закривати.

Фото явно постановочне, що видно з поз, посмішок. Первинна установка, враження, яке хотів викликати автор фото – радість, ентузіазм. Але ми можемо побачити, що вони усі різні – різного, можливо віку, різний одяг, взуття. Проте молоді, відкриті, зовні – життєрадісні. Молодь із довгим волоссям, розчесаним і підібраним назад, заплетені і коси. У деяких – проділ посередині. Одяг – до коліна або нижче. Дівчата у сукнях або у блузах та спідницях – трикотажних чи якогось іншого матеріалу – важкого, зверху кофти – на гудзиках і на зав'язках, чи одяг – з довгим рукавом. Деякі – у

жилетах темного кольору. Одяг – із відкладними воротниками, але невеликими. Дівчата, скоріше, схожі на гімназисток, проте, враховуючи, що це період початок 1950-х років, то, скоріш за все – студентки. Про їх навчання свідчить і книга, яку тримає одна із дівчат. Враховуючи зазначений період, недивно, що дівчата такі різнопланові.

Робота з парами і групами зображень дає гарну можливість для організації групової роботи з наступним порівнянням результатів. Аналізувати потрібно весь комплекс джерел – і візуальних, і текстових.

Карикатура:

- є індивідуальним видом мистецтва, бо відображає індивідуальні погляди і переконання автора;
- вони можуть співпадати або не співпадати з офіційними, у більшості випадків є відображенням поглядів певних соціальних або політичних груп;
- карикатура загострює ситуацію, доводить до абсурду, висміює, «окарикатурює». Вона повинна викликає яскраві негативні емоції, а вони завжди сильніші, яскравіші, ніж позитивні. На це слід завжди звертати увагу і аналізувати карикатури особливо ретельно і намагатись розглядати їх лише в комплексі з іншими джерелами, краще теж карикатурами.

Історична цінність карикатур полягає в тому, що вони дозволяють отримати уявлення про думки та настрої людей у певний час.

Правила роботи з карикатурою:

Опис

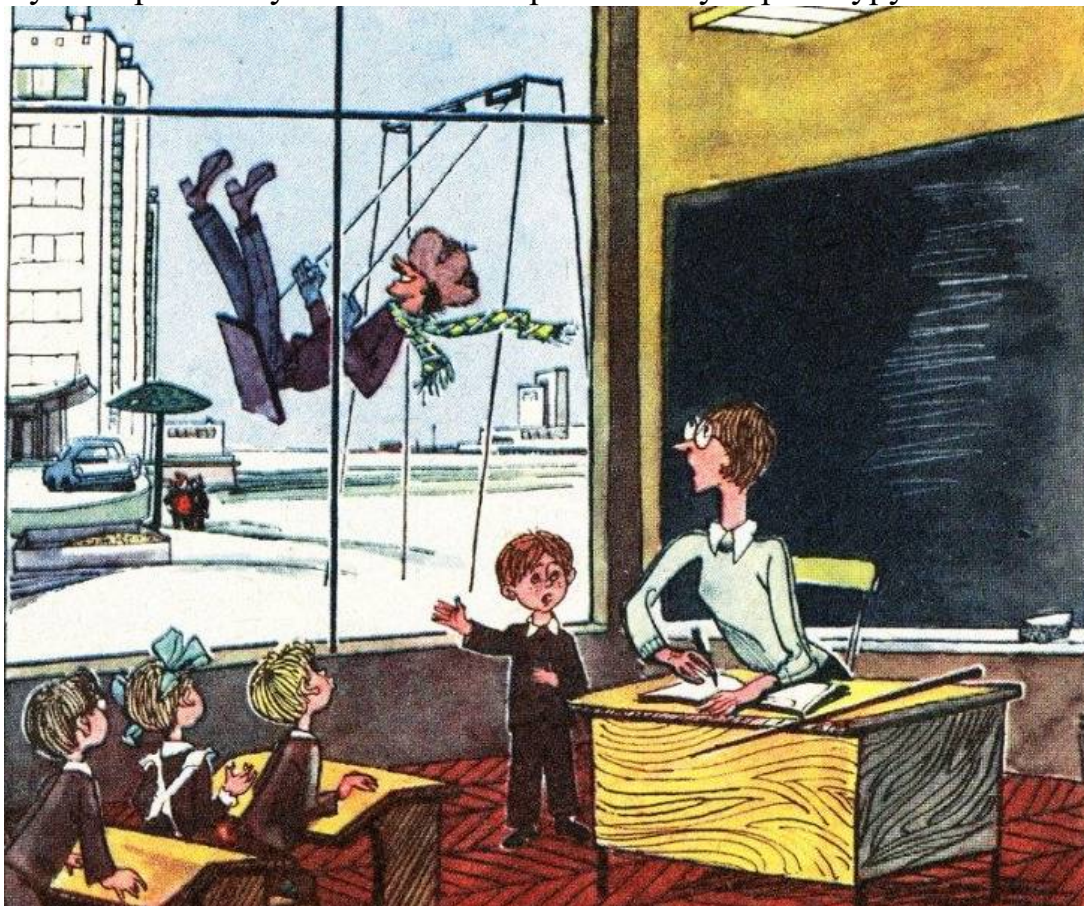
1. Розгляньте та опишіть зображені персонаж та фон.
2. Як зображені персонажі чи об'єкти?
3. Які художні засоби використовує автор?

Інтерпретація та аналіз

1. Чи упізнаєте ви персонажів? Завдяки чому? Якщо це реальні люди назвіть їх та те становище, яке вони займали в час створення карикатури або під час події, якій присвячено малюнок.
2. Визначте дату створення карикатури. Якій події чи якому явищу вона присвячена?
3. Визначіть символи, використані автором. Чому художник помістив їх у малюнок?
4. Яке ставлення до персонажів, позитивне чи негативне, відображає карикатура?

5. Яку оцінку, інтерпретацію персонажів, подій чи явищ подає малюнок? Чи згодні ви з нею?
6. Яких ідей та політичних поглядів дотримується автор? Як це можна визначити?
7. Що вам уже відомо з інших джерел про події, пов'язані зі змістом карикатури? Як співвідносяться ваші попередні знання з посланням карикатури?

Спробуємо проаналізувати нижче запропоновану карикатуру.

- Петров, я ж казала тобі привести у школу батька!.
- А я привів. Ось він на гойдалці гойдається.

Художник карикатури – В. Гінуков.

На ній ми бачимо клас – дівчаток та хлопчиків у шкільній формі, які сидять попарно за партами у шкільній формі коричневого кольору, дівчинка – з блакитними бантиками. Парти – схилені для письма. Напроти дітей стоїть учительський стіл, за яким сидить педагог. Вона одягнена у білу блузку і чорну спідницю, що було традиційно. Зачіска – коротка, волосся русяве, жінка – в окулярах. Вона відкрила журнал і щось пише, чи уже написала, бо руку тримає над журналом. На столі лежить довга указка. За її спиною –

чорна дошка – погано витерта, внизу – ганчірка, зверху над ними – лампа, мабуть денного світла.

За вікном ми бачимо багатоповерхівки, скоріш за все це місто, зупинка, на якій стоять пасажери. Перед вікном стоїть велика гойдалка, на якій гойдається дорослий чоловік – уже з вусами. Він одягнений у сині штани, коричневе коротке пальто, горло замотане картатим в зелений та жовтий колір шарфом і на голові – шапка-вушанка, яка закриває очі. Гойдається із задоволенням, що видно на обличчі – сміється. Він тримається руками за гойдалку.

Учитель звертається до хлопчика із такими словами: «Петров, я ж казала тобі привести у школу батька!» На що він відповідає: «А я привів. Ось він на гойдалці гойдається». Художник цієї карикатури – В. Гінуков.

Інтерпретація та аналіз. Автор показав цілком справжню картину шкільного буття: учитель визвав батька у заклад через, скоріш за все, поведінку або навчальні показники. Ми спостерігаємо, з одного боку, дещо несерйозну чи комічну картину, коли дорослий чоловік гойдається із превеликим задоволення і не збирається заходити до учителя, з іншого – можливо, у нього нема нагоди на вільний час. Скоріше, автор хотів продемонструвати несерйозне ставлення як дорослих так і дітей до важливих речей. Саме ця ілюстрація нагадує нам такі приказки: «Яблуко від яблуні недалеко падає» або «Який батько – такий син». Окрім цього художник показав типовість взаємовідносин між деякими учителями і дітьми – дистанційність, хоча у радянський період, навряд чи могли бути інші, що спостерігається із розташування парт та учительського столу. Зовнішність дітей та педагога теж досить типічні. А учителя показали як перелякану та недалеку жіночку. Можливо, зазначаючи про невідповідність освітнього статусу та соціального. Учень та його батько – зовсім протилежні. А діти це все спостерігають і роблять висновки для себе не на користь освіти, нажаль.

Чи знаєте Ви, що у 1924 – 1933 роках у Львові виходив журнал сатири та гумору під назвою «Зиз». Спочатку – двотижневик, згодом – місячник. З виданням співпрацювали відомі журналісти, письменники та художники, зокрема Олесь Бабій, Микола Вороний, Тарас Крушельницький, Роман Купчинський, Анатоль Курдидик, Михайло Рудницький, Василь Гірний, Роман Голіян. Редакторами часопису були Осип Беднарович, Левко Лепкий (брат відомого поета), Роман Пашківський, відомий карикатурист у краю та діаспорі Едвард Козак.

А тут Ви зможете ознайомитися із наступними посиланнями, які дозволять подивитися на деякі проблеми суспільства з почуттям гумору:

Єремєєва Катерина. Сміх у лецатах цензури: партійний контроль за змістом журналу «Перець». URL.: <http://uamoderna.com/md/yeremeyeva-perec>

Закривають журнал «Перець». Обкладинки. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2013/09/27/136921/>

1971: Тарапунька і Штепсель як зброя радянського агітпропу. URL: <http://www.istpravda.com.ua/videos/2011/06/2/41581/>

«Хрін» – гумористичний часопис УПА. URL: <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2011/03/7/29826/#15>

Великодні обкладинки і малюнки Едварда Козака. URL: <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2013/05/5/123087/>

«Лис Микита» – гумористичний журнал діаспори. Фото. URL: <http://www.svoboda-news.com/lys.shtml>

Карикатури і кіно – зброя СРСР проти «ворожої агентури». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26545417.html>

Радянські плакати: діти і батьки. URL.: <http://retro.cc/otkrytki/68-sovetskie-plakaty-ottsy-i-deti.html>

Список використаних джерел та літератури

1. Буктрейлер на книгу Ігоря Кривошеї «Графи Потоцькі: сторінки тульчинської лінії». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bxO0pmEBzeQ>.

2. Буктрейлер Україна в огні Олександр Довженко. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7IT5JwKXnrU>.

3. Джерела особового походження. URL: www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_6_2011/11.pdf.

4. Документальний фільм «Гуцулка Ксеня» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3xCycgHp5Ds>.

5. Зображальні джерела епохи середньовіччя. URL: https://studopedia.su/11_113301_zobrazhalna-reklama-chasiv-serednovichchya.html.

6. История мировой рекламы. URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=K5bRDSCVx7s>.

7. Історичні джерела та їх використання. URL: www.history.org.ua/?termin=Dyplomat_sluzhba_Khmelnysckogo.

8. Історія піару та реклами на теренах України. URL: <http://www.korekta-vk.com/pres-kafe/avtory/o-karpenko/1-2>.

9. Історія світової реклами. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K5bRDSCVx7s>.

10. Казковий моря світ (Феодосійська картинна галерея ім. І. Айвазовського). URL: https://glas.org.ua/projects/teleexcursions/kazkovij_svity_morya.html.

11. Комаров Ю. Реклама як історичне джерело: методичні рекомендації з розвитку критичного мислення. *Історія і*

суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. 2014. № 10. С. 31–39.

12. Макарчук С. Писемні джерела з історії України / С.Макарчук. Львів: «Світ», 1999. 352 с.

13. Мемуари сучасників як джерело з історії Української революції. URL: https://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pviu/2009_4/2.pdf.

14. Мицик Ю. Джерела з історії національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття. URL: <https://www.history.org.ua/?litera&id=8120&navStart=10>.

15. Мороз П. В. Карикатура як історичне джерело: методика роботи в умовах дослідницького навчання. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*. 2012. № 10. С. 26–32.

16. Писемні джерела з історії України. URL: chtyvo.org.ua/authors/.../Pysemni_dzherela_z_istorii_Ukrainy/.

17. Сага про Хервер: джерело з історії України часів нашестя гунів. URL: starozytnosti.blogspot.com/2012/08/blog-post_29.html.

18. Сайт Павла Гай-Нижника. URL: <http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc/2015doc.ukrainoznavstvo.php>

19. Середньовічна реклама у Львові. URL: <https://forgottengalicia.com/serednovichna-reklama-u-lvovi/>

20. Сюжет – Історія реклами. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4r0PMmpDbUs>.

21. Усні й письмові джерела історії України. URL: gufer.net/history/677-usn-y-pismov-dzherela.html.

22. Цикл документальних серіалів «Хроніка надій і ілюзій». URL: https://www.youtube.com/playlist?list=PLhcYfZkUVxIzFd_XQkh1wohKrYJMssquu

23. Червінський В.І. Історія України. Джерельний літопис. Київ: Наукова думка, 2017. 800 с.

РОЗДІЛ IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ НИМИ НА УРОКАХ

4.1. Педагогічні родзинки з історії

Сучасна школа дає можливості для творчого пошуку учасників освітнього процесу. Наводимо приклади як рекомендації до застосування.

Зокрема, під час вивчення теми «Гетьманщина в часи І. Мазепи» (8 клас) – *складання Т-таблиці* – як характеристики «Коломацьких статей»

Гарантія суверенних прав	Обмеження суверенітету
--------------------------	------------------------

Прочитавши джерело, учням пропонують *скласти промову* від імені кошового отамана Запорозької Січі К. Гордієнка з обґрунтуванням причин та мети підтримки військово – політичного виступу І. Мазепи.

Московська держава, маючи в перспективі скасування Запорозької Січі, наприкінці XVII ст. посилила наступ на її автономію, передусім на запорозьку територію – «Вольності Війська Запорозького». Там споруджувалися царські фортеці та впроваджувалися нові поселення, найчастіше з іноземців. Перша така – Богородицька фортеця – була збудована в 1688 р. за рахунок запорозьких рибництв, пасік та мисливських місць на річці Самарі, пізніше її відновили під назвою Самарського ретраншементу. Почалися будівельні роботи весною 1688 р. Ними керував Іван Мазепа, якого на це зобов'язувала царська грамота, видана йому на гетьманство. Поява царської фортеці з воєводою й царськими «ратними людьми», а також навколишніх поселень на землях Січі викликала бурхливий протест запорозьких козаків. Гетьман намагався заспокоїти їх, доводячи, що фортеця – тимчасова, функціонуватиме як перевальна база для харчів та амуніції під час походу на Крим. Разом із цим Мазепа послав кошовому на Січ подарунок – тисячу червінців.

Кость Гордієнко – один із найвидатніших кошових отаманів – особисто ставився вороже до Івана Мазепи. Однак, коли експансіонізм московського царя щодо України проявився з усією очевидністю, як і намір Петра І остаточно розтрошити українську державність, коли найжиттєвішим інтересам українського народу почали завдаватися нищівні удари й нависла загроза знищення козацтва, а також суцільного закріпачення селянства, запорозькі козаки згуртувалися навколо Мазепи – носія великої загальнонаціональної ідеї незалежної самостійної Української держави. Рішуче й енергійно підтримав Мазепу й Кость Гордієнко. 23 березня він виступив на Січовій раді. Спочатку там вислухали московських послів. Потім зачитали листа від Мазепи. Гетьман перелічував усі кривди, які царі завдавали Україні, котра за допомогою шведів зможе, нарешті, скинути московське ярмо й вибороти собі свободу. Патріотична промова кошового

отамана вплинула на учасників ради. Вони одностайно вирішили приєднатися до Мазепи.

Джерело. Уривок зі статті. Апанович О. Велика ідея гетьмана Івана Мазепи. URL. <http://exlibris.org.ua/apanowicz/mazepa.html>

2 група може отримати таке завдання: від імені Петра І скласти промову, в якій

1) пояснить, яку небезпеку для Росії мав союз І.Мазепи зі Швецією в умовах Північної війни (на основі раніше вивченого матеріалу з всесвітньої історії);

2) на основі поданих джерел розкажіть, якими засобами ви локалізували антимосковську акцію І.Мазепи; висловіть ваше ставлення до Мазепи.

Джерело. Уривок зі статті. Апанович О. Велика ідея гетьмана Івана Мазепи. URL. <http://exlibris.org.ua/apanowicz/mazepa.html>

*Матеріал розробила Бєлік Ольга Анатоліївна,
учителька Опорного ЗЗСО імені Василя Стуса
Краматорської міської ради Донецької області*

У контексті вивчення теми «**Становища українських земель у системі міжнародних відносин наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.**» (9 клас) пропонуємо учням переглянути наступне відео за покликанням: *Україна в міжнародних відносинах. URL: <https://youtu.be/PPupJO5uP2Y>.*

Завдання.

- Перегляньте відеофрагмент.
- Напишіть текст до озвучування цього відео. Текст має містити наступні матеріали: яка подія висвітлюється, коли вона відбулась, місце України в цих подіях, які наслідки мала для України.
- Текст оформити художньо-публіцистичним стилем, друком.
- За бажанням можна озвучити відео.

Вивчаючи суспільно-політичне життя пропонуємо перейти за покликанням:

<https://docs.google.com/drawings/d/1etOtrqZ3QsyvCws5yLdQIyBtv9F6OnrJszmXOPriv2Y/edit?usp=sharing> (сервіс дозволяє спільний доступ і редагування в онлайн режимі для тих хто має посилання)

Перед Вами схематичний конспект теми. В ньому є помилки. Знайдіть їх. Виправіть схему. У лівому верхньому куті розміщені деякі факти, які не знайшли свого місця в схемі. Знайдіть їм місце. У правому нижньому куті сформулюйте власні критичні зауваження стосовно ідей однієї з двох суспільно-політичних течій Західної України другої половини XIX ст.

Матеріал розробила Петровська Наталія Вікторівна, учителька історії та правознавства КЗ «Маріупольський технічний ліцей» Маріупольської міської ради Донецької області

Характеризуючи тему «**Причини і початок Української революції**» (10 клас), за допомогою **методу «Грунування»** (стратегія навчання, яка спонукає учнів вільно думати й відкрито висловлюватися на певну тему, спрямована на стимулювання мислення про зв'язки між окремими поняттями) учням пропонується дібрати асоціації до слова *революція*. Свої думки, вони записують на дошці. Підбиваючи підсумки, щодо висловів учнів, учитель пояснює визначення поняття «революція».

Робота з візуальним джерелом «Маніфестація на Софійському майдані в Києві. 1917 рік» згідно алгоритму.

Запитання і завдання:

- Які емоції переполюють людей, що зображено на малюнку?
- Щоб ви відчували, якби були учасником даної події?

*Матеріал розробила Антонова Анжеліка Ігорівна,
учителька історії Костянтинівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів № 2
Костянтинівської міської ради Донецької області*

Вивчаючи «Українське питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 року» (10 клас), учні опрацьовують джерела і дають відповіді на запитання.

I група

Договір про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом.

«Уряд СРСР і Уряд Німеччини, керовані бажанням зміцнення справи миру між СРСР і Німеччиною і виходячи з основних положень договору про нейтралітет, укладеного між СРСР і Німеччиною в квітні 1926 року, дійшли такої угоди:

Стаття I. Обидві Договірні Сторони зобов'язуються утримуватися від будь-якого насильства, від будь-якої агресивної дії і будь-якого нападу один щодо одного як окремо, так і разом з іншими державами.

Стаття II. У випадку, якщо одна з Договірних Сторін виявиться об'єктом воєнних дій з боку третьої держави, інша Договірна Сторона не буде підтримувати в жодній формі цю державу.

Стаття III. Уряди обох Договірних Сторін Залишаються в майбутньому в контактi один з одним для консультації, щоб інформувати один одного про питання, стосуються їхніх спільних інтересів.

Стаття IV. Жодна з Договірних Сторін не братиме участь у якому-небудь угрупованні держав, що прямо чи побічно спрямоване проти іншої сторони.

Стаття V. У випадку виникнення спорів чи конфліктів між Договірними Сторонами з питань того чи іншого роду обидві сторони будуть вирішувати ці суперечки чи конфлікти винятково мирним шляхом у порядку дружнього обміну чи думками в потрібних випадках шляхом створення комісій із врегулювання конфлікту.

Стаття VI. Даний договір укладається терміном на десять років з тим, що, оскільки одна з Договірних Сторін не денонсує його за рік до закінчення терміну, термін дії договору буде вважатися автоматично продовженим на наступні п'ять років. Стаття VII. Даний договір підлягає ратифікації в найкоротший термін. Обмін ратифікаційним и грамотами повинен відбутися в Берліні. Договір набуває чинності негайно після його підписання.

Складений у двох оригіналах, німецькою і російською мовами, у Москві, 23 серпня 1939 року».

Запитання і завдання

1. Охарактеризуйте зміст цього договору. Чому сторони погодилися на його підписання?

2. Дайте оцінку позиції міжнародного співтовариства щодо СРСР. Чи була альтернатива не укладати пакт?

II група

Таємний додатковий протокол до Договору про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом.

«Під час підписання договору про ненапад між Німеччиною і Союзом Радянських Соціалістичних Республік підписані нижче уповноважені

обох сторін обговорили в строго конфіденційному порядку питання про розмежування сфер обопільних інтересів у Східній Європі. Це обговорення призвело до нижченаведеного результату:

1. У випадку територіально-політичної, перебудови областей, що входять до складу Прибалтійських держав (Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва), північний кордон Литви одночасно є кордоном сфер інтересів Німеччини і СРСР. При цьому інтереси щодо Віленської області визнаються обома сторонами.

2. У випадку територіально-політичної, перебудови областей, що входять до складу Польської Держави, межа сфер інтересів Німеччини і СРСР буде приблизно проходити по лінії рік Нарева, Вісли і Сану.

Питання, чи є в обопільних інтересах бажаним збереження незалежної Польської Держави і які будуть кордони цієї держави, може бути остаточно з'ясовано тільки протягом подальшого політичного розвитку.

У будь-якому разі обидва Уряди будуть розв'язувати це питання в порядку дружньої обопільної згоди.

3. Щодо південно-східної Європи з радянської сторони підкреслюється інтерес СРСР до Бессарабії. З німецької сторони заявляється про її повну політичну незацікавленість у цих областях.

4. Цей протокол буде зберігатися обома сторонами в суворій таємниці. Москва, 23 серпня 1939 року».

Запитання і завдання

• Охарактеризуйте зміст таємного протоколу до пакту Молотова-Ріббентропа. Чому його вирішено було зберігати в суворій таємниці?

• Яким є ваше ставлення до таємного протоколу? Визначте його моральність та правомочність. Чи мав він право на існування?

За результатами роботи з джерелами інформації діти складають узагальнювальну таблицю.

Пакт Молотова–Ріббентропа 23 серпня 1939 р. Зміст радянсько-німецького договору 28 вересня 1939 р Кордон між державами пройшов по «лінії Керзона».

Переважна більшість території Західної України увійшла до складу СРСР.

Лемківщина, Посяння, Холмщина і Підляшшя (майже 16 тис. км² з 1,2 млн населення) опинилися в зоні німецької окупації.

На карті-додатку до тексту протоколу Й. Сталін поставив підпис (довжиною 58 см).

Запитання і завдання

- Дайте оцінку змісту цього договору. Які наслідки він мав для України?
- Чому Сталін погодився на передання частини українських земель Німеччині?
- Про що свідчить такий незвичний підпис Й. Сталіна під цим документом?

*Матеріал розробила Кіляр Тетяна,
вчителька історії Староварварівського закладу загальної
середньої освіти І-ІІІ ступенів Олександрівської
селищної ради Донецької області*

Вивчаючи тему «Друга світова війна в історичній пам'яті» (11 клас), представляємо роботу: *Донечка, про яку ми завжди мріяли. Історія Марти* – Київ: Український центр вивчення історії Голокосту, 2016. URL: http://www.holocaust.kiev.ua/Files/biblSpogHol/donechka_book.pdf

Історія життя єврейської дівчинки Марти Горен під час війни. Події починаються в українському містечку Чортків, де Марта жила у великій родині. А завершуються в Ізраїлі, де вже доросла Марта живе з дітьми та онуками. А знаєте, в чому важливість цієї книги? Марта, яка має декілька освіт, зараз навчається на філософському факультеті університету у Єрусалимі. Бо так хотіла її мама...

Запитання і завдання

- Прочитайте книгу заздалегідь. Поясніть назву книги, кому належать слова цієї назви? Які почуття викликає історія дівчинки?
- Як історія дівчинки Марти відтворює процеси Голокосту у світі під час Другої світової війни?
- Напишіть листа сучасній Марті Горен.

Матеріал розробила Гочошвілі Інна Олександрівна, учителька історії Краматорської школи І-ІІІ ступенів № 25 з профільним навчанням Донецької області

Вивчаючи тему «**Масові депортації у 1944 – 1947 роках**» (11 клас), можна запропонувати учням перегляд частини **відео-ролика** «Вкрадена Вітчизна» та обговорення.

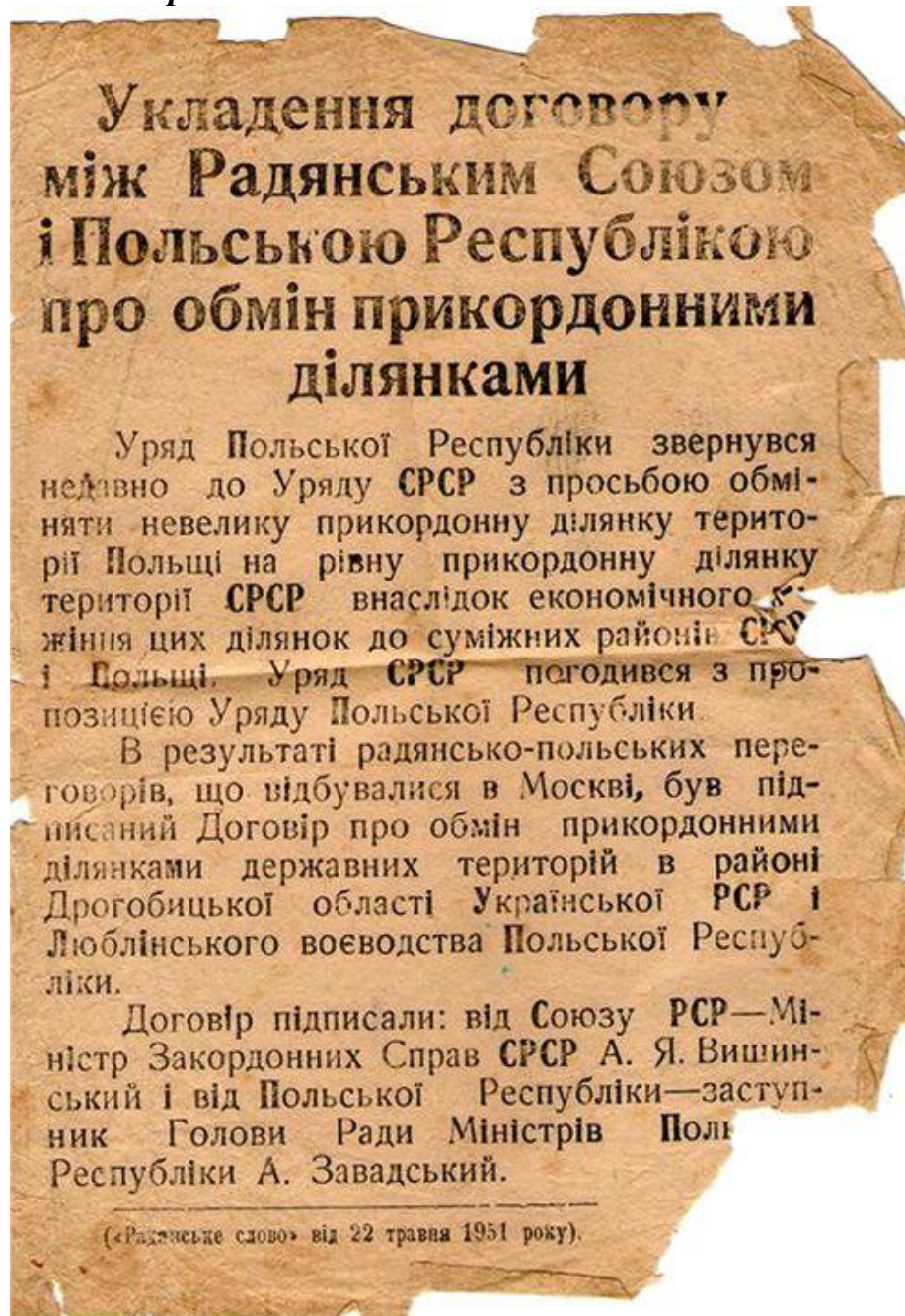
Джерело: «Вкрадена Вітчизна» URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=68&v=pHYrRXUd2qA&feature=emb_logo

Відповідаючи на запитання, учні записують в тезисній формі особливості підписання Люблінської угоди 1944 року.

Запитання та завдання:

1. Яка подія відбулася 9 вересня 1944 р.?
2. Назвіть причини депортації українців у 1944 – 1947 рр. Запишіть у зошит вигляді схеми.
3. Чи можна сказати, що процес переселення – це депортація? На основі чого ми можемо зробити такий висновок?
4. Чи необхідно нам шукати ще факти, які підтвердили або спростували факт депортації українського населення у 1944 – 1947 рр.?
5. Назвіть території, які стали епіцентром депортації українців?

Розгляньте джерело:

Джерело: Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР

URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/pamyataymo-pro-deportaciyi-1944-1951-rokiv>

Запитання і завдання:

1. Автор, дата, місце створення документа.
2. Які події зображені у документі?
3. Чиї інтереси висвітленні у документі?

4. Об'єктивність та суб'єктивність документу.
5. Значення документа для розкриття історичної події.
6. Власне ставлення до документу.

Хронологічні особливості процесу депортації українців Закерзоння.

Робота в групах з додатковою інформацією.

Завдання:

1. Опрацювати додатковий матеріал.
2. Визначити особливості етапів переселення.
3. Заповнити таблицю

Період	Хронологічні рамки	Кількість переселенців	Особливості переселення
I			
II			
III			
VI			
Висновок:			

I група.

I етап: 15 жовтня – грудень 1944 року.

Відносно добровільний період. Акція розпочалася зі створення апарату з питань переселення. Головне представництво з польського боку розмістилося в Любліні, а з радянського – в Луцьку. Головним уповноваженим уряду УРСР призначили заступника наркома хімічної промисловості Михайла Підгорного, а Польщі – Юзефа Беднажа. На допомогу їм укомплектували штати районних представників.

Виселяли переважно мешканців Холмського, Грубешівського, Томашівського і Замостівського повітів. Ті терени навесні і влітку 1944-го сплюндрували й спалили загони Армії Крайової, батальйони хлопські та інші польські підпільні формування.

Довідково: Перший ешелон з переселенцями було відправлено із села Стрільці Грубешівського повіту. Він складався з 28 вагонів, в яких виїздили 290 осіб – власники 78 господарств. Потяг рушив зі станції Володимир-Волинський з призначенням на станцію Ново-Хортиця Запорізької області.

Умови переїзду були жахливими. Від дому до залізниці людей супроводжував військовий конвой. Проживали вони до відправлення поїзда на залізничних станціях просто неба, без належних санітарних умов, харчування та медичної допомоги. При тому очікування формування

ешелонів тривало від кількох тижнів до кількох місяців. Перевозили депортованих переважно у товарних потягах – часом в одному вагоні з худобою. Дорога до місця призначення могла затягнутися на місяць.

Початковий етап був відносно добровільним. Люди самі зголошувалися виїжджати. Одні з них через те, що піддавалися на пропаганду про щасливе радянське життя, а інші, втікаючи від польських погромів (як, наприклад, українці Холмщини після весни 1944 року) або від утисків за національною та релігійною ознаками. Разом з тим, виїзд поляків із УРСР до Польщі затягувався, що зривало плани заселення українських сімей. Варшава пояснювала таку ситуацію невизначеністю побутових умов для польських переселенців і відсутністю територій, де їх мали б розселити. Польська влада планувала заселити їх на північні та північно-західні “земі одзискане”, обіцяні та передані Польщі трохи згодом – у лютому 1945 року. Зі свого боку, Микита Хрущов був зацікавлений у швидкому розв’язанні питання, тож намагався прискорити виселення поляків. Але транспортна та житлова проблеми гальмували процес.

II група.

II етап: січень–серпень 1945 року

Після вигнання нацистів і їхніх союзників із західної Лемківщини почався масовий виїзд із зруйнованих війною сіл (Дуклянський і Лупківський перевали). Це була остання умовно добровільна переселенська група. Усі інші втікали від терору польського підпілля.

Часто майбутніх утікачів вводили в оману щодо умов розселення на нових місцях. Траплялося, що прибулі з Польщі у східні області УРСР селяни Грубешівського і Білопідляського повітів вимагали наділення індивідуальними господарствами, бо їм таке обіцяли районні уповноважені.

13 лютого 1945 року Рада міністрів Тимчасового уряду ПР прийняла рішення про безумовне стягнення із тих, хто зареєструвався, але ухиляється від виїзду до УРСР, натуральних поставок за 1944–1945 роки. Польська влада ініціювала прикликання до війська й включення до штрафних батальйонів усіх чоловіків-українців призовного віку, які не записалися на виїзд.

У лютому-березні 1945-го польське підпілля й частини Корпусу внутрішньої безпеки почали антиукраїнські збройні акції під гаслами “Українці за Сян”. Польська комуністична влада не чинила протидії цим злочинним акціям. Вбивства українців у Березівському, Холмському, Грубешівському, Любачівському, Перемиському, Сяноцькому й Томашівському повітах сприяли збільшенню охочих виїхати.

Від січня до кінця серпня 1945 року переселили 229 685 осіб (59 644 родини). Попри централізоване розселення прибулих, незначний відсоток потрапляв до області “не свого призначення” через проблеми із залізничним

транспорт. Нерідко вагони з депортованими зупиняли, людей виганяли. Пояснювали реквізицією поїздів на інші потреби.

Від літа 1945 року плани переселенської акції почали зазнавали краху – почалася зворотна самовільна масова міграція переселенців у західному напрямі через невлаштованість на місцях переселення. У південних і східних областях закріпилося лише 20 тисяч прибулих.

22 серпня 1945 року міністр громадської адміністрації Владислав Кернік скликав надзвичайну нараду за участю шефа Генерального штабу Війська Польського генерала Владислава Корчица, командирів 3-ої, 8-ої й 9-ої дивізії піхоти, шефів воєводських управлінь громадської безпеки в Любліні й Ряшеві. Вони вирішили спрямувати в район Перемишля, Ліська й Любачева згадані піхотні дивізії із завданням переселити українців до УРСР.

III група.

III етап: вересень–грудень 1945 року.

На цьому етапі депортація впроваджувалася силами трьох дивізій піхоти Війська Польського. Тоді насильно виселили українців із Ліського, Любачівського, Перемишльського та Сяноцького повітів. А з теренів Західної України депортували польське населення. Основним регіоном розселення в цей період був західний, оскільки, по-перше, звільнився житловий фонд, а по-друге, у віддалені регіони не могли перевозити через транспортну проблему.

УПА, як єдина сила, що могла протидіяти переселенню, розпочала палити села в тій місцевості, звідки виселяли українців. Ті відплатні акції погіршили ситуацію. Комуністична влада отримала додатковий аргумент для депортацій, а військові – для репресій проти цивільних, які сприяли повстанцям.

IV група.

IV етап: січень–15 червня 1946 року.

Тоді депортували найбільшу кількість жителів Закерзоння – понад 250 тисяч – у західний регіон розселення, де зосереджувалися родини, які самовільно виїхали із інших областей. Тепер виконавці діяли особливо жорстоко, нищили українські села. У січні–березні проти селян, котрі не бажали лишати домівку, провели пацифікацію. Наприклад, у селі Завадці Морохівській Сяноцького повіту, де 25 січня 1946 року солдати 2-го батальйону 34-го піхотного полку ВП вбили 56 мешканців.

5 квітня створено Оперативну групу “Ряшів” під командуванням генерала бригади Яна Роткевича, яка підпорядковувала всі військові частини і всебічно допомагала переселенським комісіям. 26 квітня начальник Генштабу ВП генерал Стефан Моссор наказав командирам ОГ “Ряшів”, Люблінського і Краківського округів до 15 червня 1946 року виселити 14 045 українських родин (понад 60 000 осіб), які ще лишалися в зоні депортацій. Для досягнення мети збільшили число родин для виселення протягом однієї доби – зі 100 до мінімум 500 на одну дивізію.

Через застосування війська в період від 1 січня до 15 червня 1946 року вдалося депортувати 252 422 українців. Довідково: До Білоруської РСР переселили майже 36 тисяч осіб, відмовилося виїхати понад 100 тисяч. Щодо білорусів не застосовували примусового військового виселення. Найменше з Польщі переселили литовців – 14 осіб. Водночас до Польщі з Білоруської РСР переселили 231 тисячу поляків, ще майже 170 тисяч з Литовської РСР.

У цій фазі акції Військо Польське випробувало насильницьку схему виселення, яку повторили під час акції «Вісла».

Вже після припинення дії угоди поляки продовжували складати списки українців, які залишилися в Польщі, щоб повністю зачистити територію.

Джерело: Пам'ятаймо про депортації 1944–1951 років. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/pamyataymo-pro-deportaciyi-1944-1951-rokiv>

Матеріал розробила Пирожнікова Тетяна Дмитрівна, учителька історії КЗ «Малоянисольська ЗОШ І – ІІІ ступенів ім. В. В. Балабана Нікольської районної ради Донецької області»

Вивчаючи тему «Зародження дисидентського руху в Україні та його течії» (11 клас) пропонуємо фрагмент аудіоінтерв'ю з М. Горбалем, взяте В. Овсієнком, 1998. *Архів ХПГ.*

Фрагмент

«Ви знаєте, що, власне, я не був перший, – згадує Микола Горбаль. – Я знав, що мене рано чи пізно посадять. Останніми днями їздило по дві «Волги»... поруч біля мене. Вони ходили за мною табунами... Ну, сотні різних випадків було, коли ти вступаєш в діалоги з тими хвостами, стукачами, кагебістами. «Иди-иди, а то голову разобьем». Добре в них поставлена була ця служба – ходити, але очевидно, що десь вони підозрювали, бо я не оголошував ні разу, що я член Гельсінкської групи, але я знаю, і кілька людей знає, скільки було зроблено тієї роботи, яку ми називали правозахисною діяльністю. Знає Малинкович, знає Петро Вінс, які були членами Групи. Але окрім чисто тої гуманітарної роботи, яку я робив там, допомагав тим... сім'ям політв'язнів... більшість тих матеріалів, які збиралися, передавалися, виходили в світ, ішли, власне, через мене».

Джерело: Аудіоінтерв'ю з М. Горбалем. – Взятє В. Овсієнком, 1998 Архів ХПГ. Фрагмент

Запитання і завдання.

- Чому УГГ виникла саме у цей час?
- Вкажіть основні погляди учасників цієї групи.
- Яким було ставлення державних органів СРСР до УГГ?

Матеріал розробила Мироненко Ольга Євгенівна, учителька історії Святогірської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату І – ІІ ст. №12 Донецької області

Джерела: Горбачов і «перебудова» мовою радянської карикатури. URL: <https://volklarson.livejournal.com/491765.html>; Карикатури періоду Перебудови. URL: <https://images.app.goo.gl/jGaaV2P3UEmPE4jdA>

Запитання і завдання.

- Складіть Пазл карикатури.
<https://www.jigsawplanet.com/?rc=play&pid=2445b24ebdb1>
- Чи відповідає дійсності того часу карикатура?
- Як можна пояснити появу таких карикатур у тогочасній пресі?

Вивчаючи тему «Чорнобильська катастрофа» (11 клас) доречно звернути увагу на усну історію. **Інтерв'ю** з Перковською Анелією Романівною, секретарем Прип'ятського міськкому комсомолу.

«Пожежу погасили. Але що з реактором? Навіть сперечалися з приводу того, розкритий реактор чи ні. Ніхто не вірив, що реактор розкритий. Ми розмовляли з хлопцями, які вивчали ці реактори. Адже реактор сам по собі задуманий так добре, що навіть коли б ви хотіли його підірвати, то не змогли б цього зробити. Тому важко було повірити, що він розкритий».

Джерело: Щербак Ю.М. Чорнобиль. Документальна повість. Київ: Дніпро, 1989. С. 39.

Запитання і завдання.

- Об'єднатися в пари, визначити подію та скласти ребус.
- Скласти 5 – 7 запитань до вікторини на цю подію.

Перегляньте відео.

Джерело: Історія баби Гані з-під Чорнобиля

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GmEMhs-N32o>

Запитання і завдання.

- Які почуття у вас викликало це відео?
- Уявіть себе журналістом, та придумайте 5 – 7 запитань до цього інтерв'ю.

Матеріал розробила Куріло Альона Володимирівна,
учителька історії та правознавства
Дем'янівської школи I-III ступенів
Першотравневої районної ради Донецької області

Тематика «Зовнішні та внутрішні загрози суверенітету України

в умовах гібридної війни» (11 клас) може бути представлена таким чином.

З метою формування медійної грамотності учням пропонується переглянути відео «Телефонный разговор мамы из России с сыном живущим в США» (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FU2f130vFBI>.) та

визначити яка інформація в запропонованому відео є правдивою а яка – фейковою.

Метод «Навчаючи-вчусь». Робота в групах або парах. Конент-аналіз текстів аналітичного документу «Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства». Київ, 2018.

Учні в групах або в парах (в залежності від кількості учнів у класі) аналізують слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства на сучасному етапі на основі критичного переосмислення запропонованих вчителем джерел інформації та створюють колажі з висновками та власними пропозиціями щодо подолання зовнішніх та внутрішніх загроз суверенітету України.

Слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства на сучасному етапі:

загальнодержавного характеру:

небезпеки:

політична війна «усіх проти всіх» в середовищі українського істеблішменту, спровокована владою з метою здобуття електоральної безальтернативності для правлячої політичної групи, що стимулюється ззовні агресором через внутрішньо-українську агентуру впливу;

неефективність парламенту через його фрагментацію на корпоративні сегменти, що нівелює визначену конституцією України парламентсько-президентську модель;

не задовільний рівень професійності державної служби України;

PR-активність влади в Україні замість предметної діяльності;

гібридні загрози:

контур зовнішнього управління, що зберігся та модернізувався з довоєнного періоду, маскується під громадсько-політичну організацію «українського вибору» (євразійський вибір), під комунікаційний канал переговорів з агресором в рамках Мінського процесу;

полювання на громадян України та демонстрація штучних груп «диверсантів», «наркокур'єрів» тощо задля формування іміджу України як терористичної і кримінальної держави та створення нових важелів тиску на Київ;

дискредитаційна медіа-кампанія через зарубіжні ЗМІ щодо нелегального постачання Україною технологій та ОіВТ до країн-паріїв та в зони конфліктів (ракетні двигуни для КНДР, постачання зброї до Південного Судану) задля представлення України як порушника міжнародного права та країни, що сприяє сумнівним режимам;

комбіновані дії комплексного характеру (диверсії на критичній інфраструктурі + кібер-атаки + резонансні вбивства + компромат на вище державне керівництво) з метою нарощування протестного потенціалу з боку суспільства проти неефективної влади.

Слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства на сучасному етапі:

у військовій сфері:

небезпеки:

корупційна діяльність у секторі оборони, особливо в системах фінансового і логістичного забезпечення військ;

незавершеність створення повноцінної системи територіальної оборони України;

забруднені у мінно-вибуховому сенсі території та залишки нерозірваних боєприпасів, мін, вибухових пристроїв;

незадоволені потреби (передбачені законодавством) учасників АТО та звільнених військовослужбовців;

низький темп реформування і розбудови воєнної організації держави;

гібридні загрози:

діяльність незаконних збройних формувань на території України, що спрямована на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної ситуації в Україні, порушення функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та блокування важливих об'єктів промисловості й інфраструктури;

створення російськими спецслужбами та агентурою в Україні законспірованих та законсервованих НЗФ («озброєна тітушня») у вигляді НУО патріотичного спрямування, що перебувають в очікуванні «Часу «Ч» для створення хаосу в Україні та передумов зміни влади;

діяльність диверсійно-розвідувальних груп агресора під маскою українських силовиків з метою дискредитації останніх;

нелегальне розповсюдження (торгівля) зброєю, що призводить до неконтрольованого володіння зброєю населенням країни та можливостей її придбання;

діяльність найманців з числа громадян України, Росії й інших країн для вчинення терористичних та кримінальних актів із застосуванням зброї, вибухових речовин тощо;

загроза взяття під військовий контроль частини території України військовими формуваннями країни-агресора під прикриттям проведення псевдомиротворчої операції;

цілеспрямовані заходи дискредитації збройних сил України та інших військових формувань і силових структур.

Слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства на сучасному етапі:

у правоохоронній сфері:

небезпеки:

корупція у правоохоронній системі;
випадки створення механізму кругової поруки в системі поліція/служба безпеки/митники, податківці-прокуратура-суд;
окремі випадки безкарності співробітників правоохоронної системи на фоні загальної корумпованості системи державної влади;
випадки призначення на посади осіб не за професійними, а політичними або особистісними принципами, які будуть виконувати вказівки та розпорядження не за функціональними, а вказівковими принципами;
підвищення рівня злочинності та соціальної напруги у суспільстві;
відтік професійних кадрів за причини низького рівня їх забезпечення;

гібридні загрози:

використання компромату на представників правоохоронної системи не для усунення їх від роботи, а для просування необхідних для зацікавленої сторони рішень;
цілеспрямована дискредитація системи правоохоронних органів через проведення інформаційних кампаній;
фізичне усунення активно діючих співробітників правоохоронних органів;
перебування на посадах у правоохоронній системі осіб, пов'язаних зі спецслужбами інших країн;
використання зовнішнього впливу на злочинні елементи для розхитування ситуації в Україні.

Слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства на сучасному етапі:

в інформаційній сфері:

небезпеки:

прогалини законодавчого поля в сфері інформаційної безпеки, відсутність належних механізмів для перешкоджання діяльності українських ЗМІ та інших носіїв інформації, які ретранслюють проросійські наративи чи інші види інформації антиукраїнського характеру;
низький рівень координації дій ЦОВВ в інформаційній сфері, що дозволяє агресору використати інформаційні продукти української влади в цілях власної пропаганди;
несформована політика інформаційного супроводу закріплення національної ідентичності в Україні, в частині роботи з населенням України, перш за все на окупованих територіях;
недостатнє фінансово-технічне забезпечення державних органів України для оперативного та своєчасного реагування на відповідні акти інформаційної агресії на фоні фінансової та інструментальної переваги Росії в інформаційній складовій гібридної війни проти України;

гібридні загрози:

постійне використання Росією в офіційній (МЗС РФ) та політичній площині спеціальних наративів та інформаційних ярликів з метою делігітимізації української влади («партія війни», «київська хунта», «бандерівці», «фашисти», «нацисти»);

формування Росією каналів інформаційно-пропагандистської роботи із дискредитації української влади за цільовими групами: 1) громадяни Росії та громадяни України на окупованих територіях; 2) громадяни України; 3) країни Заходу, партнери України з протидії агресії; 4) суспільства країн, що перебувають в орбіті впливу Росії;

відкрите і приховане використання демократичних норм та процедур країн ЄС, а також США й інших країн-партнерів для інформаційної дискредитації України та її спроб формувати міжнародну підтримку протидії російській агресії;

політичні та лобістські заходи на Заході, які використовуються Росією для формування сумніву у правильності позиції країн ЄС щодо продовження санкційного впливу на кремль, а також для легітимації анексії Криму;

розширене використання кремлем інформаційних каналів РПЦ – УПЦ МП зі створенням нових пропагандистських та дезінформаційних потоків на Україну з метою деморалізації та дезорієнтації населення, зниження його резистентного потенціалу агресору;

використання українських телевізійних каналів та інших медіа для трансляції проросійських наративів у дозованому вигляді чи під опозиційними гаслами;

переважне використання громадянами України російських соціальних мереж (навіть попри заборону в Україні) для спілкування та отримання/поширення інформації;

поширення інформаційних продуктів з використанням регіональної, етнонаціональної, мовної та іншої партикулярної ідентичності серед громадян України для формування ліній розколу в суспільстві, нав'язування відчуття дискримінації та незахищеності, підготовки соціальної бази для протестів та провокацій;

формування ізольованої соціально-культурної та інформаційної реальності на окупованих територіях України, блокування доступу жителів цих територій до українського інформаційного контенту;

використання українських експертів та лідерів думок для формування негативного інформаційного образу українського експертного середовища, делігітимізації основних доказів російської агресії.

Слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства на сучасному етапі:

у кібер-сфері:*небезпеки:*

низькі культура та рівень знань серед державних службовців щодо забезпечення безпеки своєї робочої та приватної переписки та комунікації через електронні засоби;

встановлення програмного забезпечення, розробленого іноземними, в тому числі російськими, компаніями, та неліцензійного програмного забезпечення;

гібридні загрози:

масовані кібератаки проти ЦОВВ, об'єктів стратегічної та критичної інфраструктури України;

технічні можливості приховування справжніх виконавців злочинів у кіберпросторі;

використання програмних продуктів для прихованого збору інформації про фізичних осіб та організації на території України;

несанкціонований доступ до приватних та робочих електронних скриньок українських політиків та державних службовців.

Слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства на сучасному етапі:

в економічній сфері:*небезпеки:*

приховане переформатування важливих бізнесів задля поновлення старих чи створення нових механізмів економічного узалежнення України від Росії;

значна офшоризація власності в Україні, що створює передумови для маніпулювання як фінансовими ресурсами (виведення прибутків в офшори, перекладення боргів на державний бюджет), так і підтримкою з сторони іноземних, зокрема, західних партнерів України;

розгляд частиною громадян України РФ як місця для заробітків, що є каналом поширення пропаганди та можливістю для антиукраїнських провокацій;

гібридні загрози:

збереження присутності російських банків в Україні, які продовжують контролювати значну частину фінансів бізнесу і громадян;

контроль над важливими економічними активами в Україні, зокрема в енергетичному секторі (обленерго, облгаз), з боку російських або проросійськи налаштованих власників, що робить можливим тихі диверсії (саботаж, умовні аварії і простої), впровадження шкідливого програмного

забезпечення для подальших кібератак, руйнування стратегічних підприємств;
зовнішній економічний вплив на діяльність крупних підприємств, що створює передумови для впливу на великі робітничі колективи та маніпулювання (шахтарські протести).

Слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства на сучасному етапі:

в енергетичній сфері:

небезпеки:

внутрішній ринок газу, що залишається на третину залежним від транзиту російського газу через територію України;
критична залежність українського ринку нафтопродуктів від імпорту;
функціонування ринку електроенергії в єдиному технологічному режимі з РФ;
розбалансованість ринку вугілля України;

гібридні загрози:

припинення Росією постачання газу транзитом через українську територію;
можливість РФ прямо контролювати власні поставки нафтопродуктів на український ринок та відносно легко впливати на поставки з Білорусі;
можливість проведення цілеспрямованих дій з території РФ по дестабілізації роботи Об'єднаної енергетичної системи України;
активізація Росії під виглядом російсько-німецької та російсько-турецької бізнесової співпраці задля реалізації проектів інфраструктурного нівелювання газотранзитної функції ГТС України («Північний потік-2», «Турецький потік»).

Слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства на сучасному етапі:

у сфері прав людини, національних меншин, корінних народів та міжконфесійних відносин:

небезпеки:

ігнорування владою проблематики кримськотатарського народу, як корінного народу України що може бути використано агресором;
уявлення громадян України в Росії як соціально, етнічно і релігійно неоднорідного суспільства;

гібридні загрози:

експлуатація зовнішнім суб'єктом тематики «захисту прав національних меншин», «порушення прав в сфері мовної політики», «прояву дискримінації за національною ознакою» та протиріч в міжрелігійних стосунках задля досягнення власних цілей;

використання неурядових акторів, активістів і політичних партій для дестабілізації ситуації під прикриттям псевдо-аргументації порушень в сфері прав людини і національних меншин;
використання питань мовної політики для дестабілізації ситуації в країні;
культивація ксенофобії, зокрема, ісламофобії, полонофобії, антисемітизму;
підбурювання представників окремої релігійної конфесії до захисту начебто порушених їхніх прав і створення міжконфесійної ворожнечі;
інспіровані ззовні ущемлення прав національних меншин з метою розпалювання міжетнічної ворожнечі, стимулювання проявів сепаратизму і дестабілізації ситуації.

Слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства на сучасному етапі:

у сфері історичної політики:

небезпеки:

низький рівень інформування суспільства про правдиву історію України;
збереження пострадянських наративів у підручниках історії;

гібридні загрози:

використання Росією стратегій об'єднання з опорою на культурну, етнічну і державну єдність України та Росії, як нібито наявну або бажану у майбутньому, що супроводжується політикою відродження концепції російської імперії про «триєдиний російський народ»;
стимулювання ностальгії за часами «єдиного радянського народу» та актуалізація, у цьому контексті, тем соціального добробуту, «порядку», геополітичної могутності, «спільних досягнень»;
впровадження Росією стратегії розколу за територіальним виміром, з просуванням сюжетів «штучності» територіальної композиції України («подарунки Леніна, Хрущова» та інше), наголосом на самотності окремих регіонів, або їх історичній належності до інших держав;
спрямування Росією зусиль на етнізацію українського суспільства, як чогось історично минулого, та протидію становленню сучасної громадянської української нації;
представлення українського виключно як «етнічно українського» з одночасним протиставленням російському, кримськотатарському, грецькому, болгарському тощо;
представлення української національної історіографії, національної свідомості, української мови, традиційних релігійних організацій «вигаданими»,
«зовнішньо наві'язаними», «несерйозними», «кон'юнктурно антиросійськими», «неканонічними», «злочинними» тощо;
використання історичної теми боротьби з фашизмом у ХХ столітті для дискредитації українського патріотизму та денаціоналізації українців під лозунгом «український фашизм».

Завдання групам:

- слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства загальнодержавного характеру,
- слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства у військовій сфері,
- слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства у правоохоронній сфері,
- слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства в інформаційній сфері,
- слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства у кібер-сфері,
- слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства в економічній сфері,
- слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства в енергетичній сфері,
- слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства у сфері прав людини, національних меншин, корінних народів та міжконфесійних відносин,
- слабкі місця (небезпеки) і гібридні загрози безпеці України та суспільства у сфері історичної політики.

Представники груп аргументовано захищають створенні колажі з розташуванням їх на дошці з визначенням характеру загроз (зовнішніх або внутрішніх).

*Матеріал розробила Михальова Світлана Володимирівна,
вчителька історії та правознавства Краматорського
закладу загальної середньої освіти № 22 з профільним навчанням
імені Миколи Миколайовича Крупченка Краматорської міської ради
Донецької області*

4.2. Громадянознавчі і правові аспекти

Вивчаючи тему «**Людська гідність і права людини**» (Громадянська освіта, 10 клас), варто переглянути *Звернення кронпринца Хокона до учасниць/-ків Усесвітнього Дня Гідності* URL: <https://youtu.be/NTrW-sVKsZc> і опрацювати Картку «КОЛИ Я ШАНУЮ ЧИЮСЬ ГІДНІСТЬ, ТО Я:»

КОЛИ Я ШАНУЮ ЧИЮСЬ ГІДНІСТЬ, ТО Я:

- 1) приймаю особистість та ідентичність людини і даю їй свободу виявляти себе такою, як вона є, без страху бути засудженою,
- 2) визнаю унікальні якості людини, її таланти й спосіб життя і ціную її заслуги, внесок, ідеї та досвід,

- 3) даю відчутти, що визнаю все побачене й почуте людиною, реагую на її занепокоєння та те, що їй довелося пережити,
- 4) залучаю до спільноти / компанії, допомагаю людині почуватися її частиною,
- 5) допомагаю людині почуватися в безпеці – як фізично, так і емоційно, захищаючи від страху ганьби чи приниження,
- 6) ставлюся до людини справедливо, без упередження та нерівності,
- 7) даю людині відчуття свободи та незалежності, допомагаю їй відчутти надію та можливості,
- 8) шукаю розуміння та даю людині можливість пояснити свій досвід та перспективи,
- 9) допомагаю людині здобути користь від сумнівів, починаючи з того, що вона має хороші мотиви та діє цілісно,
- 10) вибачаюсь і несучу відповідальність, якщо порушую гідність людини, беру на себе зобов'язання змінити шкідливу, негідну поведінку.

Метод «Знайми позицію»

Робота в парах

Очевидно, що наша гідність взаємопов'язана з гідністю інших людей. Але що означає – шанувати чийось гідність?

Вам уже, мабуть, відомо, що в Україні є особа, яка забезпечує дотримання Ваших конституційних прав, поки Вам не виповниться 18 років? Ця людина – Уповноважений Президента України з прав дитини. І у цьому спеціальному відео він звертається також саме до Вас! Як звати цю людину? (Микола Кулеба)

Звернення М. Кулеби до дітей і молоді URL:
<https://youtu.be/AfFZwT0kGMQ>

Робота з документом

Знайдіть у Конституції України статті, які за змістом відповідають положенням першої і другої статей Загальної декларації прав людини.

Які основні цінності лежать в основі концепції прав людини?

Наведіть приклади порушень права на честь і гідність.

Орієнтовна відповідь: Конституція України Стаття 28.

Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року

Стаття 1. Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти в дусі братерства.

Стаття 2. Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно бути ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядуваною або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Вправа «Продовжи речення»

Гідність не можлива без ...

Напевне, Ви не раз бачили на екрані телевізора відому телеведучу «1+1» Наталію Мосейчук? А ось відео, у якому вона закликає дітей, молодь і дорослих привернути увагу до теми гідності та розповідає свою історію про гідність.

Звернення Н. Мосейчук з нагоди Дня Гідності, URL: <https://youtu.be/9jfJZKLGFV8>

Метод «Сторітелінг»

Це Наввар. Йому довелося втікати зі своєї країни й оселитися в чужій. Чому так сталося та що з ним відбулося потім – дізнайтеся з невеличкої відеоісторії, яку підготував UNICEF.

Історія Наввара і Еліка, URL: <http://bit.ly/2SQTZq8>

Тепер прочитайте визначення нижче та обговоріть – які з цих проявів гідності Ви побачили у відеоісторії про Наввара?

Прояви гідності

ПРИЙНЯТТЯ ІДЕНТИЧНОСТІ, БЕЗПЕКА Ставтеся до людей, як до рівних собі; давайте іншим свободу висловлювати своє «я» і не боятися осуду, взаємодійте без упереджень, визнаючи те, що певні риси (наприклад, раса, релігія, стать, соціальний чи майновий стан, вік, інвалідність тощо), є основою їх ідентичності. Сприймайте людину цілісно. Дозвольте людям почуватись спокійно на двох рівнях: фізичному (щоб вони почувалися вільними від загрози тілесних ушкоджень) і психологічному (щоб вони не хвилювалися через те, що будуть присоромлені або принижені) – аби вони почувалися вільними говорити без страху помсти чи покарання.

СПРИЙНЯТТЯ, ВКЛЮЧЕННЯ Приділяйте людям Вашу повну увагу, слухаючи, чуючи, підтверджуючи та реагуючи на їхні побоювання і на те, через що вони з'явилися. Зробіть так, щоб інші відчували, що вони є частиною спільноти на всіх рівнях взаємин (сім'я, громада, організація, нація).

ВИЗНАННЯ РОЗУМІННЯ Підтверджуйте таланти інших, їхню важку роботу, зваженість і допомогу; будьте щедрими на похвалу; визнавайте публічно внесок, ідеї та досвід інших. Вірте, що те, що думають інші, має

значення; дайте іншим можливість пояснити свої плани на майбутнє, висловити свою точку зору; активно слухайте, щоб зрозуміти.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ Ставтеся до людей справедливо на засадах рівності і неупереджено, відповідно до узгоджених законів і правил. Надавайте людям можливість діяти від свого імені, щоб вони відчували, що контролюють своє життя, та відчували надію та можливість саморозвитку.

КРЕДИТ ДОВІРИ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ Ставтеся до людей як до тих, хто заслуговують на довіру; виходьте з того, що інші мають хороші мотиви та діють чесно. Беріть відповідальність за свої дії; якщо Ви порушили гідність іншої людини, вибачтеся; зобов'язуйтеся змінювати шкідливу поведінку.

Есе «Моя історія про гідність»

Якою історією про гідність з власного життя Ви хотіли б сьогодні поділитися?

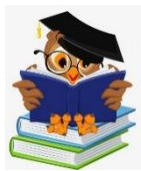
Занотуйте коротко інформацію про неї, щоб потім розмістити на «лінії часу» та розповісти. Коли це відбулося?

Яким буде символ моєї історії на «лінії часу»?

Матеріал розробила Суверньова Любов Миколаївна,
викладачка історії Селидівського професійного ліцею Донецької області

РОЗДІЛ V. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПРИЙОМІВ В УМОВАХ НУШ

5.1. Сучасні прийоми візуалізації матеріалу

Серед сучасних прийомів візуалізації матеріалу можна виділити такі:

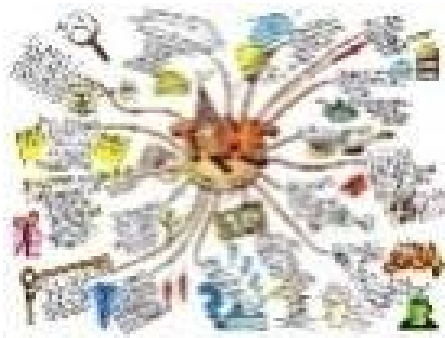
Буктрейлер

Це короткий відеоролик, що відтворює у довільній формі розповідь про певну книгу. Створюється за аналогією до трейлерів у кіно. Як правило, такий метод роботи використовують для підвищення зацікавленості до прочитання книги або якоїсь теми, життя особистості. Що важливо, буктрейлер може робити і вчитель, і учні, залежно від того, що є метою роботи. Найбільш цікава його особливість – у специфічній подачі інформації, здатної інтригувати.

Гіфки та соціальні мережі

Оригінальний засіб осучаснення образів класиків світової та української літератури. Ви можете створити профіль письменника у соцмережі або уявне онлайн-листування двох митців, чи навіть розробити тематичні гіфки та емоджі! Це зовсім просто та водночас дуже цікаво. Проведення уроків у такому форматі дозволить школярам під час навчання використовувати зручні онлайн-інструменти, а також виявити власні творчі здібності та зробити видатних особистостей з підручника трошки ближчими!

Інтелект-карти

Це універсальний спосіб організації інформації, адаптований для максимально продуктивного сприйняття мозком. Технологія вчить мислити у новій площині, залучаючи до активної роботи обидві півкулі мозку. Думки та висновки викладаються у зручному форматі, з довільним додаванням малюнків та інших допоміжних елементів. Найпопулярніша схема містить декілька складових: ключові слова з теми, графічні зображення, стрілки, що поєднують між собою різні блоки. Все це покликано формувати інтуїтивне сприйняття інформації.

Інтерактивні книги та підручники

Це осучаснення звичного формату книг, яке стало можливим завдяки останнім здобуткам в ІТ сфері. У книзі текст доповнюється 3D моделями, аудіо, відеоматеріалами та тематичними анімаціями. Цікаво, що в Україні такий формат існує досить давно, а тепер набирає все більшої популярності. Найчастіше інтерактивні книги можна придбати на сайтах видавництв.

Інтерактивні стрічки часу

Це динамічний спосіб вивчення хронологічного перебігу подій шляхом його візуалізації. Прийом не втрачає своєї актуальності на жодному з предметів. Створення таймлайну можна використовувати для перевірки знань та під час засвоєння нової теми.

Інтернет-меми

Це будь-яка інформація, подана лаконічно і дотепно, щоб привернути увагу користувачів інтернету. Вона відтворює певне ставлення до подій чи обставин. Найпопулярнішими є інтернет-меми у форматі зображення із влучним жартівливим текстовим поясненням. Тривалий час вважалося, що їх використовують у мережі тільки з розважальною метою, проте у навчанні вони теж є доволі ефективними.

Лепбук

Це саморобна інтерактивна папка чи зошит, де збираються і яскраво оформлюються різноманітні пізнавальні матеріали з певної теми, що вивчається. Головна перевага лепбука в тому, що він створюється власноруч і оформлюється за власним смаком – з додаванням різноманітних рухливих деталей, кишеньок, конвертиків, міні-книжечок чи інших елементів. Це дозволяє структурувати інформацію, активно долучатися до навчального процесу і виявляти творчі здібності школярів. Завдяки цьому процес пізнання стає дійсно захопливим!

Скрайбінг

Це метод розповіді чи пояснення, що супроводжується паралельним створення схематичних малюнків, які відтворюють ключовий зміст сказаного. Завдяки залученню цього прийому можна, розповідаючи про будь-що, підкріплювати сказане графічно у максимально зрозумілому і привабливому для слухача форматі.

Хмара слів – це візуальне відтворення списку слів, категорій чи міток на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмар слів можна візуалізувати термінологію з певної теми. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації. Хмару слів можна легко згенерувати власноруч, використавши спеціальні програми.

Список прийомів візуалізації інформації на цьому не обмежується.

На дошку вивішується хмара слів, дітям пропонується з наведених слів скласти тему уроку.

5.2. Історична мозаїка від педагогів Донеччини

Для актуалізації знань учнів з теми «**Монгольська навала на Русь-Україну**» (7 клас) учитель застосовує **метод «Магнітний скрайбінг»** (метод передбачає створення цілісної картини з тематики «Кочовики – нападники Русі»).

У межах його виконання учням, що працюють групами слід співвіднести назву кочового народу з ім'ям князя, що з ними воював, указавши дату та наслідок. Для цього вони опрацьовують інформацію на таких картках як: «Постать князя Святослава», «Постать князя Ярослава Мудрого», «Постать Володимира Мономаха», «Постать Мстислава Удатного»; картки з назвами племен «хозари», «печеніги», «половці», «монголи», картки років «1223 р.», «965 р.», «1036 р.», «1113р.», картки з символами битв. На основі «магнітного скрайбінгу» учні пояснюють як пов'язані між собою племена та яке явище спричинили на землях Русі. Застосування цього методу дає можливість налаштувати учнів на активну співпрацю та на основі наочності відтворити особливості відносин Русі – України кінця X – початку XIII ст.

Для первинного сприйняття матеріалу про «**Вторгнення Батия на землі Русі-України**» учитель застосовує **метод «Метеоритний дощ»** (передбачає запис слів до схеми, які зміло дощем. Учні, працюючи в парах, опрацьовують завдання за картою-підказкою, де вказано напрямки походів хана Батия на землі Русі. Для цього вони використовують схему «Навала Батия на українські землі» та карту «Монгольська навала на українські землі», що містяться у підручнику. Основне завдання цього методу – формувати просторові, хронологічні, інформаційні компетенції учнів.

Вивчаючи тему можна використати метод «**Фішбоун**». Організовуючи роботу в групах, учитель направляє дітей на вирішення основних задач:

перша група визначає причини монгольської навали на землі Русі – України, друга група – факти, третя група – робить висновок.

*Матеріал розробила Коробова Марина Вікторівна,
учителька історії Маяківської школи I-III ступенів
Слов'янського району Донецької області*

Вивчаючи тему, присвячену **зовнішній політиці князя Данила Романовича** (7 клас), учитель застосовує інформаційне повідомлення, **дидактичну вправу «Знайди помилку»**. У межах її виконання учням слід знайти допущені помилки у тексті, виправивши їх.

Представляємо цю вправу «Знайди помилку»

«Катастрофа на р. Дніпро стала наслідком неузгодженості дій руських воєначальників. Подолавши спротив населення, монголи спустошили Галицьке та Волинське князівства. Після цього ринулись на Київ. Захист Києва тривав *три доби*, є символом боягузтва руського народу. Захоплення монголами Галицько-Волинського князівства *посилило* розпочате Васильком Романовичем об'єднання Південно-Західної Русі».

Правильна відповідь:

«Катастрофа на р. Калка стала наслідком неузгодженості дій руських воєначальників. Подолавши спротив населення, монголи спустошили Переяславське та Чернігівське князівства. Після цього ринулись на Київ. Захист Києва тривав дев'яносто *три доби*, є символом слави руського народу. Захоплення монголами Галицько-Волинського князівства призупинило розпочате Данилом Романовичем об'єднання Південно-Західної Русі».

Для систематизації й узагальнення знань та умінь на перетворюючому та творчих рівнях щодо теми «Зовнішня політика князя Данила Романовича» учитель може застосовувати **метод Блума (кубик)**. Кубування є методом навчання, який полегшує розгляд різних аспектів теми. Цей підхід передбачає використання кубика із написаними на кожному його боці вказівками щодо напрямку мислення та письма. На кожному боці кубика вказівка: *опишіть це; порівняйте це, встановіть асоціації; проаналізуйте це; знайдіть застосування цьому; запропонуйте аргументи «за» або «проти» цього*. У межах його виконання, відповідаючи на запитання, учні аналізують й інтерпретують інформацію, аналізують ідеї, будують гіпотези, відстоюють свою точку зору.

*Матеріал розробила Качина Яна Андріївна,
учителька історії Водянської загальноосвітньої школи
I – III ступенів № 11 Добропільської ради Донецької області*

Вивчаючи культуру цього періоду, можна запропонувати використання методу *«Незакінченого речення»*. Учитель формує речення, а учням слід його закінчити. Кожен наступний учасник повинен починати з нового речення.

1. Грамоти, написані на шматках берести, корі берези називались...
2. Книга створена у Києві дияконом Григорієм в 1056 – 1057 рр. ...
3. Енциклопедією різних знань були ...
4. Картина, яка написана фарбами (водяними або на вапняному молоці) на свіжій вогкій штукатурці...
5. У православ'ї та католицизмі живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Христа, Богородиці, святих і подій зі святого письма, якому поклоняються віруючі...
6. Ілюстрація до книги ...

Метод «Намисто». У ній бере участь цілий клас. Пропонується тема «Культура Галицько-Волинської держави XIII – першої половини XIV століття». Перший учасник гри називає факт, поняття, когось із історичних діячів, архітектурну споруду або витвір образотворчого мистецтва. Наступний повторює назване попереднім і додає якесь слово чи словосполучення за темою: «Галицько-Волинський літопис, Данило Галицький...». Третій повторює твердження попередника і додає своє: «Галицько-Волинський літопис, Данило Галицький, слави...». Врешті-решт виходить довгий ланцюг слів – справжнє намисто до певної теми. Учень який довго мовчить, або помиляється, пропускає хід.

Матеріал розробила Гофіч Галина Анатоліївна,
учителька історії Іванівської школи I-III ступенів
Костянтинівського району Донецької області

Вивчаючи тему **нової економічної політики в Україні 1921 – 1928 рр.** (10 клас), пропонуємо вправу «Хованки». Педагог пропонує учням серед розпису літер зафарбувати ті, які повторюються. З останніх літер, які залишились, учні формують слово НЕП.

- Яке слово отримали? (НЕП)
- Чи відоме воно вам? Що воно означає?

Викладач поділяє клас на 4 групи, які отримують джерела та підручник на розгляд окремих сфер, яких торкнулися реформи НЕПу (промисловість,

сільське господарство, фінанси та торгівля). 4-та група експерт – розглядає наслідки реформ НЕПу на економіку. За кожним членом групи закріплюються певні обов’язки (регламентер, доповідач і т.п.). Після закінчення роботи груп, кожна з них виступає перед класом з доповіддю про реформи в своїй сфері і одночасно заповнює ментальну схему, яка розташована на дошці.

Узагальнюючи і систематизуючи матеріал учитель використовує метод **«Вірно, не вірно»** та пропонує учням правильне твердження з запропонованого списку

- Заборону приватної торгівлі та ліквідацію товарно-грошових відносин.
- Централізацію управління виробництвом і розподілом матеріальних ресурсів.
- Запровадження продовольчої розверстки на селянську продукцію.
- Об’єднання підприємств промисловості в госпрозрахункові трести. +
- Передачу малих підприємств в оренду організаціям і приватним особам. +
- Формування трудових армій і запровадження трудової повинності.
- Оздоровлення грошового обігу. +
- Передачу підприємств великої промисловості в оренду приватним особам.

Викладач використовує метод **«Мікрофон»**, пропонуючи учням висловити свої думки стосовно реформ, які входили до політики НЕП та їх впливу на економіку.

*Матеріал розробила Казакова Каріна Миколаївна,
викладач історії та громадянської освіти в
ПТНЗ Краматорське Вище професійне училище
м. Краматорськ, Донецька область*

Ознайомлюючись із темою **перебудови в УРСР** (11 клас), доречно застосувати **вправу «Снігопад»**. Із розсипаних сніжинок складіть слова. Поясніть їх значення.

<i>Е</i>	<i>Т</i>	<i>У</i>	<i>Д</i>	<i>Б</i>
<i>Г</i>	<i>Б</i>	<i>А</i>	<i>Н</i>	<i>І</i>
<i>Р</i>	<i>Л</i>	<i>В</i>	<i>О</i>	<i>А</i>
<i>П</i>	<i>Е</i>	<i>*</i>	<i>С</i>	<i>С</i>

Гласність – послаблення цензури, часткова свобода слова, усунення багатьох інформаційних бар’єрів.

Перебудова – політичний курс реформаторської частини радянського керівництва, який реалізувався в СРСР у 1985 – 1991 рр.

Чи існувала можливість запровадження даних процесів за правління Й. Сталіна? Чому?

Метод «Лист-відповідь». Метод інтерактивного навчання, в якому у формі звернення до конкретної особи, висловлюється авторська позиція, дається оцінка фактам, подіям, явищам, аналізуються вчинки і погляди певної особи.

*Матеріал розробила Сищенко Маргарита Володимирівна,
вчителька історії Добропільського КЗССО І-ІІІ ст. № 2
Добропільської міської ради Донецької області*

Звертаємо увагу на **непоширенні мови ворожнечі**, яка може призвести до відповідних наслідків. Прикладом цього може бути наступна таблиця. А у випадку невиконання рекомендацій – «піраміда ненависті». Давайте обійдемося без хейту!

Найпоширеніші прояви мови ворожнечі у вигляді слів і словосполучень з негативною конотацією	Нейтральний відповідник
інвалід, каліка	людина з інвалідністю
даун	людина з синдромом дауна
аутист	людина з аутизмом/ з РАС
бомж, безхатько	людина, якій тимчасово немає де жити/тимчасово безпритульна людина
жид	єврей
циган	ром
негр	темношкіра людина
гомосексуаліст	гомосексуальна людина/гомосексуал
наркоман, нарік	(тимчасово) залежна від наркотиків людина
алкоголік	(тимчасово) залежна від алкоголю людина
ВІЛ-інфікований	ВІЛ-позитивний
біженець	тимчасово переміщена особа

сліпий	незрячий або людина з порушеннями зору
візочник	людина на візку
децепешник	людина з ДЦП
контужений	людина з контузії
розумово відстала/неповносправна людина	людина з інтелектуальними/психічними порушеннями

«ПІРАМІДА НЕНАВИСТІ»

Матеріал розробила Алла Антонова, учителька Опорного закладу ЗЗСО імені Василя Стуса Краматорської міської ради Донецької області

У контексті вивчення теми соціокультурної багатоманітності (10 клас) доречно використання вправи «**Коло компліментів**». Клас розподіляється на 4 групи, у кожній з яких є «представники» різних релігійних конфесій, етнічних груп, політичних партій. На столі у центрі кожної групи лежать додатки Д, Е, Ж, К. Від групи до групи по черзі передається повітряна кулька. Той, у кого кулька, повинен сказати про «представника» іншої групи щось позитивне і відоме: назвати представників мистецтва народу, підкреслити спільні риси у релігії, риси характеру та обдарованість у хворих та нетрадиційно орієнтованих тощо. Вкінці утворити єднання рук та сказати хором: «Усі різні – усі рівні: ми люди!». Вправа спрямована на тренування і

розвиток емпатії, доброти, поваги до особистості іншої людини, біоетики, людськості, милосердя.

*Матеріал розробила Рилік Наталя Іванівна,
викладачка суспільних дисциплін
ВНЗ КФВ «Бахмутський коледж мистецтв ім. І. Карабиця»
м. Бахмут Донецької області*

У контексті вивчення теми **«Цивільно-правові договори»** (11 клас, правознавство, профільний рівень) можна використовувати **«Продовжити речення»**:

• В залежності від кількості сторін у договорі, договори бувають...? (односторонні, двосторонні, багатосторонні).

• Односторонній договір, наприклад ...

• Багатосторонній договір, наприклад...

• Залежно від форми укладання розрізняють договори бувають..? (усні, письмові, письмові нотаріально посвідченні)

• Оферта – це ...

• Акцепт – це ...

Дітям пропонуємо ситуацію із завданням вирішити види договорів:

• Людмила позичає у подружки принтер для роздрукування реферату.

• Робітник винаймає житло.

• Максим купує велосипед у Кирила.

• Бабуся дарує онуці свій дім.

• Василь здав до ательє костюм для ремонту.

*Матеріал розробила Точило Ольга Миколаївна,
учителька правознавства Авдіївської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 6
Авдіївської міської ради Донецької області*

Підводячи підсумки уроків (занять), рефлексуючи рекомендуємо використати

- Структура відповіді до підсумків за **методом «Прес»**.
- Сьогодні на уроці я дізнався(-лася) ...
- Мені було цікаво ...
- Я навчився(-лася) ...

*Матеріал розробила
Веретенникова Наталія Вікторівна, учителька історії Билбасівського
опорного закладу І-ІІІ ступенів
Слов'янського району Донецької області*

На етапі «Рефлексія» учитель пропонує **«Рюкзак»**. Діти по черзі висловлюються, що б вони взяли для себе з уроку історії та яким чином ці знання можуть бути застосовані ними в повсякденному житті.

Матеріал розробили
Єфремов Микола Володимирович, учитель історії
Ганнівської школи I-III ступенів Добропільського району
Донецької області;
Рачинський Олександр Васильович,
учитель історії Краматорського ЗЗСО № 22 з
профільним навчанням імені Миколи Миколайовича Крупченка.

РОЗДІЛ VI. ТЕХНОЛОГІЯ «ВЕБКВЕСТІВ» (ПІЗНАВАЛЬНОЇ ГРИ): СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА КЛЮЧОВІ ВЕКТОРИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ

6.1. Сучасні візії на вебквест

Тенденції розвитку сучасного суспільства впливають на зміни, що відбуваються в системі освіти. В даний час проблема становлення інтересу до пошуку нових методів викладання стала актуальною, у зв'язку з тим, що відбулися значні зміни в суспільстві та освіті, які багато в чому визначаються особливостями переходу до інформаційного суспільства. Стрімко наростаючі обсяги навчальної інформації увійшли в протиріччя з самими можливостями її засвоєння. Для формування і розвитку в здобувачів освіти ключових компетенцій необхідно створювати педагогічні умови, що сприяють розвитку особистості дитини, в тому числі і сприяють підвищенню рівня її творчої активності та пізнавального інтересу, яку потрібно розглядати як один з показників особистісного зростання людини, що забезпечує підвищення якості освіти.

Сучасні школярі абсолютно всім відрізняються від тих, що були, наприклад, 20 років тому, до цифрової революції. І вчителям нарешті потрібно це збагнути. І заради збереження власних нервових клітин прийняти факт, що «як раніше» вже не буде ніколи. Нічого робити з цим поколінням не потрібно, потрібно щось робити з собою, як це не боляче внутрішньо прийняти [1].

Фото 1. Олена Северенчук

Отже, перед сучасної освітянською спільнотою постали ряд викликів, які потрібно вирішувати, використовуючи інноваційні методи, технології навчання:

- урізноманітнити освітній процес;
- активізувати пізнавальну діяльність здобувачів освіти;
- розширити сфери інтересів здобувачів освіти;
- розвиток творчої особистості здобувачів освіти;
- швидкий темп розвитку інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Стрімкі процеси, які відбуваються в нашому інформаційному суспільстві, зміни в стратегії та структурі української освіти, які були задекларовані в концепції Нової української школи, в різних національних нормативних та законодавчих актах, інтеграція нашої країни в міжнародний простір спричинили активізацію пошуку українських освітян та науковців ефективних методів навчання та нових технологій. Ці методи та технології спрямовані на формування всебічно розвиненої особистості, яка здатна критично мислити, критично ставитися до інформаційних потоків, швидко адаптуватися до змін в соціумі та навчатися впродовж життя.

Однією з таких технологій у навчанні є методика використання вебквестів. Вона вчить здобувача освіти пошуку необхідної інформації, аналізувати її, систематизувати в розв'язувати поставленні завдання. Розвиток цих умінь та навичок дозволить у майбутньому отримати освіту впродовж життя, розвивати творчі здібності, професійні навички, задовольняти свої пізнавальні інтереси. Впровадження інноваційних засобів в освітній процес через технологію вебквестів забезпечують творчий рівень засвоєння навчального матеріалу, зацікавленості учнів та вчителів, формуванню предметних компетентностей.

Студіювання наукових джерел з обраної проблеми засвідчує, що значна частина дослідників присвятила свої праці проблемі використання інформаційно-комунікаційних технологій та інтернетних ресурсів в освітньому процесі, з-поміж яких доцільно виокремити доробки Р. Гуревича, М. Жалдака, М. Кадемії, Н. Морзе, О. Ільченко, І. Сокол. Але, практична частина, створення вебквестів, залишається ще мало дослідженою темою.

Чому саме технологія вебквестів? Відповідь однозначна: це життя сучасних здобувачів освіти. Соціальні мережі, чат-спілкування, використання сервісів та додатків для роботи з фото, відео. Тому, всі ці уміння та навички сучасних школярів можна задіяти під час вебквесту.

Чому саме вебквест?

У 1 рік – вони вміють збільшувати-зменшувати екран гаджета,
у 2 роки – користуватися камерою та грати у ігри, не вміючи при цьому читати,
у 3 роки – завантажувати відео на YouTube.

Їм не потрібно сидіти чотири години у бібліотеці та шукати цінну інформацію, вона в них під руками щосекунди.

Розуміння вчителем цього процесу, вимагає розробки нових технологій та методик навчання, які повністю задовольняли потреби сучасного здобувача освіти, зацікавили його та крокували в ногу з науково-технічним прогресом.

Цьогоріч технології вебквестів виповнилося 26 років. Ця технологія була започаткована у 1995 р. в США, в університеті Сан-Дієго двома викладачами Берні Доджом і Томом Марчем.

**Фото 2. Автори методики вебквесту
Берні Додж та Том Марч**

«Вебквест – це інструмент для розвитку в учнів та вчителів уміння аналізувати, систематизувати та оцінювати інформацію в мережі Інтернет»

Томас Марч, доктор філософії

«Модель WebQuest існує з 1995 року, коли я розробив її для використання на курсі в Університеті штату Сан-Дієго. Тоді і тепер метою було створити уроки, які б добре використовували Інтернет, залучали учнів до застосування мислення вищого рівня до справжніх проблем та добре використовували час кожного. З цього часу однією з постійних проблем було зробити швидше та простіше вчителям робити всі ці речі»

Берні Додж, доктор філософії

Це конструктивний підхід у навчанні. Учні не тільки збирають та опрацьовують інформацію, отриману із мережі Інтернет, але вони направляють свою діяльність на вирішення поставленого перед ними завдання. Дуже часто вебквести допомагають учням з вибором майбутньої професії.

Томас Марч та Берні Додж [2]

Аналізуючи ряд методичної літератури, автори до сьогоднішнього часу не прийшли до одностайного визначення поняття «вебквест». Наведемо визначення, як найчастіше вживаються в літературі [3; 350-351].

На нашу думку, для створення пізнавальної гри через вебквест, найбільш влучним для визначення є наступні твердження:

- **Вебквест – проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якої використовуються інформаційні ресурси мережі Інтернет [4; 316].**
- **Освітній вебквест – це сайт в Інтернеті, з яким працюють здобувачі освіти, виконуючи нову навчальну задачу [5].**

Сучасна методична література, яка розглядає вебквести як сучасну інноваційну педагогічну технологію, визначає два види (різновиди) вебквестів:

Протягом останніх 5 років були розроблені понад 10 авторських вебквестів, використовуючи його як пізнавальну гру (подорож станціями).

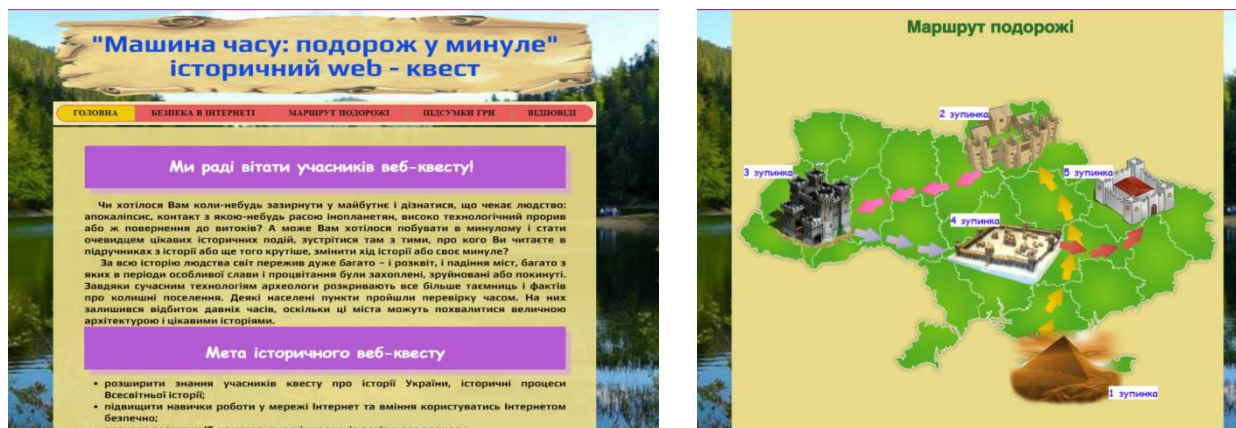

Фото 3. Скріншоти авторського вебквесту
«Машина часу: подорож у минуле»

Які ж переваги вебквестів? Провідна дослідниця технології вебквестів І. Сокол зазначає, що технологія вебквест, використовуючи інформаційні ресурси Інтернет і інтегруючи їх в освітній процес, допомагає ефективно розвивати цілий ряд компетенцій:

- ✓ використання ІКТ для вирішення професійних завдань (у т.ч. для пошуку необхідної інформації, оформлення результатів роботи у вигляді комп'ютерних презентацій, вебсайтів, баз даних тощо);
- ✓ самонавчання і самоорганізація;
- ✓ робота в команді (планування, розподіл функцій, взаємодопомога, взаємоконтроль), тобто навички командного рішення проблем;
- ✓ уміння знаходити декілька способів рішень проблемної ситуації, визначати найбільш раціональний варіант, обґрунтовувати свій вибір;
- ✓ навички публічних виступів. Під час використання вебквесту у навчанні підвищується мотивація здобувачів освіти до вивчення дисципліни,

з одного боку, і до використання комп'ютерних технологій в освітній діяльності, з іншого [6, 31].

Але для того, що ця технологія реалізувалася, авторам-розробникам (а в даному випадку – це вчителі) необхідно певний час, уміння працювати в команді, навички роботи з онлайн сервісами та Інтернет-платформами. І лише потім з'явиться готовий продукт – вебквест.

6.2. Складові вебквесту

Ідея. Це по суті, тема майбутнього вебквест. Це може бути все, що завгодно: ювілейна чи пам'ятна дата, видатна історична постать, календарні свята, краєзнавчі маршрути, предметні («Знавці географії», «Юні історики», «Правознавці» тощо), для дитячих пришкільних таборів. Ідея повинна відповісти на питання «Навіщо нам потрібен цей вебквест?» та «Про що ми хочемо повідати нашим учасникам?». Коли ми зможемо дати відповідь на ці питання, то все 30 % справи готово. Хочу наголосити, що **ІДЕЯ Є НАЙГОЛОВНІШОЮ РУШІЙНОЮ СИЛОЮ У СТВОРЕННІ ВЕБКВЕСТУ.**

Фото 4. Посилання на обласний авторський вебквест «Данило Галицький – перший король України-Русі»

Фото 5. Посилання на обласний авторський вебквест «Спектр прав людини» (до Всесвітнього Дня прав людини)

Розроблення положення. На цьому етапі необхідно зібрати команду однодумців (це може бути творча група, творча лабораторія тощо) та обговорити всі подробиці майбутнього вебквесту: станції, назву та кількість станцій, час на виконання кожної станції, обговорити види завдань, їх складність та кількість тощо.

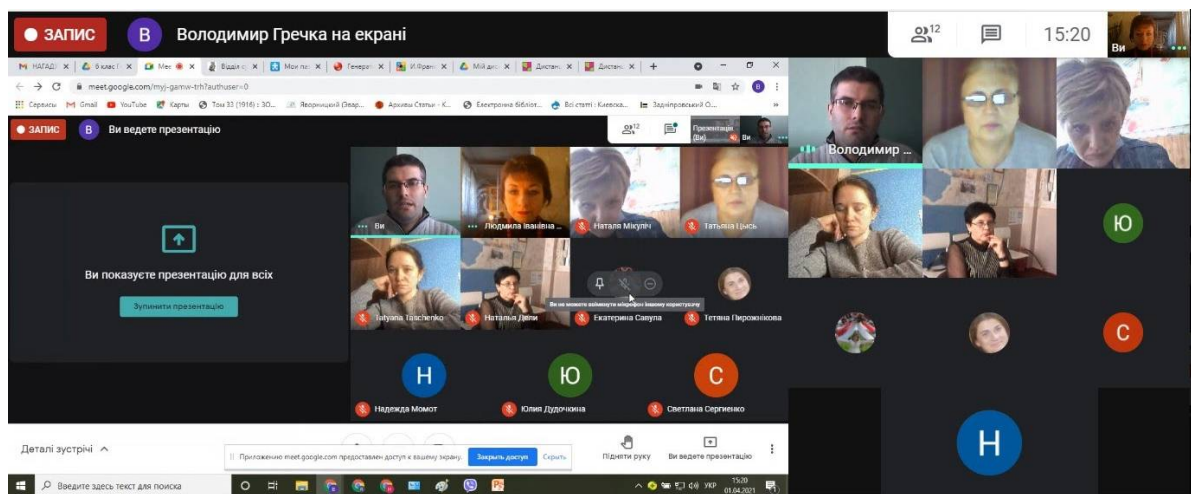

Фото 6. Засідання обласної творчої лабораторії по розробці вебквесту до 30-річчя Незалежності України

Методична підтримка. Упорядкована ідея, з усіма вирішеннями питаннями, подається на розгляд методичній раді освітнього закладу, методичній службі району чи міста, інститутам післядипломної педагогічної освіти. Навіщо? Для більш фахового консультування, методичному супроводу майбутнього вебквесту, організаційному втіленню.

ОРГАНІЗАТОРИ ВЕБКВЕСТУ

- Відділ суспільних дисциплін Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Рибак Ірина Миколаївна, Салагуб Людмила Іванівна, Михальова Світлана Володимирівна)
- КЗ "Гімназія зі структурним підрозділом початкової школи № 17 Маріупольської міської ради Донецької області" (Гречка Володимир Сергійович)

Фото 7. Організатори вебквесту ДонОблІНПО та Гімназія зі структурним підрозділом початкової школи № 17 м. Маріуполя (скриншот із обласного авторського вебквесту «Спектр прав людини»)

Проведення майстер-класів. Консультування. Вебквест будується у віртуальному просторі, використовуючи десятки різноманітних програм, сервісів, налаштувань. Щодня з'являються десятки нових застосунків. І користуватися ними треба навчитися. Покликання майстер-класів і полягає в тому, що поділитися власним досвідом та почути та побачити напрацювання інших. Проводяться шкільні, міські та обласні майстер-класи. Незважаючи на пандемію COVID – 19 майстер-класи проводилися в звичайному ритмі, використовуючи сучасні додатки для організації відеоконференцій.

Результатами майстер-класів можуть бути різного роду продукти:

- Методичні напрацювання із певного Інтернет-сервісу.
- Методичні кейси матеріалів.
- Створення власних облікових записів на онлайн-платформах.
- Приклади поєднання декількох сервісів (створення сайтів та розміщення на його сторінках різних готових додатків та завдань).

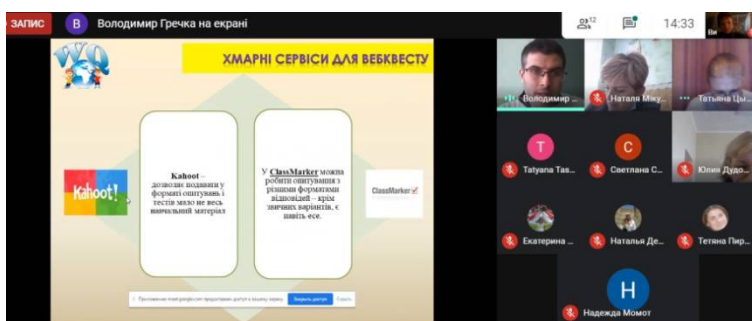
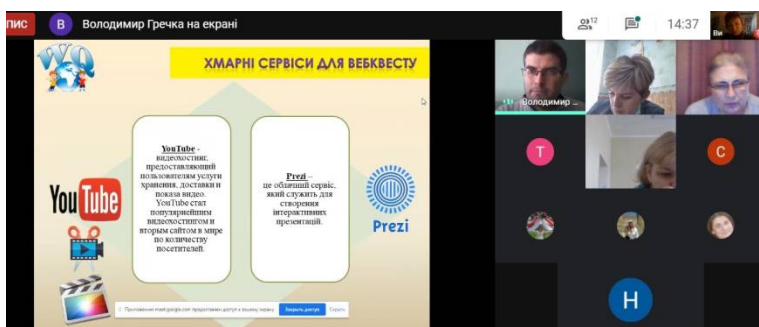

Фото 8, 9. Обласний майстер-клас «Онлайн – сервіси для створення вебквестів»

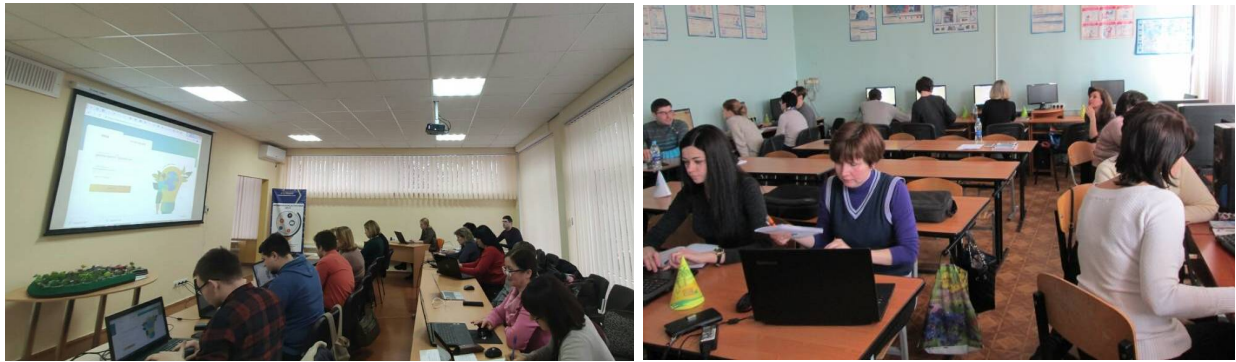
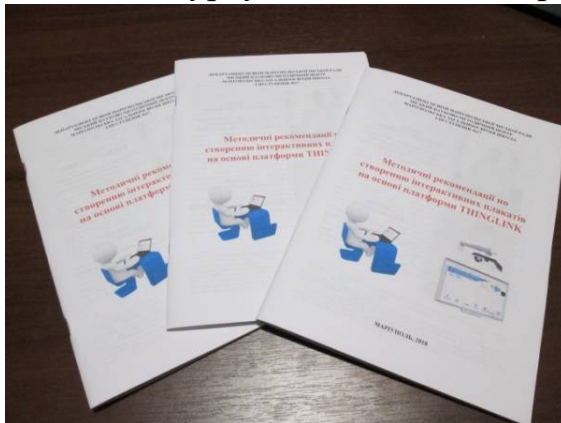

Фото 10, 11. Міський майстер-клас «Онлайн – сервіси для створення вебквестів» (м. Маріуполь)

Майстер-класи стають початком методичної популяризації окремих тем чи фрагментів цілого заняття. Були розроблені методичні рекомендації «Покрокова інструкція по створенню інтерактивних плакатів на платформі THINGLINK», яка була визнана найкращою методичною розробкою 2018 Всеукраїнського конкурсу «Педагог-новатор».

У вересні 2020 року в рамках регіонального проєкту «Найкращі вчителі Приазов'я» була проведена онлайн-зустріч та цикл вебінарів педагогів із Донецької, Луганської, Запорізької, Київської областей під назвою «Освітня кухня», на якій були представлені «Огляд онлайн-сервісів для створення освітніх вебквестів».

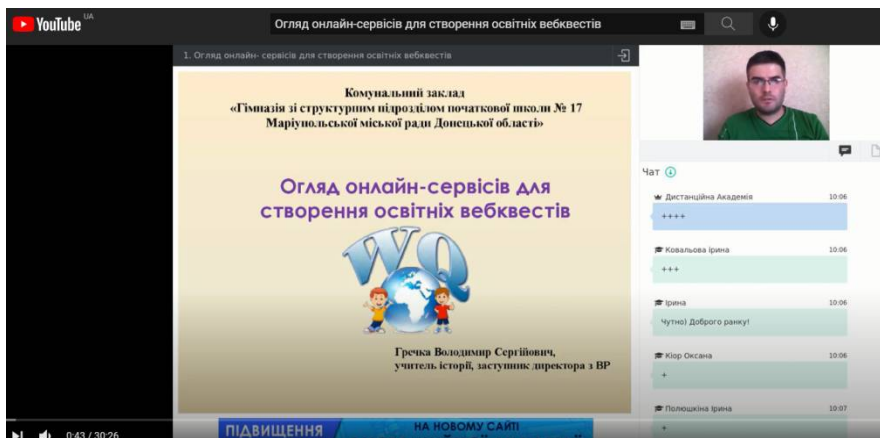

Фото 12. Скріншот авторського вебінару «Освітньої кухні» (спікер – Гречка В.С.)

Написання вебквесту. Після планування, консультацій, майстер-класів, опанування нових знань та умінь створюється новий продукт – вебквест. Після перевірок і налаштувань його можна пропонувати здобувачам освіти.

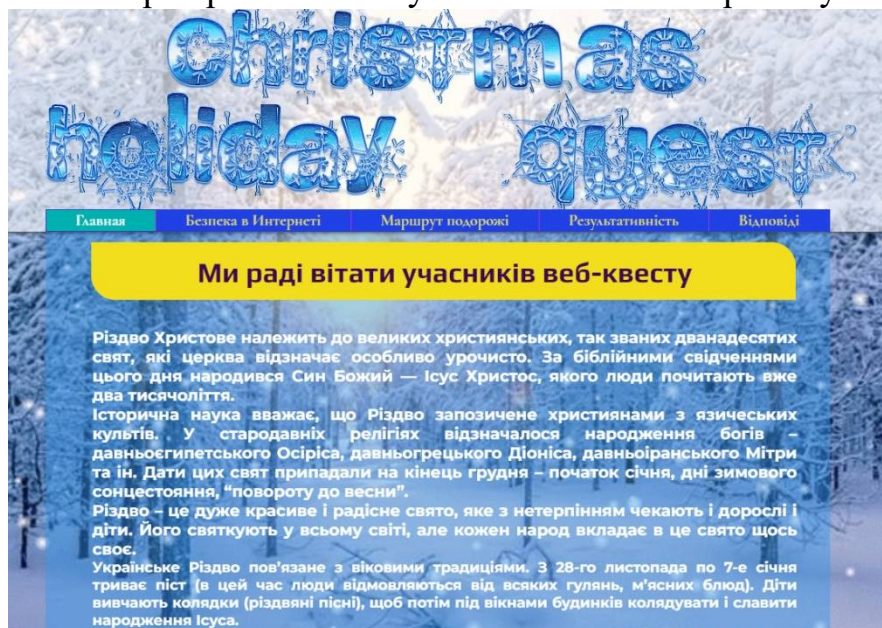

Фото 14. Скріншот міжобласного авторського вебквесту «Різдво к країнам Європи» (із залученням здобувачів освіти із Тернопільської області)

Крім чіткої схеми роботи над вебквестом, є і певні особливості. Вони об'єднані в 3 етапи:

І етап. Вебквест повинен мати власну «домівку». Для нього створюється окремий сайт, блог, сторінка в соціальній мережі тощо.

ІІ етап. До зазначеного вебквесту відкривається акаунт, обліковий запис в браузері Google, який дає доступ до своїх сервісів, перш за все за

віртуального сховища (диск на 15 Гб). На ІІ етапі в нагоді будуть додатки Microsoft Office: створити текстові записи, презентацію, вести облік команд.

ІІІ етап. На цьому етапі відбувається опанування нових сервісів, програм, платформ та вбудовування їх на сайт, блог, соціальну сторінку.

Але «Вебквести: корисно чи шкідливо для сучасної молоді?»

Це запитання дуже суперечливе, адже зараз багато дітей проводять більшість вільного часу (а є й такі, що, нажаль, проводять увесь вільний час) за комп'ютером. Сучасна дитина, це вже не той здобувач освіти, якого ми вчили на початку століття. Ще не переступивши шкільний поріг, дитина легко відкриває «двері» в Інтернет, краще і швидше власних батьків розбирається з будь-яким телефоном, що приводить багато матерів і татусів у захват, вони впевнені, що подарували світові майже генія. Батьків легко

зрозуміти, вони відносяться до покоління, яке не мало «Facebook», «Instagram», «Viber». У результаті – діти просиджують годинами безцільно за комп'ютером, проживаючи у віртуальному світі, риючись, не зрозуміло навіщо, в інформаційних купах, вбираючи в себе інформацію з сумнівних за змістом сайтів. Використовуючи технологію вебквестів, можна надати дитині мету, зацікавити у вивченні певного об'єкту, предмету тощо.

- ☐ вчитель перестає бути «джерелом знань»;
- ☐ створення вебквесту потребує багато часу;
- ☐ учасники перетворюються з пасивних об'єктів навчальної діяльності в її активних суб'єктів;
- ☐ вимагає певних умінь и навичок від вчителя;
- ☐ розвиває конкурентність і лідерство;
- ☐ пошук сервісів для створення вебквесту;
- ☐ можна використовувати скрізь, де є вихід в Інтернет;
- ☐ критичне осмислення інформації із мережі Інтернет.
- ☐ найбільш продуктивний спосіб використання інтернету в освітньому процесі.
- ☐ Діти проводять більше часу за комп'ютером.
- ☐ Формує навички пошукової та дослідницької діяльності (що дуже корисно членам МАН).
- ☐ Брак комп'ютерів/Інтернету в здобувачів освіти/вчителя/школи.

Які ж навички розвиває вебквест у педагогів?

У ХХІ столітті неграмотні не ті, хто не вмів читати і писати, а ті, хто не вмів вчитися, а ще – забувати те, чого навчився, й перевчатися.

Елвін Тоффлер

Отже, аналізуючи даний вислів, учитель – постійно повинен вчитись, навчатися протягом усього життя.

Проаналізуємо 4 навички, які розвиваються при використанні вебквестів:

1. **Глибоке розуміння свого предмету.** У всі часи хорошим вважався той вчитель, який не тільки любив власний предмет, а й досконало володів ним. Не стане винятком і доба інформації. В епоху, коли учні мають доступ до найрізноманітніших джерел, завдяки комп'ютерам та пошуковим системам, учитель допомагає школярам проаналізувати і зрозуміти отриману інформацію. Тепер учитель – це не просто людина, що переказує відому їй інформацію, він навчає дітей саморозвиватися, досліджувати і аналізувати факти. Таким чином, через технологію вебквестів розвивається критичне мислення вчителя, урізноманітнення освітнього процесу новими видами роботи, залучити із користю Інтернет на уроках, елементи інфо-медійної грамотності.

2. **Уміння бути посередником.** Заохочення до пошукової діяльності та сприяння освітньому процесу є важливими для розвитку навичок, що зроблять учнів успішними в майбутньому. Вимоги до кваліфікації працівників в усьому світі сильно змінилися за останні 25 років. Значно знизився попит на автоматичну працю, адже технологічний прогрес не можна спинити. Тому навчати креативності й ініціативності потрібно вже сьогодні. Звичайно, це складно. Але вчителі, які зараз використовують методики групових проектів, роблять вагомий внесок у майбутнє. Певна частка завдань у вебквестах може бути творчого характеру. Ця частка творчості залежить саме від вчителя. Вчитель задає цей ритм, коли планує – це його ІДЕЯ. А, від креативного вчителя до креативного здобувача освіти. Такі завдання, як: створи власну стежину подорожі, сторінку історичного героя у соціальній мережі, відео візитівку з привітанням тощо, вони будуть розкривати таланти учасників вебквесту.

3. **Розвивати соціальні навички.** Британсько-австрійський філософ Карл Поппер передрікав про настання абстрактного суспільства, коли люди будуть спілкуватися не бачачи один одного. Одна із головних навичок – означає уміти ефективно спілкуватися і співпрацювати з різними людьми. Щоправда, комп'ютер у цьому не сильно допомагає. Тож на перший план знову виходить учитель, що сприяє реалізації соціальної складової освітнього процесу. Об'єднавши учасників вебквесту у групи,

вчитель вже тим самим підштовхує їх до комунікації між собою задля досягнення спільного результату. Головна навичка вебквесту – здатність працювати в команді, приймати рішення та вміння ефективно спілкуватися. А навчити цьому повинен знову ж таки вчитель під час групової роботи на своєму уроці.

4. **Аналіз даних.** Дедалі більша частина освітнього процесу (проходження тестів і написанні творів) буде переходити в цифровий формат. А значить, вчителі будуть стикатися з більшою кількістю показників успішності учнів, які потрібно буде аналізувати. Тож педагогам просто необхідно буде вміти використовувати інструменти аналізу інформації. При створенні вебквестів, вчитель не може оминати факт того, що в кінці гри потрібно підбити підсумки. Отже, це освоєння нових інструментів, сервісів для автоматичного підрахунку балів. А це, у свою чергу, розвиває цифрову компетентність вчителя.

Що має знати вчитель, який створює вебквест? Із власного досвіду створення вебквестів, хочеться зазначити наступне. Написання великого вебквесту вимагає дуже багато часу – декілька місяців, майже щодня працюючи над ним. Створення подібного електронного продукту вимагає від автора знання принципів сайтобудування, роботи в різних сервісах та вміння їх завантажувати на створений для квесту сайт. Використовуючи цю методику, треба враховувати вікові особливості учнів та ліміти перебування дитини за монітором комп'ютера. Ми дослідили, що найбільш зацікавлені брати участь у вебквестах це учні 5-7-х класів.

Квести є чудовим засобом для створення міжнародних проєктів, розвитку міжкультурних комунікацій і порозуміння між націями. Граючи, здобувачі освіти шкіл із різних регіонів можуть розв'язати багато проблем реального світу.

6.3. Практичні поради новачкам у створенні освітніх вебквестів

1. Знайти групу однодумців, яким ця ідея теж буде цікавою. Можна використовувати методичні об'єднання вчителів – предметників, але більш цікавою буде робота, коли в колі однодумців будуть спеціалісти різних галузей знань. Це дасть можливість розкриттю теми з різних боків. Наприклад: вебквест «Данило Галицький – перший король України-Руси» – інтегруємо ряд галузей: історія, географія, мистецтво, література, трудове навчання.

2. Самостійно опанувати сервіси в мережі Інтернет. У

реаліях сьогодення опанувати самостійно онлайн сервіси не є проблемою. На відеохостінгу YouTube є велика кількість відеоінструкцій, які покроково навчають працювати на обраній платформі.

3. Спробувати себе в адмініструванні сайту, блогу чи сторінки в соціальній мережі. Як вже зазначалося, що кожен вебквест повинен мати свою домівку в мережі Інтернет. Можна розпочати із простого – соціальна сторінка в Інтернеті (наприклад, Facebook), на якій можна прикріпляти посилання на сервіси із завданнями, або викладати фото ребусів, де учасники вебквесту в коментарях будуть ці ребуси розшифровувати. Наступним кроком може слугувати блог, який більш функціональніше за соціальну сторінку. І, коли автор досягне майстерності в конструюванні платформ, то можна переходити до написання багатофункціонального сайту.

4. Відвідувати майстер-класи з інформаційно-комунікативних технологій. Це той простір, де можна отримати теоретичні та практичні навички за певної тематикою, конкретним онлайн-сервісом. Майстер – класи – це той майданчик, який надихає творити та не зупинятися на досягнутій меті і змушує постійно рухатися, шукати, ділитися досвідом, переймати досвід інших.

5. Зробити повну копію вебквесту іншого автора. В мережі Інтернет величезна кількість різних прикладів вебквестів. Вибрати будь який і зробити аналогічний свій, але не розповсюджуючи його (пам'ятаємо про академічну доброчесність!). Це для того, щоб «набити руку». А потім на цій платформі, змініть усі завдання, скорегувавши їх під свій предмет, вікову

групу учасників, інші сервіси тощо. Таким чином, на готовому скелеті, Ви створите свій власний вебквест.

6. Спитати у здобувачів освіти. Є школярі, які є професіоналами в різних сферах онлайн-сервісів, вони відвідують комп'ютерні школи, самостійно вивчають онлайн курси. Ці здобувачі освіти можуть Вам допомогти: у монтуванні відео, роботі із фотоматеріалами, аудіофайлами, навіть показати, як «написати» свій сайт. Ці літи можуть стати Вашими незамінними помічниками.

5 кроків до успіху

1 крок. Визначення конкретної теми вебквесту. Вибирати теми, які важко даються здобувачам освіти, таким чином, в ігровій формі, Ви зможете мотивувати їх до вивчення. Також пам'ятайте і про вікові особливості учасників вебквесту та санітарні вимоги перебування дитини за комп'ютером.

Умови, яким повинна відповідати тема Вашого майбутнього вебквесту:

- Відповідати вимогам Державного стандарту та змісту навчальних програм.
- Містити завдання, яке сприятиме розвитку більш високого рівня мислення здобувачів освіти
- Змістовно замінювати або доповнювати наявні матеріали відповідно до курсу предмета
- Ефективно використовувати мережу Інтернет.

2 крок. Вибір сайту, на якому буде розміщена матриця для створення вебквесту. Сайт повинен бути надійним, багатофункціональним.

3 крок. Формулювання завдання (детальний опис діяльності учасників вебквесту, етапи проходження, конкретні терміни виконання, підбиття підсумків та система винагороди). Не робіть занадто довгий вебквест (більше 3 тижнів) у учасників може пропасти інтерес. На виконання завдань

відводьте 2-3 дні, тому що у здобувачів освіти є інші уроки, гуртки, секції, у них повинно бути достатньо часу для виконання завдань.

4 крок. Створення чіткої системи оцінювання (справедливу для всіх учасників), яка б не мала похибки і була б конкретною.

5 крок. Підготовка допоміжних інструкцій: відеопояснень, шаблонів готових завдань тощо

Отже, представлена технологія дасть можливість урізноманітнити освітній процес в закладах освіти, стимулювати здобувачів освіти до пошукової та дослідницької роботи, а також допоможе педагогічним працівникам організувати освітній процес на якісному рівні. Можна відзначити, що впровадження технології вебквестів в освітній процес сприяє підвищенню якості навчання, зацікавленості здобувачів освіти і викладачів, розвитку професійних компетенцій і є важливою стадією процесу реформування традиційної системи освіти в контексті глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Tom March Sorting Strands of the World Wide Web for Educators. *The Computer-Using Educator's Newsletter*. July / August 1995. URL: <http://www.ozline.com/learning/webtypes.html> (дата звернення: 29.08.2021 р.)
2. Грабчак Д.В. Освітній веб – квест як нова інтернет – технологія навчання елективних курсів з фізики. *Інформаційні технології в освіті*. 2012. Вип. 12. С. 139-145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2012_12_22 (дата звернення: 29.08.2021 р.)
3. Житеньова Н.В. Сутність візуалізації в навчальному процесі *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Сер. : Педагогічна. 2013. Вип. 19. С. 18-21. (дата звернення: 29.08.2021 р.)
4. Кобзар В. Використання технології Webквест для моделювання професійної діяльності технологів у коледжі аграрного профілю. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наук. праць. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. Вип. 37. С. 315-319.*
5. Кузьміна І. П. Педагогічна технологія «веб-квест». URL: <http://kamts2.kpi.ua/sites/default/files/img/28-30.04.2014.pdf> (дата звернення: 29.08.2021 р.)
6. Оверко Н. Розвиток фахової майстерності педагогів професійної школи у системі підвищення кваліфікації *Педагогіка і психологія професійної освіти*. № 4. 2013. С. 172–180.
7. Свірепчук І. Веб-квест як проект з використанням пошукової системи Інтернет. *Збірник наукових робіт Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»*, 2017. № 1. С. 34 – 36. URL: <http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/svirepchuk-web-quest.pdf> (дата звернення: 29.08.2021 р.)
8. Северенчук О. Вчитель давно не є носієм цінних та нікому більше не відомих знань. *Освіта нова: вебсайт*. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/400-olena-severenchuk-vchytel-davno-ne-ie-nosiiem-tsinnikh-ta-nikomu-bilshe-ne-vidomykh-znan> (дата звернення: 28.08.2021 р.)
9. Сокол І. Вебквест як інноваційний метод формування творчої особистості. URL: : file:///C:/Users/natal/AppData/Local/Temp/Otros_2013_2_8.pdf. (дата звернення: 29.08.2021 р.)
10. Сокол І. Квест: метод чи технологія? *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2014. № 2. С. 28-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2014_2_8. (дата звернення: 27.08.2021 р.)

11. Сокол І.М. Аналіз освітніх розробок квестів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25732/1/%D0%A1%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%20%D0%86.%20%D0%9C..pdf> (дата звернення: 29.08.2021 р.)
12. Сокол І.М. Розробка освітнього контенту за допомогою квест-технології. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp18/tezi_sokol.pdf (дата звернення: 29.08.2021 р.)
13. Фенчук, О. Вебквест як інноваційна проектна методика навчання іноземної мови. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Шляхи подолання мовних комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей»*. С. 349-353. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/11678> (дата звернення: 28.08.2021 р.)
14. Чміль Д. Переваги та недоліки застосування ікт в освіті. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2015_2/69.pdf (дата звернення: 29.08.2021 р.)
15. Щербак О. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі неперервної освіти. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2017/%D0%A9%D0%95%D0%A0%D0%91%D0%90%D0%9A.pdf (дата звернення: 29.08.2021 р.)

ДЛЯ НОТАТОК

[illegible]

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

ДЛЯ НОТАТОК

[illegible]